

UVJERENJE, DIJALOG I SIGURNOST

Poticanje dijaloga i zajedničkog djelovanja između ljudi različitih vjera i uvjerenja

osce
ODIHR

UVJERENJE, DIJALOG I SIGURNOST

**Poticanje dijaloga i zajedničkog djelovanja između
ljudi različitih vjera i uvjerenja**

Zahvalnice

ODIHR se zahvaljuje svima koji su odvojili vrijeme i podijelili svoje znanje, stručnost i iskustva s nama, od predstavnika civilnog društva, akademske zajednice i državnih službenika do predstavnika vjerskih zajednica i zajednica uvjerenja, te stručnjaka za dijalog. Posebnu zahvalnost upućujemo članovima ODIHR-ovog panela stručnjaka za slobodu vjere ili uvjerenja (dva uzastopna panela) koji su dali značajan doprinos ovoj publikaciji, a to su Thiago Alves Pinto, Pasquale Annicchino, Danil Buglov, Elizabeth Clark, Joelle Fiss, Mariam Gavgadze, Jagbir Jhutti-Johal, John Kinahan, Genti Kruja, Fabio Petito, Ahmed Shaheed, Peter Weiderud, Marco Ventura i Tamara Vukačević. Značajan doprinos su dali i Indira Aslanova, Andrea Benzo, Judd Birdsall, Josh Cass, Catherine Cornille, Salpy Eskidjian, Gabriele Fattori, Silvio Ferrari, Rachel Forster, Benjamin Greenacre, Elizabeta Kitanović, Sarah Markiewicz i Sharon Rosen. ODIHR se zahvaljuje i na suradnji i potpori talijanskog Ministarstva vanjskih poslova i međunarodne suradnje i Pravnog fakulteta Sveučilišta u Foggiji (Italija), gdje je 29. lipnja 2023. godine održan pretposljednji sastanak za razmatranje teksta ovog vodiča.

Uvjerenje, dijalog i sigurnost — Poticanje dijaloga i zajedničkog djelovanja između ljudi različitih vjera i uvjerenja

Objavio OESS-ov Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR)

ul. Miodowa 10

00-251 Varšava

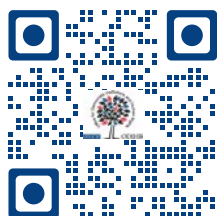
Poljska

www.osce.org/odihr

© OSCE/ODIHR 2024

Sva prava zadržana. Sadržaj ove publikacije se može slobodno koristiti i umnožavati za obrazovne i druge nekomercijalne potrebe, pod uvjetom da se pri svakom umnožavanju OESS/ODIHR navede kao izvor.

ISBN: 978-92-9271-319-5

SADRŽAJ

Glosar	6
Predgovor	8
Poglavlje 1 Potreba za dijalogom i zajedničkim djelovanjem	9
Metodologija	13
Poglavlje 2 Sloboda misli, savjesti, vjere ili uvjerenja	15
2.1. Ograničenja FoRB-a	18
2.2. Kriteriji za ograničenje	19
Poglavlje 3 Dijalog i zajedničko djelovanje između ljudi različitih vjera i uvjerenja	23
Poglavlje 4 Uloga države	29
4.1. Poštovanje ljudskih prava	32
4.2. Ne čini štetu	46
4.3. Nepristranost	48
4.4. Sudjelovanje i uključivanje	51
4.5. Transparentnost i uključivanje	68
Poglavlje 5 Projekti i pozivi za financiranje	69
5.1. Proces osmišljavanja poziva za financiranje	72
5.2. Ocjenjivanje prijave	73
5.3. Mjerenje utjecaja i uspješnosti	76
Poglavlje 6 Kontrolni popis za države	79
Poglavlje 7 Zaključak	89
Prilozi	91
Prilog 1: Smjernice za voditelje dijaloga	92
Prilog 2: Pitanja za anketu	94
Prilog 3: Sažetak odgovora iz ankete	96
Bilješke	98

> Kliknite na naslov poglavlja da pređete na odgovarajuću stranicu.

> Sa bilo koje stranice u dokumentu kliknite na podnožje stranice da biste se vratili na stranicu sa sadržajem.

GLOSAR

Sveobuhvatna sigurnost

OESS-ov model sveobuhvatne sigurnosti čine tri komplementarne dimenzije: ljudska, političko-vojna i gospodarska i okolišna, a svaka je od jednakoga značaja.

Ljudska dimenzija sigurnosti

Ovdje su obuhvaćeni svi aspekti ljudskih prava, temeljnih sloboda, demokracije, snošljivosti, nediskriminacije i vladavine prava.¹ Nepoštivanje ovih aspekata smatra se jednakom prijetnjom nacionalnoj sigurnosti kao i vojna prijetnja.

Dijalog i zajedničko djelovanje između ljudi iz različitih vjerskih i zajednica uvjerenja

U okviru ovoga vodiča, ovaj pojam uključuje dijalog i partnerske aktivnosti od lokalne do visoke razine, formalne ili neformalne, koje vodi država ili su neovisno organizirane, a mogu biti:

- Međureligijske: između dvaju ili više različitih religija
- Međuvjerske: između dvaju ili više različitih vjera (često se smatraju uključivijim)
- Unutarreligijske/unutarvjerske: u okviru religije/vjere
- Između skupina različitih uvjerenja: između različitih religijskih tradicija ili uvjerenja i/ili vjerovanja

Napomena: kada se u vodiču spominje dijalog, ne govori se o duhovnom ili teološkom dijalogu, nego o dijalogu o svakodnevnom životnim brigama.

Zajedničko djelovanje

Partnerstva između različitih vjerskih zajednica ili zajednica uvjerenja koje aktivno nastoje rješavati zajedničke probleme, a koja često proizilaze iz dijaloga. Ove aktivnosti mogu uključiti vjerske ili sudionike iz zajednica uvjerenja/ili svjetovne sudionike.

Omogućavanje dijaloga

Proces omogućavanja i unapređenja komunikacije između različitih strana u sporu ili sukobu. Primarni cilj ovog procesa nije postizanje određenog sporazuma, ishoda ili nagodbe, iako konkretne odluke i mjere mogu proizilaziti iz procesa dijaloga, nego poticanje većeg priznavanja, razumijevanja, empatije i povjerenja između svih uključenih strana.²

Povoljno okruženje

Učinkovita zaštita dostojanstva, tjelesnog i psihičkog integriteta, slobode i sigurnosti svakog vjerskog ili sudionika iz zajednice uvjerenja preduvjet je kako bi im se omogućilo uključivanje u dijalog i obrana ljudskih prava kroz zajedničko djelovanje. To uključuje države koje unapređuju slobodu misli, savjesti, vjere ili uvjerenja (FoRB) i sva druga ljudska prava i temeljne slobode za sve.

Sloboda misli, savjesti, vjere ili uvjerenja (FoRB)

Sadržana je u članku 18. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (UDHR)³ i Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (ICCPR), koji glasi: „Svatko ima pravo na slobodu misli, savjesti i vjere. To pravo podrazumijeva slobodu ostajanja pri svojoj ili prihvaćanja vjere ili uvjerenja po svome izboru, kao i slobodu da čovjek sam ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, očituje svoju vjeru ili uvjerenje molitvom, obredima, prakticiranjem i podučavanjem”.⁴

Sekularizam

Razdvajanje religije i države, s namjerom očuvanja vjerskih subjekata ili zajednica uvjerenja od političkog uplitanja i zaštite političke sfere od vjerskih uplitanja. Cilj sekularizma nije ograničiti religiju, nego osigurati pravni okvir koji garantira slobodno iskazivanje vjere ili uvjerenja.⁵

PREDGOVOR

Od Bakua do Bruxellesa, od Londona do Istanbula, New Yorka do Sarajeva, pluralizam vjera i uvjerenja je karakteristika koja određuje regiju OEES-a. Ta raznolikost uvjerenja, misli i izražavanja stvara bogatu kulturu i mogućnosti međusobnog učenja i rasta koje mogu koristiti čitavome društvu. Istovremeno, takva promjena nije ugodna za svakoga i mora se njome dobro upravljati, tako da oni kojima bi društvena rascjepkanost mogla koristiti ne dođu u priliku iskorištavati razlike. Pluralističkim društvima je potrebna visoka razina snošljivosti i društvenog povjerenja kako bi bila mirna; to se može ostvariti samo kada država aktivno i vidljivo nastoji u potpunosti provoditi svoje međunarodne obveze u odnosu na slobodu misli, savjesti, vjere ili uvjerenja i druga ljudska prava bez razlike. ODIHR-ov Program za slobodu vjere ili uvjerenja i njegov Panel stručnjaka za slobodu vjere ili uvjerenja nude stručne savjete i resurse i provode projekte za pomoć državama članicama u ovoj oblasti.

Svrha ovoga vodiča je pomoći državama članicama u stvaranju okružja u kojem konsultacije između zajednica, dijalozi i zajedničko djelovanje mogu cvjetati. Trebao bi biti koristan i za nedržavne sudionike koji žele promicati dijalog i zajedničko djelovanje između ljudi iz različitih vjerskih i zajednica uvjerenja. Vodič ne nudi model koji odgovara svima, ali nudi praktične savjete za stvaranje povoljnog okružja. Njegovanje većeg poštovanja temeljne slobode vjere ili uvjerenja uz sva druga ljudska prava i temeljne slobode ključno je za održavanje sigurnosti regije OEES-a.

Matteo Mecacci
Direktor ODIHR-a

POGLAVLJE 1

POTREBA ZA DIJALOGOM I ZAJEDNIČKIM DJELOVANJEM

“ Dijalog i zajedničko djelovanje mogu poduprijeti napore država na izgradnji kohezivnijih i sigurnih društava. ”

POGLAVLJE 1

POTREBA ZA DIJALOGOM I ZAJEDNIČKIM DJELOVANJEM

Vjere i uvjerenja oblikuju identitete i vrijednosti pojedinaca i zajednica. Ovi identiteti i vrijednosti mogu inspirirati ljude da pronađu zajednički jezik, ali mogu ih i podijeliti. Budući da vjerski identiteti ili identiteti uvjerenja nadilaze regionalne i državne granice, aktivnosti i događaji diljem svijeta i na internetu mogu izazvati reakcije u lokalnim zajednicama, što može dovesti do podjela u društvu. Nekontrolirana podjela može potaknuti dalje predrasude, mržnju, nasilje, nesigurnost, pa čak i dovesti do teških kaznenih djela poput genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina.

Države imaju primarnu odgovornost da osiguraju učinkovito poštovanje i zaštitu ljudskih prava kako bi spriječile podstrekavanje na kaznena

djela i zaštitile građane. Dijalog i zajedničko djelovanje među ljudima različitih vjera i uvjerenja mogu podržati napore država na izgradnji kohezivnijih i sigurnijih društava. Oni mogu pomoći u deeskaliranju napetosti, poboljšanju odnosa između zajednica, povećanju razine društvenog povjerenja i razumijevanja, promicanju uživanja temeljnih ljudskih prava i povećanju otpornosti društva na polarizaciju i nestabilnost.⁶

Međutim, to ne bi trebala biti aktivnost koje će biti poduzeta u posljednjem trenutku niti isključivo kada izbije nasilje povezano sa vjerom ili uvjerenjem. Takvi potezi mogu donijeti kratkoročne koristi, ali države bi trebale stalno podupirati dijalog i zajedničke inicijative, kako bi se postigle stvarne i održive pozitivne promjene u društvu.

U regiji OESS-a postoje različite vjere i uvjerenja. Osobe koje su aktivno angažirane u svojim zajednicama često su u dobroj poziciji prepoznati probleme koji pogađaju njihove sredine. Vjerski i sudionici iz zajednica uvjerenja mogu biti vrijedni partneri – kako kroz aktivnosti na visokoj razini tako i kroz lokalne aktivnosti – u nastojanjima države na osiguravanju temeljnih prava i sveobuhvatne sigurnosti, posebno u vezi sa slobodom misli, savjesti, vjere ili uvjerenja (ForB).

Poštivanje slobode misli, savjesti, vjere ili uvjerenja ključno je za omogućavanje svrsishodnog dijaloga između vjerskih ili zajednica uvjerenja, koji pruža jednake uvjete za sudionike iz starih, novih, velikih, malih, poznatih i nepoznatih vjera ili uvjerenja. Sloboda misli, savjesti, vjere ili uvjerenja ne može se odvojiti od drugih prava, a posebno ne od slobode izražavanja i udruživanja. Ljudska prava cvjetaju tamo gdje se

poštuje izbor pojedinca — uključujući vjeru ili uvjerenje — i međusobno razumijevanje i komunikacija između različitih dijelova društva, uz energičnu kulturu javne debate.

Sve države članice OESS-a su se obvezale na poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, uključujući slobodu vjere ili uvjerenja. One naglašavaju „važnost kontinuiranog i snažnog međuvjerskog i međukulturnog dijaloga za promicanje veće tolerancije, poštovanja i razumijevanja“⁷ i posebno pozivaju jedna drugu na „promicanje i olakšavanje otvorenog i transparentnog međuvjerskog i međureligijskog dijaloga i partnerstva“.⁸

“ Države članice priznaju univerzalni značaj ljudskih prava i temeljnih sloboda, čije je poštivanje presudni čimbenik za mir, pravdu i dobrobit koji su neophodni za razvoj prijateljskih odnosa i suradnje među njima, kao i među svim državama. ”

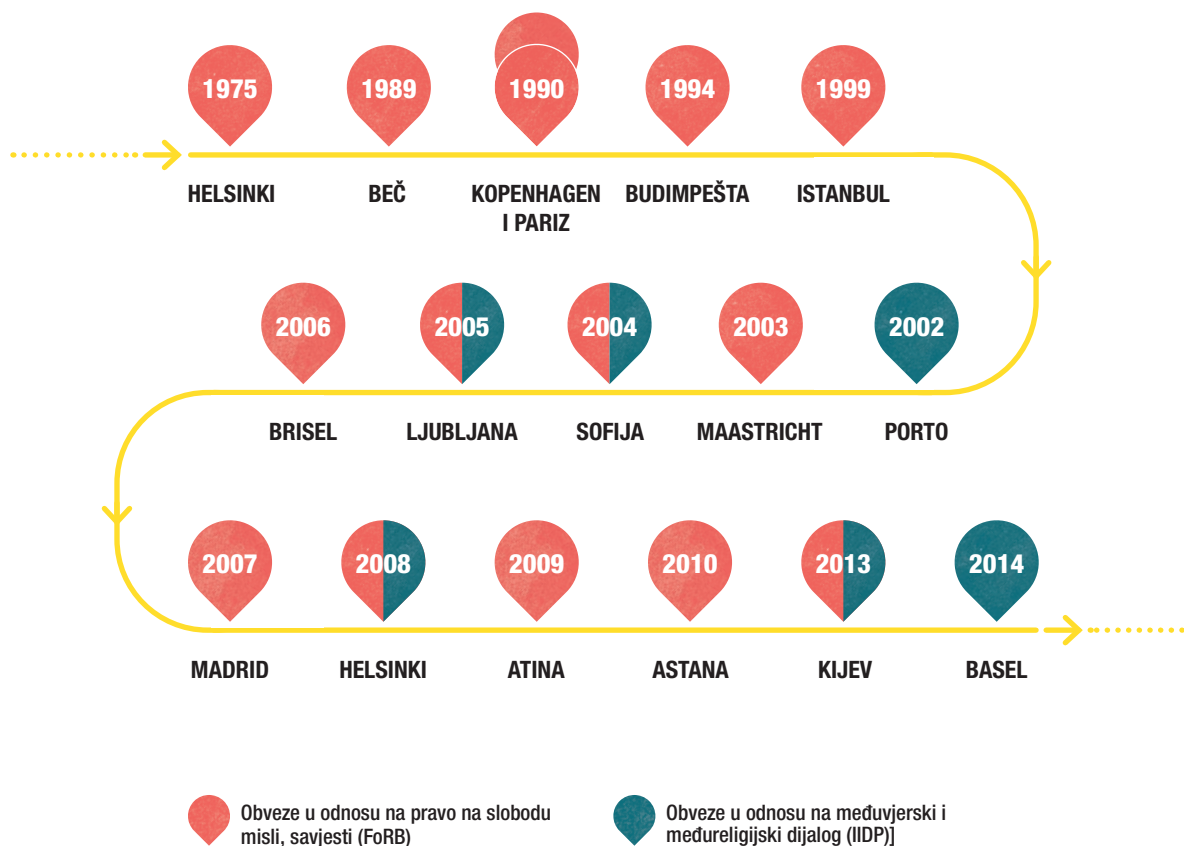
Završni dokument iz Helsinkija⁹

Diljem regije OESS-a, kreatori politika sve više uviđaju da njegovanje dijaloga i zajedničkog djelovanja između ljudi različitih vjera ili uvjerenja doprinosi većem poštovanju slobode vjere ili uvjerenja i primjenjuju različite pristupe kako bi to potaknuli. Najvažnije je da države omoguće dijalog i zajedničko djelovanje, ali ne i da ih predvode. Država nikad ne bi smjela nametati dijalog i zajedničko djelovanje kao obvezan proces odozgo prema dolje bez obzira na želje i potrebe sudionika, niti ga državni sudionici trebaju koristiti za promicanje određenih ciljeva, npr. za unapređenje međunarodnog ugleda države. Povjerenje je od ključnog značaja; teško ga je izgraditi, a lako izgubiti. Sudjelovanje zajednice bi trebalo biti dobrovoljno, a sudionici bi trebali moći oblikovati program dijaloga i aktivnosti. Osim toga, sudionici se uvijek trebaju osjećati slobodnim govoriti o svim bojaznima bez straha od odmazde ili pritiska izazvanog složenim odnosima moći kako bi njihova prava bila zaštićena i podržana.

ODIHR je izradio ovaj vodič u skladu sa svojim mandatom i kao odgovor na zahtjeve država članica za smjernicama i praktičnim alatima koji će im pomoći u stvaranju okružja koje omogućuje plodan dijalog i zajedničko djelovanje među ljudima različitih vjera i uvjerenja. Vodič ne zagovara nikakav univerzalni model, nego nudi smjernice o pitanjima i čimbenicima koje bi države trebale uzeti u obzir kada pristupaju ovoj temi. U tekstu se govori o tome kako odabrati inicijative i podržati ih u praksi. Vodič uključuje dobre primjere iz prakse i intervju sa sudionicima uključenim u dijalog i inicijative zajedničkog djelovanja u velikom broju različitih konteksta. Oni pokazuju kako veoma različiti oblici dijaloga i zajedničkog djelovanja još uvijek mogu potaknuti poštivanje slobode vjere ili uvjerenja i drugih ljudskih prava i temeljnih sloboda. Iako je ove primjere teško primijeniti u različitim kontekstima, oni nude zanimljive uvide u to kako države mogu podržati dijalog i zajedničko djelovanje kojim se promiče sloboda vjere ili uvjerenja (FoRB).

Put ka sigurnosti:

METODOLOGIJA

Vodič je proizvod opsežnih konzultacija na internetu i uživo sa stručnjacima iz cijele regije OEES-a, uključujući predstavnike vjerskih ili zajednica uvjerenja, praktičare i članove akademske zajednice. ODIHR je proveo i anketu među državama članicama o različitim načinima na koje su podržale ili olakšale dijaloške inicijative za promicanje slobode misli, savjesti, vjere i uvjerenja među ljudima iz različitih vjerskih i zajednica uvjerenja. Pitanja iz ankete i pregled nalaza sadržani su u prilogima 2 i 3. ODIHR je konzultirao i svoj Panel stručnjaka za slobodu vjere ili uvjerenja, tijelo koje se sastoji od 16 neovisnih stručnjaka iz cijele regije OEES-a.

Ovaj vodič se oslanja i na preporuke iz ODIHR-ove publikacije iz 2019. godine Sloboda vjere ili uvjerenja i sigurnost: Smjernice za izradu politika¹⁰ i izvješće iz 2018. godine o Strategijama međureligijskog angažmana¹¹ koje je podržao ODIHR i talijansko predsjedništvo OEES-a. Uključuje i spoznaje sa OEES-ovih Dopunskih sastanaka o ljudskoj dimenziji,¹² koji su državama članicama dali priliku da razmotre provedbu svojih obveza u pogledu dijaloga i zajedničkog djelovanja među ljudima različitih vjera i uvjerenja.

ODIHR je postigao ravnopravno sudjelovanje žena i muškaraca, kao i pripadnika različitih generacija, u procesu konzultacija. Vodič je proizvod procesa koji je i sam imao koristi od dijaloga među ljudima različitih vjera i uvjerenja, i tako odražava važnost poštivanja prava svih na slobodno izražavanje svojih misli i perspektiva kako bi ostvarili smislen i obogaćujući dijalog kojim se uspostavljaju veze i grade mostovi.

POGLAVLJE 2

SLOBODA MISLI, SAVJESTI, VJERE ILI UVJERENJA

“ Od ključnog je značaja osigurati da svatko ima pravo na FoRB. ”

POGLAVLJE 2

SLOBODA MISLI, SAVJESTI, VJERE ILI UVJERENJA

Sloboda misli, savjesti, vjere ili uvjerenja (obično se skraćuje na vjerske slobode, slobodu vjere ili uvjerenja ili FoRB) temeljno je i univerzalno ljudsko pravo. Zajamčeno je člankom 18. UDHR-a i ICCPR-a, i različitim regionalnim instrumentima o ljudskim pravima i sadržano u nekoliko obveza OESS-a. Detaljan pregled pravnog okvira prava na slobodu misli, savjesti, vjere ili uvjerenja dat je i u ODIHR-ovoj publikaciji *Sloboda vjere ili uvjerenja: Smjernice za izradu politika.*

“Svatko ima pravo na slobodu misli, savjesti i vjere. To pravo uključuje slobodu ostajanja pri svojoj ili usvajanja vjere ili uvjerenja po svome izboru, kao i slobodu da, bilo pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, očituje svoju vjeru ili uvjerenje molitvom, obredima, prakticanjem i podučavanjem.”

Članak 18. stavak (1) ICCPR-a

Važno je znati:

- **ForB pripada svima.** Svatko ima jednako pravo na ForRB, bilo da je državljanin, strani državljanin, zatvorenik, izbjeglica, migrant ili osoba bez državljanstva. Da bi se ovo ljudsko pravo slobodno koristilo nije potrebno nikakvo dopuštenje države, vjerskih ili zajednica uvjerenja, niti bilo koga drugog.
- **ForB štiti mogućnost svake osobe da razmišlja i odlučuje o svom stavu o svim pitanjima i da ima (ili nema) osobno uvjerenje ili predanost vjeri ili uvjerenju.**
- **ForB štiti slobodu svake osobe da odabere da ima, nema, prihvati ili promijeni vjeru ili uvjerenje bez prisile.** To ne znači da svi moraju napraviti izbor, a neki ljudi možda neće ni iskoristiti svoju mogućnost izbora.

- **ForB štiti radnje motivirane vjerom ili uvjerenjem** koje uključuju molitvu, obred, prakticiranje, podučavanje,¹³ javno očitovanje vjere ili širenje informacija o nečijoj vjeri ili uvjerenju, kao i zadržavanje svoje vjere ili uvjerenja za sebe. Kao takva, usko je povezana sa pravom na slobodu izražavanja, pravom na okupljanje i udruživanje i pravom na privatnost. FoRB štiti i rituale i obrede, običaje i prakse utemeljene na uvjerenjima, kao što su, između ostaloga, pridržavanje pravila i ograničenja u ishrani, nošenje karakteristične odjeće ili pokrivala za glavu, isticanje simbola, te vjerski blagdani i dani odmora.
- **FoRB štiti zajedničku praksu** ili mogućnost dvoje ili više pojedinaca da zajedno prakticiraju vjeru ili uvjerenje, bilo javno (organizirano ili *ad-hoc*) ili privatno, ako to žele. FoRB je ljudsko pravo koje pripada svakoj osobi, ali je ujedno i kolektivno pravo ako se osobe okupljaju kako bi očitovale svoju vjeru ili uvjerenje.
- **ForB štiti unutarnju autonomiju vjerskih ili zajednica uvjerenja i sastavni je dio načina na koji vjerske zajednice ili zajednice uvjerenja** vode svoje temeljne poslove, npr. pravo na samoorganiziranje; sloboda izbora vjerskih vođa i učitelja; sloboda uspostavljanja pravne osobnosti, dobrotvornih institucija, vjerskih ili obrazovnih institucija; i sloboda pripreme i distribuiranja vjerskih tekstova ili publikacija. ForB štiti i pravo na traženje i primanje dobrovoljnih financijskih priloga, čime se omogućuje vjerskim ili zajednicama uvjerenja da samostalno ostvaruju ova prava.¹⁴
- **FoRB je sastavni dio nediskriminacije.** Sva ljudska bića imaju pravo uživati svoja ljudska prava i temeljne slobode bez diskriminacije, na temelju zaštićenih karakteristika identiteta. Prava se ne smiju kršiti, između ostaloga, na temelju naše stvarne ili pretpostavljene dobi, „rase“¹⁵ ili etničke pripadnosti, spola, jezika, invaliditeta ili političkog mišljenja.¹⁶

ForB nam svima omogućuje da budemo i da pokažemo tko smo zaista, bez straha od diskriminacije. Za izgradnju društva bez diskriminacije, ključno je osigurati da svatko ima pravo na FoRB. To je posebno važno za zajednice koje se redovito suočavaju sa marginalizacijom, neprijateljstvom ili nasiljem.

2.1. OGRANIČENJA FORB-A

Svaka država ima obvezu da poštuje, štiti i omogući svakoj osobi uživanje ForB-a. Međutim, u skladu sa međunarodnim pravom ljudskih prava, većina ljudskih prava može se ograničiti, ali samo pod veoma strogim uvjetima. Sloboda misli, savjesti, vjere ili uvjerenja ima dvije komponente: forum internum i forum externum.

- **Forum internum**

Unutarnja komponenta vezana za naše misli i uvjerenja. Ljudske misaone procese, prihvaćanje ili promjenu unutarnjih uvjerenja i savjesti nitko ne može ograničiti ni po kom kriteriju. Ovo je „apsolutno zaštićeno“ prema međunarodnom pravu. To znači da se ne smije ograničavati ni iz kojeg razloga. Na primjer, država ne može zakonski prisiliti nekoga da promijeni svoju vjeru/uvjerenja, niti ga kazniti zbog njegovih misli.

- **Forum externum**

Vanjska komponenta vezana za način na koji kroz svoje postupke izražavamo svoje misli i uvjerenja. Sloboda očitovanja ili prakticiranja nečije vjere ili uvjerenja može se ograničiti u određenim okolnostima. Ona nije obuhvaćena istom apsolutnom zaštitom. U strogo ograničenim okolnostima, može se ograničiti vanjsko prakticiranje vjere ili uvjerenja. Članak 18. ICCPR-a, koji se primjenjuje na sve države članice OEES-a, predviđa da ograničenja na vanjske manifestacije ForB-a mogu biti nametnuta samo u vrlo uskim okvirima i to samo uz strogo propisane procedure. Na državi je da opravda sva ograničenja.

Dijagram toka na sljedećoj stranici ilustrira osnove i postupak zakonitog ograničavanja prema članku 18.

2.2. KRITERIJI ZA OGRANIČENJE

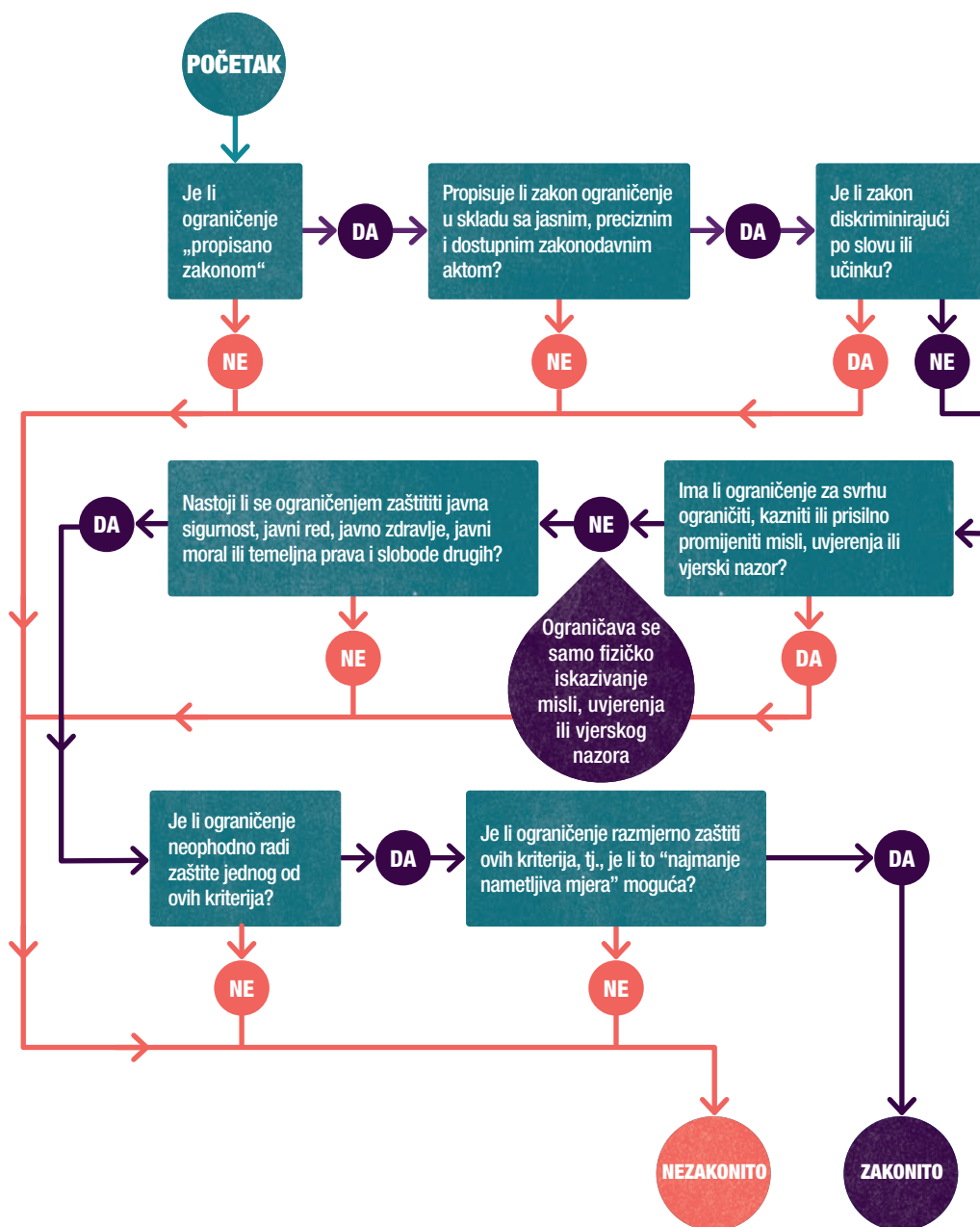
Pet kriterija za ograničenje su „javna sigurnost“, „javni red“, „javno zdravlje“, „javni moral“ ili „prava i temeljne slobode drugih“ i oni su iscrpni. Nacionalna sigurnost nije valjano opravdanje za ograničavanje očitovanja FoRB-a. Čak i kada se poziva na javnu sigurnost kao kriterij za ograničenje, to treba usko tumačiti, kao i svaki od ostala četiri kriterija. Na primjer, ograničenje zasnovano na „moralu“ ne može proizlaziti isključivo iz jedne tradicije. Izvanredna situacija koja ugrožava opstanak nacije ne može biti opravdanje za državu da narušava ForB jer, prema ICCPR-u, ForB je pravo od kojeg se ne može odstupiti (kao što je pravo na život ili slobodu od mučenja). Čak i u izvanrednim situacijama, FoRB se može ograničiti isključivo temeljem pet navedenih kriterija.

Država mora opravdati ograničenje, uspostaviti adekvatne zaštitne mjere i osigurati učinkovite pravne lijekove protiv zlouporabe u provedbi ograničenja, uključujući i ona koja nisu u skladu s međunarodnim standardima ljudskih prava.¹⁷

Ograničenje je nezakonito ako ima za cilj spriječiti razumno ostvarivanje slobode vjere ili uvjerenja ili drugih prava, ako stvara sustav u kojem je ostvarivanje prava iznimka, a ne pravilo, ili ako ograničenje nema objektivno ili razumno opravdanje.¹⁸

Da li je ograničenje slobode veroispovesti ili uverenja zakonito?¹⁹

“...sva ograničenja moraju biti iznimka, a ne pravilo. Osim toga, teret opravdanja takvih ograničenja pada na one koji ih žele nametnuti, često na vlade ili državne organe. (...) ograničenja također moraju (...) biti najmanje restriktivna od svih adekvatnih mjera koje bi se mogle primijeniti i, u svakom slučaju, bez narušavanja samog prava.”

Prof. Ahmed Shaheed, bivši Posebni izvjestitelj Ujedinjenih naroda za FoRB²⁰

Infografika u nastavku prikazuje neke od načina na koje države ograničavaju FoRB izvan granica onoga što je neophodno ili razmjerno ili (ne)izravno prave razliku među vjerskim ili skupinama uvjerenja, i na taj način potkopavaju dijalog i zajedničko djelovanje.

Primjeri nerazmjernih ili diskriminirajućih državnih ograničenja FoRB-a

ZABRANA distribuiranja vjerske literature	ZABRANA nošenja vjerskih simbola/odjeće	Davanje POVLAŠTENIH položaja državnim religijama	ZABRANE misionarskog djelovanja
RESTRIKTIVNI i opterećujući zakoni o registraciji vjerskih zajednica	PREPREKE primanju domaćih ili međunarodnih sredstava za aktivnosti vjerskih ili zajednica uvjerenja	Zakoni o BOGOHULJENJU i/ili OTPADNIŠTVU	Zakoni o terorizmu ili NACIONALNOJ SIGURNOSTI koji nerazmjerno pogađaju vjerske ili zajednice uvjerenja

---

POGLAVLJE 3

DIJALOG I ZAJEDNIČKO DJELOVANJE IZMEĐU LJUDI RAZLIČITIH VJERA ILI UVJERENJA

“ Dijalog pruža jedinstvene mogućnosti za partnerstva s ciljem zajedničkog djelovanja, koja štite i provode ljudska prava. ”

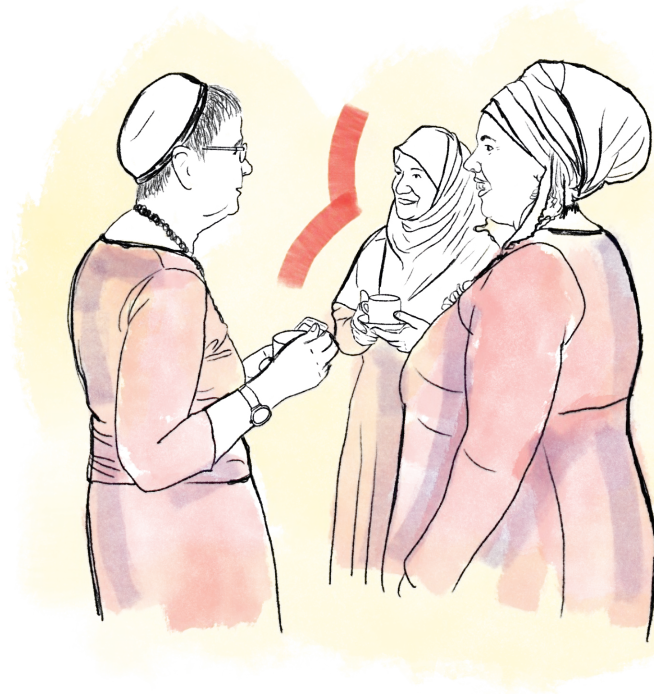

POGLAVLJE 3

DIJALOG I ZAJEDNIČKO DJELOVANJE IZMEĐU LJUDI RAZLIČITIH VJERA ILI UVJERENJA

U OESS-u postoje različiti pojmovi za opisivanje dijaloga i zajedničkog djelovanja između ljudi iz različitih vjerskih i zajednica uvjerenja. Točan pojam koji se koristi, kao i struktura i sudionici dijaloga, zavisi će od njegova cilja, konteksta i željenih ishoda, kao i od teoloških tradicija, povijesti, sociokulturne pozadine i filozofskih uvjerenja. Različiti jezici naglašavaju i različite aspekte dijaloga i koriste više ili manje uključive pojmove.²¹

Dijalog i zajedničko djelovanje mogu se baviti konkretnim problemima ili imati za cilj poboljšanje teološkog ili društvenog razumijevanja različitih tradicija, te mogu ciljati na, ili uključiti različite sudionike. Važno je da svrha dijaloga nije raspravljanje o tome čije je vjerovanje „ispravnije“, niti preobraćanje pojedinaca/skupina na drugu religiju/sustav uvjerenja.

To ne znači da se sudionici ne mogu preobratiti, ali to ne bi trebao biti cilj procesa. Osim toga, moderator dijaloga bi trebao potaknuti na utvrđivanje temeljnih pravila (pogledati [Prilog 1.](#)). Ona trebaju uključivati suglasnost sudionika da se tijekom dijaloga izbjegavaju pozivi na preobraćanje.

Zajedničke akcije mogu proizići iz formalnog, strukturiranog dijaloga na visokoj razini ili iz neformalnih, spontanih i ad hoc aktivnosti na lokalnoj razini. Kada osobe religijskih i nereligijskih uvjerenja imaju neformalne susrete i priliku za duboke razgovore i izgradnju jačih odnosa, može doći do društvene transformacije. Neformalni dijalog ne mora se strogo organizirati prema vjeri, uvjerenjima, etničkim ili kulturnim linijama i može se npr. odvijati u neformalnom okruženju u multikulturalnim i multireligijskim četvrtima, školama ili klubovima.

Dijalog može pomoći u osmišljavanju i provedbi vrijednih inicijativa za suradnju i rješavanje praktičnih potreba i izazova na svim razinama (lokalnoj, nacionalnoj ili globalnoj). Kroz dijalog se mogu oblikovati politike koje se tiču zajedničkih interesa, uz zajednički pristup među različitim zajednicama. Isto tako, suradnja među zajednicama možda

neće prvenstveno težiti uspostavljanju unutarvjerskog, međureligijskog, međuvjerskog ili dijaloga između zajednica uvjerenja, nego može dovesti do toga fokusirajući se na druga pitanja od zajedničkog interesa, kao što su socijalna/okolišna pitanja. Kako je primijetio jedan sudionik u konzultacijama ODIHR-a, ova vrsta angažmana u oblasti vjere ili uvjerenja govori o “različitim uvjerenjima, zajedničkim vrijednostima i zajedničkom djelovanju”; drugim riječima, o odluci da se ujedini kako bismo odgovorili na zajedničke potrebe, a da pritom zadržimo naše razlike, umjesto da im dopustimo da nas dijele.

VRSTE DIJALOGA I ZAJEDNIČKIH AKTIVNOSTI

Dijalog može biti cilj sam po sebi ili dio šireg projekta koji uključuje društvenu akciju, ili se može koristiti za rješavanje pitanja od interesa za članove zajednice. Širok spektar aktivnosti koje se obično odvijaju pod okriljem „dijaloga“ između ljudi različitih vjera ili uvjerenja, između ostaloga, uključuju: poznavanje onih „drugih“; mijenjanje stavova i mišljenja; poučavanje, učenje i posredovanje; i rad na rješavanju pitanja od zajedničkog interesa. Takve aktivnosti obično uključuju sljedeće:

- Vjerski vođe ili vođe zajednica uvjerenja sastaju se da zajednički govore kao zagovornici o određenom pitanju;
- Vjerska tijela/institucije ili tijela/institucije zajednica uvjerenja, koja su na visokoj razini, unapređuju svoje razumijevanje drugih takvih tijela/institucija, gradeći povjerenje, međusobno poštivanje i bolje odnose između svojih zajednica;
- Lokalna društvena akcija zasnovana na vjeri/uvjerenju, gdje se sudionici sa vjerskim razlikama udružuju kako bi promovirali i uključili se u aktivnosti među zajednicama i donijeli društvenu promjenu (uključujući kreativne načine kao što su šport i umjetnost); i
- Procesi rasuđivanja temeljeni na svetim knjigama,²² ukorijenjeni u svetim ili filozofskim tekstovima, imaju za cilj unaprijediti razumijevanje određenih suvremenih pitanja iz teološke ili šire perspektive. (Takve aktivnosti obično vode osobe koje su vješte u primjeni ovih pristupa, obično s iskustvom u teološkim znanostima ili vodstvu u zajednici). Iako se ovaj vodič ne bavi tom vrstom dijaloga, druge inicijative uključuju procese rasuđivanja temeljene na svetim knjigama kako bi potaknule zajedničko djelovanje.²³

Dobar primjer iz prakse: Okvir „Vjera za prava“ i metodologija za zajedničko djelovanje svih vjera i uvjerenja²⁴

Okvir „Vjera za prava“ pruža prostor za međudisciplinarno razmišljanje i djelovanje u vezi sa dubokim i uzajamno obogaćujućim vezama između vjera, uvjerenja i ljudskih prava. Cilj je poticati razvoj miroljubivih društava koja podržavaju ljudsko dostojanstvo i jednakost za sve i gdje se različitost ne samo tolerira, nego u potpunosti poštuje i slavi. Ovaj okvir naglašava da bi svi vjernici – bilo da su teisti, neteisti, ateisti ili drugi vjernici – trebali raditi zajedno na osmišljavanju načina na koje se „vjera“ može učinkovito zalagati za „prava“, a da se ta dva aspekta uzajamno unapređuju.

U Bejrutskoj deklaraciji²⁵ se navodi da „samo onda kada mi, kao vjerski sudionici, preuzmemo svoje uloge, izrazimo zajedničku viziju naših odgovornosti i prevedemo riječi u djela, samo tada ćemo vjerodostojno promicati uzajamno prihvaćanje i bratstvo među narodima različitih vjera ili uvjerenja i osnažiti ih da poraze negativne impulse mržnje, zlobe, manipulacije, pohlepe, okrutnosti i sličnih oblika nečovječnosti.“

Alat #Faith4Rights²⁶ prevodi okvir u praktične programe kolegijalnog učenja i izgradnje kapaciteta, koji sadrže module za učenje za svaku od 18 obaveza u okviru „Vjere za prava“.

Pored ovog alata, dostupno je nekoliko online alata o „Vjeri za prava“:

- Vjere, uvjerenja i ljudska prava: Pristup „Vjera za prava“, Globalna akademija Gandhi King²⁷
- Priručnik za vođenje obuke na temu „Vjere za prava“, Međunarodni centar prava i religijskih studija²⁸
- Paket obuke na temu „Vjera za prava“, Akademija Faith4Rights²⁹

Okvir „Vjera za prava“ koji je uspostavio moj Ured 2017. godine uključuje vlade, vjerske institucije i širok spektar sudionika civilnog društva u međusobne razmjene mišljenja o konkretnim aktivnostima na terenu. Na primjer, na Cipru, nekoliko vjerskih lidera koji su dio zajednice prakse (commUNity of practices) „Vjera za prava“ zalažu se da ljudi svih vjera imaju neometan pristup svojim bogomoljama; oni su osudili i poticanje na nasilje, diskriminaciju ili neprijateljstvo u ime vjere“. ³⁰

Volker Türk, Visoki povjerenik Ujedinjenih naroda za ljudska prava

Dijalog pruža neke jedinstvene mogućnosti za partnerstva s ciljem zajedničkog djelovanja, koja štite i provode ljudska prava.³¹ Zajedničko djelovanje ne proizlazi iz svakog procesa dijaloga. Smislen i učinkoviti dijalog i partnerstva treba svjesno njegovati i dopustiti im da se razvijaju

tijekom vremena. To nisu linearni procesi. U nekim slučajevima, zna biti korisno započeti s unutarvjerskim raspravama, čuti različite stavove i pronaći zajednički jezik unutar iste religije ili skupine uvjerenja prije prelaska na međureligijski/međuvjerski dijalog i zajedničko djelovanje. Kada se pojave zajedničke inicijative, neke mogu brzo dati pozitivne rezultate, dok drugima može trebati dulje.

Primjeri zajedničkog djelovanja na pitanjima FoRB-a su:

Mirovno obrazovanje

- Ljudska prava, antidiskriminacija i/ili međureligijsko obrazovanje u školama
- Ljudska prava, antidiskriminacija i/ili međureligijsko obrazovanje u obrazovanju odraslih
- Edukativno podizanje svijesti o vjerskoj pismenosti, različitosti i mirnom suživotu
- Radionice za civilno društvo, vjerske/sudionike iz zajednica uvjerenja i državne sudionike

Aktivnosti na jačanju društvene povezanosti u okviru mješovitih timovima ili skupina

- Zajedničke izjave za javnost
- Zajednički javni događaji:
  - Športski događaji
  - Umjetničke aktivnosti
  - Aktivnosti u zajednici, npr. za zaštitu kulturnog, vjerskog naslijeđa ili borbu protiv kaznenih djela počinjenih iz mržnje

Izgradnja mreža

- Uspostavljanje zajedničkih struktura i formalnih i neformalnih formata razmjene:
  - Dijaloške platforme
  - Međureligijska vijeća
  - Savjetodavni odbori
  - Interesne skupine
  - Skupine za zagovaranje reforme zakona ili politike

POGLAVLJE 4

ULOGA DRŽAVE

“ Države bi trebale osigurati transparentnost svih procesa vezanih uz dijalog i projekte zajedničkog djelovanja. ”

POGLAVLJE 4

ULOGA DRŽAVE

Primarna obveza država je da poštuju, štite i provode ljudska prava. Jedan od učinkovitih načina za to je kroz podupiranje dijaloga i zajedničkog djelovanja među ljudima iz različitih vjerskih i zajednica uvjerenja. Država ne bi trebala sama organizirati dijalog ili inicijative zajedničkog djelovanja, nego stvoriti okruženje u kojem takve inicijative mogu cvjetati, a njihovu organizaciju prepustiti pouzdanim nedržavnim sudionicima koji će obavljati taj posao u skladu sa ljudskim pravima.

U ovom poglavlju se razmatra kako država može obavljati ovu ulogu pružanja potpore i stvaranje uvjeta za djelovanje. Razmatra se kako pretočiti pravne instrumente i političke obveze u učinkovite politike, prakse i procese promjene, kako bi pozitivno utjecali na svakodnevni život ljudi. U samome srcu ovog pristupa zasnovanog na ljudskim pravima su načela sudjelovanja (*Participation*), odgovornosti (*Accountability*), nediskriminacij (*Non-discrimination*) i ravnopravnosti (*Equality*), osnaživanja (*Empowerment*) i zakonitosti (*Legality*) (engl. PANEL).

- **Sudjelovanje:** svaka osoba, bila religiozna ili ne, ima pravo na aktivno sudjelovanje u procesima donošenja odluka koje utječu na uživanje njezinih prava.
- **Odgovornost:** države se smatraju odgovornim ako ne ispunjavaju svoje obveze prema nositeljima prava. Postoje učinkoviti pravni lijekovi kada dođe do kršenja ljudskih prava.
- **Nediskriminacija i ravnopravnost:** sve osobe imaju pravo da uživaju svoja prava jednako i bez diskriminacije.
- **Osnaživanje:** svaka osoba može razumjeti, zahtijevati i ostvarivati svoja prava i sudjelovati u razvoju politika koje utječu na njezin život.
- **Zakonitost:** pristupi trebaju biti u skladu sa zakonskim pravima utvrđenim u domaćim i međunarodnim zakonima.³²

Naglašavanje da je država najbolja u ulozi pomoćnog sudionika – a ne pokretača dijaloga – ne znači da država ne može sudjelovati u dijalogu i inicijativama zajedničkog djelovanja ako je pozvana da se uključi. Neke zajednice mogu pozvati države da sudjeluju kao vrijedni sugovornici, kako bi postavljale pitanja ili bolje razumjele državne planove o datoj temi. Međutim, u nekim kontekstima nije prikladno da državni sudionici govore ili prisustvuju. U nekim zemljama, određeni pojedinci ili skupine mogu imati razloga da ne vjeruju državi, npr. zbog povijesnih zlouporaba, institucionalnih predrasuda ili nasilnih incidenata u kojima ih država nije zaštitila. Isto se može odnositi i na slučajeve gdje država preuzima središnju ulogu, pokušavajući usmjeravati dijalog ili zajedničke akcije. To može narušiti reputaciju države kao neutralnog posrednika i obeshrabriti vrijedan angažman drugih.

To se lako može dogoditi kada država ima službenu religiju ili uvjerenje, ili neslužbeno pruža povlašten tretman jednoj religiji ili uvjerenju; dijalog koji je pokrenula država može se promatrati kao jačanje hegemonističkog položaja u odnosu na druge zajednice. Ako se to dogodi, potrebno je raditi na ponovnoj izgradnji povjerenja prije nego se započne smislen dijalog.

Stoga je općenito bolje da se države usredotoče na pružanje potpore, stvaranje uvjeta koji potiču formalni ili neformalni dijalog i podržavanje inicijativa koje vode većoj toleranciji, poštovanju i razumijevanju između zajednica. Ti uvjeti uključuju:

- Poštivanje svih ljudskih prava, a posebno ForB-a u društvu, kao i tijekom sudjelovanja u dijalogu i zajedničkom djelovanju među ljudima iz različitih vjerskih i zajednica i uvjerenja;
- Država primjenjuje pristup „ne čini štetu“ u radu sa sudionicima iz vjerskih i zajednica uvjerenja i/ili podupire njihovo zajedničko djelovanje;
- Država se ponaša nepristrano prema vjerskim ili sudionicima iz zajednica uvjerenja;
- Osiguravanje uključenosti i sudjelovanja svih različitih sudionika iz vjerskih i zajednica uvjerenja; i
- Država postupa transparentno i odgovorno kada radi sa vjerskim i sudionicima iz zajednica uvjerenja i/ili podržava njihovo zajedničko djelovanje.

U nastavku se detaljnije govori o svakom od ovih uvjeta.

4.1. POŠTOVANJE LJUDSKIH PRAVA

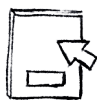
Poštivanjem ljudskih prava se svima omogućuje dostojanstven život. Sudionici iz vjerskih ili zajednica uvjerenja, kao i zajednice u širem smislu, imat će više povjerenja i spremnosti za suradnju s državom ako ona poštuje njihova prava i vidljivo radi na njihovoj zaštiti i promicanju. Za države je važno osigurati da njihov zakonodavni okvir i mjere efikasno jamče poštivanje obveza u pogledu ljudskih prava.

Različiti pokazatelji mogu pokazati da li država poštuje, štiti i ostvaruje ljudska prava. Na primjer, Ahmed Shaheed, bivši posebni izvjestitelj Ujedinjenih naroda za FoRB predlaže (neiscrpan) okvir pokazatelja za praćenje i promicanje uživanja ljudskih prava u određenom trenutku i određenom kontekstu. On ih dijeli u tri kategorije: strukturni (pravni i institucionalni okvir); procesni (politike, procedure, prakse, proračuni i kapaciteti) i oni koji se odnose na ishod/činak (podaci o nedostacima u uživanju prava, o kršenjima ili poboljšanjima).³³ Unutar tog okvira, za vjerske ili zajednice uvjerenja, bilo bi važno npr. da

predrasude temeljene na vjeri ili uvjerenju budu priznate u nacionalnom zakonodavstvu kao otegotna okolnost u počinjenju kaznenog djela (strukturni); da se potom osigura obuka za policiju i pravosuđe o tome kako prepoznati i istražiti takva kaznena djela (procesni), te da se raščlanjeni podaci redovito prikupljaju i procjenjuju za potrebe daljeg postupanja po kaznenim djelima počinjenim iz mržnje i motiviranim vjerom/uvjerenjem na različitim razinama pravosudnog sustava i da budu relevantni za specifične zajednice (ishod/učinak).

Drugi pokazatelji mogu dati podatke konkretno o uživanju FoRB-a i uključivati sociološke pokazatelje kao što je udaljenost između većinskih i manjinskih skupina.³⁴ Korištenje takvih pokazatelja pomaže državama da utvrde jesu li stvorile povoljno okruženje, kao i gdje postoje nedostaci ili potencijalne oblasti u kojima je potrebna promjena. Kada države kreiraju/prilagođavaju pokazatelje, taj proces bi trebao uključivati angažman i konzultacije sa širokim spektrom dionika prije nego što se uspostavi konačni (ali fleksibilan), kontekstualno primjeren i smislen popis pokazatelja.

ODIHR-ove Smjernice za reviziju zakonodavstva koje se odnosi na vjeru ili uvjerenje³⁵ mogu pomoći državama da osiguraju adekvatan strukturni okvir za poštivanje FoRB-a, uz preporuke kako države mogu osigurati da njihovo zakonodavstvo bude u skladu sa obvezama ljudskih prava koje su vezane uz FoRB.

Države se trebaju pobrinuti da njihovi službenici budu dovoljno obrazovani o ljudskim pravima kako bi sa vjerskim i zajednicama uvjerenja radili na pitanjima FoRB-a u skladu sa ljudskim pravima. Državne institucije će možda morati preispitati svoju internu kulturu i nedostatke u vještinama, i prilagoditi unutarnje strukture, procese, ponašanje, raspodjelu resursa i proračune.

Dobar primjer iz prakse: Mirovna inicijativa „Religious Track“ na Cipru

Religious Track je inicijativa u okviru ciparskog mirovnog procesa koja naglašava konstruktivnu ulogu vjere, uvjerenja i poštivanja ljudskih prava u izgradnji mira u društvu podijeljenom i po vjerskim crtama.³⁶ Uz pomoć švedskog veleposlanstva od 2009. godine, nakon neuspjeha mirovnog sporazuma uz posredovanje UN-a, Švedska nudi potporu svoje diplomatske misije za dijalog između različitih kršćanskih i muslimanskih zajednica. Teme za dijalog iniciraju sami sudionici.

Religious Track zauzima pristup izgradnji mira koji čine četiri stupa: i) promicanje svijesti i povjerenja između vjerskih vođa i zajednica, ii) promicanje zajedničkog djelovanja i mjera za izgradnju povjerenja, iii) zaštita prava svih osoba da javno iskazuju svoju vjeru, i iv) zaštita mjesta i spomenika od vjerskog značaja na Cipru. Svi priznaju i zajednički rješavaju kršenja FoRB prava sa kojima se suočava bilo koja zajednica na ovom ostrvu. Religious Track stavlja snažan fokus na ženska prava, prava migranata i izbjeglica i druga međusektorska pitanja koja se različito percipiraju na temelju vjere.

Religious Track ima praktične ishode. Vjerski vođe koji sudjeluju u njemu surađivali su na popravljajući i održavanju vjerskih objekata, olakšavanju hodočašća preko „Zelene crte“ koja dijeli otok i kojom upravlja UN i dali brojne zajedničke izjave o različitim pitanjima, uključujući nasilje nad ženama i djevočicama, terorizam i pristup mirovnim pregovorima zasnovan na ljudskim pravima.³⁷

Dobar primjer iz prakse: Nordijska ekumenska mreža za slobodu vjere ili uvjerenja (NORFORB)

NORFORB je mreža crkvenih organizacija, vjerskih nevladinih organizacija i agencija za ekumenski razvoj iz nordijskih zemalja koje u svom radu primjenjuju pristup koji se temelji na ljudskim pravima. Ova unutarvjerska mreža započela je rad 2014. godine kada su njeni članovi nastojali pronaći zajednički jezik kako bi mogli zagovarati FoRB i pokretati zajedničke inicijative. Međutim, sudionici su stalno morali objašnjavati FoRB i kako ga treba integrirati u procjene utjecaja. Organizacije NORFORB-a su shvatile da ne postoje praktični, javno dostupni materijali za obuku o FoRB-u i kako ga implementirati u praksi. Kako bi popravili ovaj nedostatak, u kolovozu 2018. godine, tri člana NORFORB-a — Stefanus Alliance International, Švedsko vijeće crkava i kršćanskih organizacija i Centar za crkveni razvoj — osnovali su Platformu za učenje o FoRB-u.

NORFORB je dugi niz godina surađivao sa međunarodnim znanstvenicima i stručnjacima, teističkim, neteističkim i ateističkim zajednicama, dionicima civilnog društva i lokalnim liderima na kreiranju online i hibridnih obuka o temama kao što su FoRB, FoRB i rodna ravnopravnost, kao i najbolje pedagoške prakse za obuku o FoRB-u. NORFORB osigurava da sudionici (25 po tečaju) dolaze iz različitih vjerskih ili zajednica uvjerenja i geografskih područja. Obuke se odvijaju na tri kontinenta i ne mogu zadovoljiti veliki interes za sudjelovanje. NORFORB također sve više provodi obuke za državne službenike o pravu na slobodu vjere ili uvjerenja.

4.1.1. Sloboda izražavanja i FoRB

Dijalog između vjerskih ili zajednica uvjerenja može se dogoditi samo kada se već poštuju prava na slobodu izražavanja i FoRB. Promatrano iz perspektive izražavanja, FoRB sudionicima iz vjerskih ili zajednica uvjerenja daje izbor da sudjeluju ili uzdrže od dijaloga ili rasprava sa drugim sudionicima bez ikakvih negativnih posljedica.

Učinkovit dijalog treba sudionicima omogućiti da govore otvoreno i iskreno, ali s poštovanjem. Bez toga može biti teško uspostaviti međusobno razumijevanje, učenje i rast. Da bi dijalog bio uspješan ili se bavio spornim pitanjima, mora se prihvatiti različitost mišljenja. Tijekom dijaloga se može iznijeti onoliko mišljenja koliko je prisutnih ljudi. Mišljenja se mogu razlikovati čak i unutar zajednice, a neki mogu imati stavove koji nisu liberalni ili su u izravnoj suprotnosti sa mišljenjima ostalih prisutnih. Da bi se pravi dijalog odvijao, svaki sudionik treba imati pravo slobodno govoriti. To može uključivati stvari koje „vrijeđaju, šokiraju ili uznemiruju“, a koje su zaštićene člancima 18. i 19. ICCPR-a; dijalog se ne mora svoditi na međukulturalnu razmjenu ljubaznosti uz „čaj i kekse“.³⁸ Kada osiguravaju financije za dijaloške inicijative, države ne bi trebale od sudionika očekivati da promijene svoja uvjerenja ili vjerska načela i principe kako bi se prilagodili državnim ciljevima ili ciljevima organizatora dijaloga.

Općenito, države bi trebale biti oprezne kada se u izražavanju prenosi mržnja koja čini štetu manjinskim vjerskim ili zajednicama uvjerenja ili glasovima neslaganja unutar većinskih zajednica.³⁹ Diskurs mržnje, bilo u formalnom, neformalnom, političkom ili društvenom kontekstu, može dovesti do isključenja. Stoga, čak i kada zakonska sankcija ne bi bila opravdana prema međunarodnom pravu ljudskih prava, države trebaju rješavati i reagirati na svako izražavanje mržnje i poticati mjere koje vode boljem razumijevanju i inkluziji, kako na internetu, tako i uživo.⁴⁰ Kao što navodi posebni izvjestitelj Ujedinjenih naroda za FoRB u izvješću iz 2024. godine, „inicijative koje podržava država trebaju nastojati poticati dijalog i rješavati psihološke korijene predrasuda između zajednica na lokalnoj razini i trebaju biti osnažene da kontinuirano provode svoje aktivnosti, a ne samo tijekom razdoblja povećanog nasilja“⁴¹.

Osim dijaloga, države bi se trebale preventivno i proaktivno baviti širenjem „govora mržnje“.

Prvo, nije potrebno kriminalizirati sve vrste uvredljivog govora, a države bi trebale konzultirati međunarodne standarde utvrđene u testu praga poticanja na mržnju iz Rabata (vidjeti u nastavku). Međutim, govor koji propagira rat ili nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju kojom se potiče na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje treba biti zabranjen zakonom. Države bi isto tako trebale osigurati da se zakonodavstvo primjenjuje na odgovarajući način kada dođe do takvog govora i da se žrtvama pruži prikladna potpora. Uz propisno osiguravanje zaštite žrtava, države bi općenito trebale priopćiti sve zakonske sankcije protiv počinitelja.

Akcijski plan iz Rabata

Akcijski plan iz Rabata⁴² je okupio, između ostalih, znanstvenike, odvjetnike, osobe koje prakticiraju vjeru, svjetovne i vjerske nevladine organizacije kako bi razradili odgovore zasnovane na ljudskim pravima na nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju koja predstavlja poticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo i nasilje. Taj je „test praga od 6 dijelova“ i dalje jedno od najautoritativnijih mjerila za određivanje kada se govor mržnje može ograničiti prema međunarodnom pravu ljudskih prava.

Test praga od 6 dijelova

U preporuci Vijeća Europe iz 2022. godine o borbi protiv govora mržnje⁴³ također se naglašava sveobuhvatan pristup rješavanju problema govora mržnje u okviru ljudskih prava.

Države bi trebale podržati kampanje podizanja svijesti za educiranje javnosti i promicanje vještina kritičkog mišljenja i medijske, informacijske i digitalne pismenosti u obrazovnim sustavima.⁴⁴ Trebale bi i educirati korisnike društvenih medija o štetnostima uznemiravanja i zlostavljanja na internetu, uključujući psihološke posljedice i zastrašujuće efekte po ciljane ili marginalizirane skupine (u ovom slučaju, vjerske ili zajednice uvjerenja). Države trebaju i učinkovito regulirati pružatelje usluga interneta i tvrtke društvenih medija u svezi sa pitanjima koja sežu od izrade i razvoja algoritamskih modela do učinkovite naknade i pravnih lijekova dostupnih pogođenim osobama.⁴⁵ U zavisnosti od konteksta, to može povlačiti obvezu efektivne primjene Akta o digitalnim uslugama EU na nacionalnom razini.⁴⁶ Za više informacija o ovoj temi, vidjeti priručnik za razvoj politika Predstavnik OESS-a za slobodu medija, Umjetna inteligencija i sloboda izražavanja u središtu pozornosti.⁴⁷

4.1.2. Sloboda udruživanja i FoRB

Pravo na udruživanje i ostvarivanje FoRB-a zajedno sa drugima mora biti zajamčeno ako se vjerske ili zajednice uvjerenja žele okupiti i početi razgovarati. Prema međunarodnom pravu ljudskih prava, države ne mogu odbiti da odobre status pravne osobe udruzi osoba utemeljenoj na vjeri ili uvjerenju, osim ako se dokaže da se udruga bavi nezakonitim aktivnostima.⁴⁸ U pravilu, nitko ne treba biti kažnjen zbog udruživanja sa osobama ili vjerskim zajednicama koje država službeno ne priznaje. Države trebaju osigurati da se zakonima ne ograničava mogućnost sastajanja vjerskih ili zajednica uvjerenja, niti da se ono otežava npr. nametanjem obvezne zakonske registracije. Osim toga, za one koji žele sudjelovati u konzultacijama ili dijalogu, sudjelovanje ne bi trebalo ovisiti o kriterijima kao što je službena registracija skupine ili određeni broj sljedbenika. Pogledati ODIHR-ove Smjernice o pravnoj osobnosti vjerskih ili zajednice uvjerenja⁴⁹ koje sadrže konkretne preporuke.

FoRB vjerskim organizacijama jamči mogućnost osnivanja dobrotvornih institucija i prikupljanja sredstava. Kao što je naglašeno u Smjernicama o slobodi udruživanja ODIHR-a i Venecijanske komisije, udruge imaju slobodu da traže, primaju i koriste financijska i druge sredstva, bilo domaća, strana ili međunarodna, za obavljanje svojih aktivnosti, a to je ključno za postojanje i funkcioniranje svake udruge i sastavni dio prava na slobodu udruživanja.⁵⁰ Ova sloboda [traženja, primanja i korištenja financijskih i drugih sredstava] treba podlijegati isključivo zakonskim zahtjevima koji su nužni, razmjerni i nediskriminirajući i općenito primjenjivi na carinu, devize, sprečavanje korupcije, pranje novca i financiranje terorizma, kao i onima koji se tiču financiranja izbora i političkih stranaka, u mjeri u kojoj su ti zahtjevi u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava. Bilo kakva ograničenja pristupa sredstvima iz inozemstva (ili iz inozemnih ili međunarodnih izvora) moraju se propisati zakonom i imati legitiman cilj u skladu sa dopuštenim kriterijima za ograničenje utvrđenim u relevantnim međunarodnim standardima, te biti nužna u demokratskom društvu i razmjerna svojoj svrsi.⁵¹

Države su dužne regulirati domaće i međunarodne financijske tokove kako bi jamčile sigurnost i borile se protiv korupcije. Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda nametnulo je obveze državama da se bore protiv globalnih financijskih tokova povezanih s terorizmom.⁵² Međutim, pojavljuje se trend gdje državni zakonodavni okviri i politike rutinski premašuju zahtjeve koji proizlaze iz ovih obveza, a vjerskim ili zajednicama uvjerenja se često uskraćuje pristup financiranju bez provedbe obveznog postupka ili dokazane povezanosti sa zabranjenim sudionicima. Neke države su uvele vrlo stroge zahtjeve za registraciju i izvješćivanje i druge zahtjeve koji se odnose na određene udruge koje primaju inozemna sredstva s ciljem ograničavanja „stranog utjecaja“.⁵³ Kako bi stvorile povoljno okruženje za autentičnu pojavu dijaloga i zajedničkog djelovanja među ljudima iz različitih vjerskih i zajednica

uvjerenja, države ne smiju neopravdano ograničavati pristup civilnog društva financiranju, uključujući vjerske ili zajednice uvjerenja. Pristup različitim izvorima financiranja — domaćim i međunarodnim — od ključnog je značaja za omogućavanje njihovog rada na inicijativama uz zajamčenu neovisnost. Mnoge vjerske ili skupine uvjerenja su međunarodnog karaktera, a zajednice žele slati novac kako bi se međusobno pomagale u aktivnostima, uključujući npr. dobrotvorne aktivnosti koje vode lokalne zajednice u trenucima potrebe.

4.1.3. Sloboda mirnog okupljanja i FoRB

Sloboda mirnog okupljanja omogućuje pojedincima da se izraze kao dio kolektiva. Okupljanja mogu predstavljati platforme za zagovaranje promjena ili izražavanje solidarnosti. Inicijative za zajedničko djelovanje koje proizlaze iz procesa dijaloga ponekad mogu podrazumijevati mirno okupljanje različitih vjerskih ili zajednica uvjerenja iz različitih ciljeva. Kao takva, okupljanja se kreću od skupina osoba koje se okupljaju u znak protesta zbog određenih bojazni, do okupljanja od simboličnog značaja, npr. radi obilježavanja događaja ili značajnih vjerskih ili sličnih datuma. Sve dok su okupljanja mirna, država ih je dužna omogućiti.⁵⁴ Međutim, važno je naglasiti da se države ne mogu miješati u ovo pravo samo zato što se ne slažu sa stavovima prisutnih vjerskih ili zajednica uvjerenja. Oni moraju osigurati da pravo na mirno okupljanje uživaju podjednako sve skupine, bez diskriminacije.

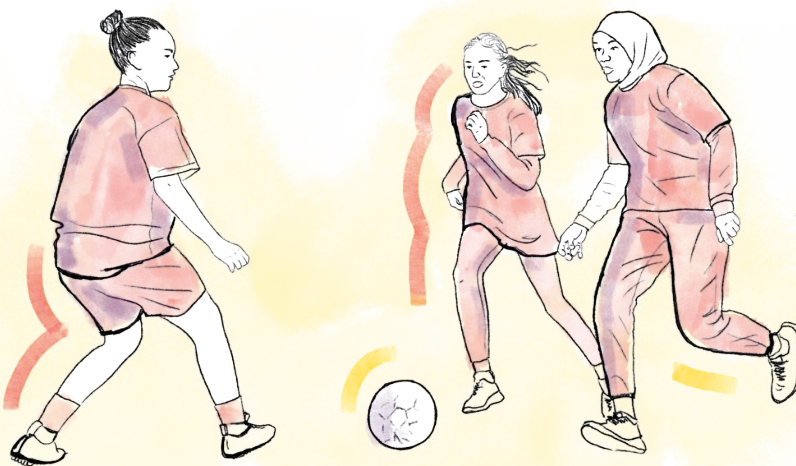

4.1.4. Nediskriminacija i ForB

Prema načelima ljudskih prava, kada se države odluče pozabaviti izazovima povezanim sa slobodom vjere ili uvjerenja, trebale bi težiti smislenom uključivanju i jednakom sudjelovanju najšireg mogućeg kruga dionika u osmišljavanju aktivnosti povezanih s mogućim procesima dijaloga i zajedničkog djelovanja. To uključuje osobe iz skupina koje su kroz povijest marginalizirane ili isključivane iz takvih diskusija (žene, LGBTI osobe, mladi, osobe sa invaliditetom, autohtone zajednice, migranti, izbjeglice). Važno je da osobe iz vjerskih ili zajednica uvjerenja, bilo teističkih, neteističkih ili ateističkih, ne budu aktivno isključene iz konzultacija o pitanjima koja ih se tiču, te da države nastoje stvoriti prostor za one koji se suočavaju sa višestrukom diskriminacijom.

Prilikom organiziranja konzultacija, uspostavljanja zajedničkih savjetodavnih odbora o nekoj temi ili uključivanja u procese dijaloga, države trebaju razmotriti okvir u kojem se odvijaju sukobi i društvene napetosti, kao i potencijalni utjecaj strukturne diskriminacije i nasilja na određene zajednice. Isto tako, s obzirom na njihovu inherentnu moć u usporedbi sa drugim društvenim sudionicima, države bi trebale biti osjetljive kada utvrđuju pitanja za diskusiju, jer to može dovesti do neravnoteže moći među različitim dionicima, utječući na procese dijaloga.

Države trebaju znati i da će konzultacije u svezi sa ForRB-om, zajednički savjetodavni odbori ili dijalog usmjereni na promicanje veće tolerancije, poštovanja i razumijevanja biti povezani s načinom na koji države općenito definiraju i odgovaraju na pitanja netolerancije

i diskriminacije, uključujući njihove strukturne i institucionalne manifestacije. Državni sudionici na svim razinama bi trebali sustavno davati izjave i donositi politike kojima se razbijaju uvriježeni stereotipi, predrasude i prakse, te izbjegavati okrivljavanje bez temelja gdje bi jedna ili više vjerskih ili zajednica uvjerenja bile „odgovorne“ za različite društvene probleme. Diskriminatorne javne reakcije dovode do rizika da se zajednice neopravdano optuže i tretiraju kao „dežurni krivci“, što može dovesti do šireg odvajanja od tih zajednica, potkopati društvenu koheziju, omogućiti širenje automatskog okrivljavanja, govora mržnje ili čak kaznenih djela počinjenih iz mržnje. U takvoj atmosferi, različiti sudionici iz vjerskih ili zajednica uvjerenja mogu biti sumnjičavi prema potpori države za konzultacije, zajedničke savjetodavne odbore i dijalog i uzdržavati se od sudjelovanja; možda ne smatraju da je aktivnost dobronamjerna i smisljena i/ili se plaše mogućih posljedica ili negativnih percepcija iz vlastitih zajednica.

Države imaju i međunarodne obveze da definiraju kaznena djela počinjena iz mržnje (kaznena djela motivirana predrasudama⁵⁵) kao posebnu kategoriju kaznenih djela u svom nacionalnom zakonodavstvu i politici.⁵⁶ One bi se trebale proaktivno baviti kaznenim djelima počinjenim iz mržnje, te strukturnim i institucionaliziranim oblicima diskriminacije razvijanjem sveobuhvatnog sustava koji prepoznaje mržnju, kazneno djelo počinjeno iz mržnje i njegove ozbiljne posljedice po pojedince i zajednice, kao i štetu nanесenu široj društvenoj koheziji. Države trebaju pratiti ovu pojavu i prikupljati razvrstane podatke o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje, kao i na osnovu vjere ili uvjerenja, i poduzimati mjere na temelju tih podataka kako bi pružile sigurnost svima. To znači uspostavljanje niza politika i procedura: obuka organa za provođenje zakona i pravosuđa; potpora žrtvama da pristupe pravdi; zadobivanje povjerenja žrtava; borba protiv nedovoljnog prijavljivanja; osiguravanje dostupnosti odgovarajućih usluga potpore žrtvama; i uspostavljanje suradnje između zainteresiranih strana za potporu žrtvama;⁵⁷ kao i dobra komunikacija i suradnja sa pogođenim vjerskim i zajednicama uvjerenja u ovom slučaju.

Države se trebaju konzultirati sa vjerskim ili zajednicama uvjerenja i prepoznati ulogu koju one mogu odigrati u rješavanju sigurnosnih bojazni vlastitih i drugih zajednica. One bi trebale stvoriti ili unaprijediti mogućnosti koje potiču, ali ne i prisiljavaju proaktivno uključivanje svih zajednica u viševjersko zajedničko djelovanje, kako bi se zaustavio govor mržnje i kaznena djela počinjena iz mržnje i pružila sigurnost svim zajednicama.

Posljedice kaznenih djela počinjenih iz mržnje ne samo da negativno utječu na pojedince na koje su usmjerena, nego i na ciljanu zajednicu. Oni mogu izazvati rastući osjećaj izoliranosti od šireg društva; članovi zajednice mogu se početi uzdržavati od javnog iskazivanja svoje vjere

ili uvjerenja, uključivanja u javne rasprave o pitanjima u vezi sa njihovim identitetom ili čak od sudjelovanja u širim demokratskim procesima. Ako su kanali putem kojih se država, civilno društvo i vjerske ili zajednice uvjerenja mogu konstruktivno baviti kaznenim djelima počinjenim iz mržnje i općenito promicati koheziju među zajednicama neučinkoviti ili nepostojeći, tada tuga i ljutnja mogu dovesti do šire nestabilnosti i nesigurnosti u društvu.

“ Antisemitizam dugo pogađa židovske zajednice i manifestira se na različite načine, od teorija zavjere do netolerantnog diskursa. Ta nesnošljivost može dovesti do kaznenih djela počinjenih iz mržnje, uključujući nasilne napade na Židove. Židovi ponekad navode da ih je strah prisustvovati bogoslužjenju, nositi vjersku odjeću ili simbole i uzdržavaju se od javnog izjašnjavanja kao Židovi. ”⁵⁸

Dobar primjer iz prakse: Safe Haven, Irska

Safe Haven (SH) je zajednički akcijski program koji vodi Međuvjerski forum grada Dublina (DCIF) koji je nastao nakon što su članovi DCIF-a primijetili porast broja incidenata povezanih s mržnjom. Obuka u okviru ovog programa pruža članovima iz različitog spektra vjerskih zajednica jasno razumijevanje incidenata motiviranih mržnjom i informacije o dostupnim mehanizmima evidentiranja i prijavljivanja i o tome kako izravno podržati žrtve. Program koristi platformu iReport Irske mreže protiv rasizma, kao i izravno prijavljivanje irskoj policijskoj službi An Garda Síochana u svojstvu treće strane i DCIF-ovom vlastitom mehanizmu evidentiranja. Podaci se koriste za utvrđivanje lokalnih odgovora i dalje potpore žrtvama. SH obučava i radnike na prvoj liniji, uključujući policijske službenike, druge pružatelje usluga i civilno društvo, o prepoznavanju, priznavanju i reagiranju na rasizam i vjersku mržnju. Program je dobio početna sredstva od Irskog povjerenstva za ljudska prava i ravnopravnost i nastavlja funkcionirati u ograničenom obimu uz potporu DCIF-a.

“ Incidenti motivirani mržnjom, bilo da sadrže kaznenu komponentu ili ne, imaju značajan utjecaj kako na pojedinačne žrtve, tako i na zajednice sa kojima se one poistovjećuju. Budući da su to „kaznena djela kojima se šalje poruka“, pripadnici pogođene skupine često reagiraju kao da je djelo učinjeno protiv njih. To može naškoditi odnosima u zajednici i stvoriti napetosti, čineći da se druge manjinske skupine osjećaju ranjivim. Jasan uvid u trenutačnu situaciju, te adekvatno obučena policija i drugi pružatelji usluga, ključni su za prikladan odgovor. Safe Haven je pomogao u oba ova aspekta. ”

Adrian Cristea, izvršni direktor, DCIF

Određene organizacije u zajednici mogu igrati presudnu ulogu u bliskoj suradnji sa sličnim organizacijama iz drugih zajednica, posebno ako postoje dobri kanali za zajedničku diskusiju sa državnim agencijama. Dobar primjer za to je bliska suradnja u Ujedinjenom Kraljevstvu između organizacije TellMAMA koja se bavi pitanjima mržnje prema muslimanima i Community Security Trust-a, koji se bavi antisemitizmom. Obje organizacije prate incidente motivirane mržnjom prema njihovim zajednicama, a kod učestalih podjela (posebno zbog situacije na Bliskom istoku), zajedničkim glasom šalju poruku jedinstva.

Dobar primjer iz prakse: TellMAMA i Community Security Trust (CST), Ujedinjeno Kraljevstvo

Od 2012. godine, dobrotvorna organizacija TellMAMA mjeri, bilježi i analizira trendove u pogledu antimuslimanskih incidenata u Velikoj Britaniji. TellMAMA pruža i savjetodavnu potporu žrtvama i zalaže se na domaćim i međunarodnim forumima za bolju potporu žrtvama, pravdu i odgovornost za kaznena djela motivirana predrasudama protiv muslimana. Osnovana je po uzoru na drugu dobrotvornu organizaciju, Community Security Trust (CST), uspostavljenu 1994. godine, koja provodi istraživanja o antisemitskim incidentima, pruža savjete i potporu židovskoj zajednici u Ujedinjenom Kraljevstvu i zalaže se za njih kod britanske vlade. Obje skupine učestvuju u širem dijalogu i koalicionim inicijativama, uključujući Savez zajednica za borbu protiv mržnje (CATCH). Financije osigurava ured gradonačelnika Londona, a okuplja različite zajednice i organizacije (rasne, vjerske, na temelju seksualne orijentacije i rodnog identiteta) za rješavanje društvenih problema.

TellMAMA i CST održavaju redovit dijalog. U početku se on uglavnom odnosio na metodološka i administrativna pitanja jer je TellMAMA razvijala svoj program rada. Danas se diskusija fokusira na praktična pitanja. Na primjer, CST redovito prosljeđuje incidente motivirane mržnjom prema muslimanima TellMAMA-i, i obrnuto. Ovaj bliski dijalog i suradnja donijeli su dodatnu korist: budući da rade prema sličnim metodološkim priručnicima ka zajedničkom cilju rješavanja incidenata vjerski motivirane mržnje, oni mogu s dosljednim i podudarnim stavom razgovarati s britanskim policijskim snagama, tužilaštvom Krune i drugim sudionicima Britanske vlade. Uzimajući u obzir njihovu stručnost i legitimitet na lokalnom razini, TellMAMA i CST su razvili odnos sa agencijama za provođenje zakona i tužilaštvom koji omogućuje objema skupinama da budu učinkovitije u borbi protiv mržnje. Na primjer, ljudi kojima je neugodno obratiti se policiji mogu prijaviti incidente ovim organizacijama. Kroz razmjenu anonimiziranih statističkih podataka, TellMAMA i CST pomažu Velikoj Britaniji da osigura da njihova policija može pravilno procijeniti, a time i odgovoriti na društvene probleme.

Budući da su dijalog i suradnja CST-a i TellMAMA-e ukorijenjeni u praktičnim, svakodnevnim razmatranjima i zajedničkim ciljevima, njihova interakcija se nastavlja unatoč širim geopolitičkim tijekovima koji prijete drugim dijalozima. Od napada Hamasa na Izrael 7. listopada 2023. godine i kasnijeg sukoba između

Izraela i Hamasa, mnogi vjerski ili dijalozi zajednica uvjerenja su se primjetno polarizirali, zaustavili ili potpuno prekinuli. Komunikacija između TelIMAMA-e i CST-a ne samo da se nastavila nakon 7. listopada 2023., nego se i pojačala. Dok je broj antisemitskih i antimuslimanskih incidenata dramatično rastao u UK, nijedna organizacija nije zauzela javno stajalište o širim geopolitičkim događajima. Organizacije su izvijestile da je to ojačalo njihov odnos, povećavajući njihovu sposobnost borbe protiv mržnje i pružanja psihosocijalne potpore žrtvama.

Odgovori država na događaje u zemlji mogu utjecati i na održivost dijaloga i zajedničkog djelovanja. Na primjer, javno skrnavljenje vjerskih tekstova može izazvati snažne emocionalne reakcije i/ili društvene napetosti, koje se mogu polarizirati npr. na kulturnim ili vjerskim temeljima/uvjerenjima. Određivanje primjerenog odgovora države može biti težak zadatak, posebno ako uključuje procjenu je li neki čin zaštićen slobodom govora ili predstavlja poticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje.⁵⁹ Države trebaju paziti da njihove javne izjave i odgovori kroz politike ne povećavaju štetu, ne stavljaju cijele vjerske ili zajednice uvjerenja izvan zakona, niti da se proizvoljno ili nerazmjerno bave štetom i kršenjem prava različitih skupina.

Izjavama za javnost se trebaju smanjiti napetosti, čak i kada se pravni odgovor smatra neprikladnim ili nije moguć. One bi trebale propisno uzimati u obzir jedinstveno iskustvo nepravde koje su doživjele vjerske ili zajednice uvjerenja. Javnim priznavanjem ovih iskustava država može smanjiti napetosti, boriti se protiv percepcije otuđenja ili isključenosti i promovirati konstruktivan angažman među zajednicama.

Države moraju razumjeti ključne izazove sa kojima se različite zajednice suočavaju, kako bi na njih prikladno odgovorile. To može uključivati zlouporabe ljudskih prava, gdje je država dužna poduzeti mjere, iako neke zlouporabe mogu predstavljati tabu unutar zajednica i teže ih je identificirati i prepoznati.

Intervju: Načelnica Jennifer Pearson

Načelnica Jennifer Pearson iz policijskih snaga West Midlandsa (Ujedinjeno Kraljevstvo) ujedno je i predsjedavajuća Vjerskog foruma policije West Midlandsa i udruženja „Žene u policiji West Midlandsa.“ Početkom karijere, bila je prva časnica za vezu sa obiteljima u policiji UK-a, što je bila mjera u okviru većeg paketa obuke za borbu protiv rasizma u policiji.

Godine 2021, Jennifer je dobila Kraljičinu policijsku medalju za svoje napore u pružanju potpore žrtvama nasilja u obitelji i koordiniranju odgovora na pandemiju COVID-19. Oslanjajući se na iskustvo tijekom 14-mjesečnog angažmana na Tajlandu u okviru potpore odgovoru na cunami 2004. godine, tijekom pandemije je predvodila radove na pretvaranju zrakoplovnog hangara u zračnoj luci Birmingham

u privremenu mrtvačnicu. Shvatila je potencijalni utjecaj pandemije na vjerske običaje i potrebe tijekom sahrana. Stoga je uspostavila hitnu suradnju sa svim vjerskim skupinama, uspostavila otvorene kanale komunikacije, u komunikaciju uključila pripadnike policije iz reda manjina i transparentno razgovarala o uvjetima za odlaganje tijela.

„Budući da smo shvatili i cijenili važnost vjere u jednom od najtežih trenutaka u životu, stekli smo povjerenje zajednica koje je sačuvano i nakon pandemije.“

Na redovitim međuvjerskim sastancima u uredu gradonačelnika, koji uključuju neformalne i formalne vjerske vođe ili vođe zajednica uvjerenja, kao i različite udruge, oni raspravljaju o pitanjima koja utječu na zajednice diljem Birminghama. Na međuvjerskim sastancima, sudionici razgovaraju i o međunarodnim događajima i sukobima iz ugla vjerskog identiteta, te kako oni utječu na njihove lokalne zajednice. To razumijevanje pomaže u istragama kaznenih djela počinjenih iz mržnje.

Predstavljajući udruženje Žene u policiji, Jenniferin rad na međuvjerskim pitanjima naveo ju je da se uključi u osnivanje prve neovisne savjetodavne skupine u policiji za pitanja djevojčica, koja između ostalog radi sa djevojčicama žrtvama prisilnih brakova. Prepoznavanje da je vjera važna tim djevojčicama bilo je ključno za stjecanje njihovog povjerenja i poticanja na suradnju.

„Ideja je razmotriti što je to što osobe motivira. Sve dok se vaše vrijednosti odnose na jednakost, uključenost i poštovanje, policija se mora pozivati na te vrijednosti, graditi veze i pronalaziti dodirne točke“.

Države trebaju provoditi obrazovne politike koje imaju za cilj jačanje poštivanja, promicanja i zaštite ljudskih prava i učinkovitu borbu protiv pretpostavki i koncepata zasnovanih na predrasudama koji nisu u sukladnosti s ForB-om. Uglavnom putem svojih obrazovnih sustava i nastavnih planova i programa, države imaju značajnu moć poticanja većeg razumijevanja i poštovanja različitih religija ili uvjerenja, kao i uvažavanja pluralizma i raznolikosti religija/uvjerenja.

U ODIHR-ovoj publikaciji *Vodeća načela iz Toleda za podučavanje o vjerama i uvjerenjima u javnim školama*⁶⁰ govori se o hitnoj potrebi promicanja zaštite i poštivanja ForB-a kroz obrazovanje, jačanje mira, razumijevanja i tolerancije te razvijanja poštivanja pluralizma.

Intervju: Dr. Nayla Tabbara

Dr. Nayla Tabbara je suosnivačica i predsjednica Zaklade Adyan (Liban/Francuska) i dopredsjednica organizacije Religije za mir. Tijekom svoje karijere, uglavnom u Libanonu, Nayla je radila na uključivanju različitosti i pluralizma u obrazovne programe i razvoju islamske teologije o vjerskoj raznolikosti i ForB-u. Dobitnica je različitih prestižnih nagrada u znak priznanja za njen rad.

Zašto ste se angažirali u radu na multivjerskom dijalogu i partnerstvu i ForB-u?

„Ljudi ne znaju instinktivno kako se nositi s različitošću na pozitivan način. Većina nas nije svjesna kako se naš osobni identitet razvija u natjecanju s „drugima“ i kako naša pripadnost i zajednička povijest utječu na način na koji se odnosimo prema „drugima“ i svijetu. Shvatila sam da omogućavanje ljudima da shvate dinamiku identiteta, kao i učenje o drugima i ljudskim pravima predstavlja ključni faktor za naš kvalitetan život sa različitostima. Ovo je ključno za naša društva i zato u Adyan-u radimo od 2006. godine na razvoju programa i nastavnih planova i programa za obrazovanje o različitosti, aktivnom i uključivom građanstvu, te o ForB-u iz perspektive ljudskih prava i religije. Radili smo npr. s Ministarstvom obrazovanja u Libanonu na razvoju dopunskog kurikulumu koji promiče učenje o različitosti, kao i na obukama za nastavnike o uključivom građanstvu.“

Šta mislite, kakve koristi takav rad donosi državama?

„Naš program neformalnog obrazovanja okuplja učenike iz različitih sredina i pomaže im da vjeruju u vlastite glasove, uloge i sposobnosti da rade za opće dobro zajedno sa učenicima iz drugih kulturnih, društvenih, vjerskih i drugih sredina i uvjerenja. To pomaže u stvaranju kulture međusobnog razumijevanja koja vodi ka solidarnosti između kultura i zajednica. Čak su nas partnerske organizacije u Europi zamolile da im ustupimo naše obrazovne programe, što sada počinjemo raditi, stavljajući u odgovarajući kontekst najbolju praksu našeg vannastavnog srednjoškolskog programa o aktivnom i uključivom građanstvu za metodologiju neformalnog obrazovanja.“

Kada ljudima nedostaju informacije i određena razina razumijevanja različitih vjera i uvjerenja, oni ponekad popunjavaju tu prazninu „mentalnom zbirkom priča iz druge ruke, glasina, mitova i stereotipa [koji se] nakupljaju tijekom vremena“,⁶¹ što dovodi do nepovjerenja, a moguće i straha i odbacivanja, što opet može dovesti do isključenosti, netolerancije i mržnje.⁶² ODIHR-ova publikacija Sloboda vjere ili uvjerenja i sigurnost: Smjernice za izradu politika govori o tome kako razviti i provesti programe obrazovanja i podizanja svijesti kroz suradnju koja uključuje državu i druge sudionike, kao što su organizacije civilnog društva, nacionalne institucije za ljudska prava (NHRI), institucije kulturnog naslijeđa, stručnjaci u obrazovanju, mediji i vjerske ili zajednice uvjerenja. Ti bi programi prvo trebali podići svijest

o životima, uvjerenjima i iskustvima različitih vjerskih ili zajednica uvjerenja te naglasiti vrijednost različitosti vjera i uvjerenja kao izvora međusobnog obogaćivanja društva. Programi koji uključuju ove različite sudionike usredotočeni su na smanjenje negativnih stereotipa koji potiču rast diskriminacije, neprijateljstva i netolerancije u društvu kroz promicanje većeg razumijevanja i poštovanja različitih vjera i uvjerenja. Oni su neophodni kako bi se omogućila smisljena razmjena potrebna za međusobno učenje i sposobnost zajedničkog života na inkluzivan način.

4.2. NE ČINI ŠTETU

Ovaj pristup podsjeća sudionike da razmotre mogu li planirane mjere imati štetne posljedice u određenom kontekstu.⁶³ Primjena načela „ne čini štetu“ uključuje nastojanje da se razumiju, ublaže i izbjegnju moguće štetne posljedice planirane akcije. U najmanju ruku, ovo zahtijeva vrijeme i resurse za temeljito razumijevanje lokalnog konteksta i uključenih sudionika iz vjerskih zajednica i zajednica uvjerenja, uključujući njihovu povijest interakcije i međusobnih odnosa. Ponekad se odnosi među zajednicama toliko pogoršaju da samo prisustvo onih „drugih“ može izazvati napetost. To bi mogao biti razlog zašto država razmatra financiranje dijaloških inicijativa kako bi se ove skupine uključile. U takvim kontekstima, bilo bi korisno provesti procjenu utjecaja na ljudska prava prije donošenja odluke o tome treba li i kako prilagoditi potporu dijaloškim inicijativama, kako bi se izbjegla šteta.

Mapiranje i analiza sudionika važni su u odlučivanju koga pozvati. U zavisnosti od konteksta i tema za diskusiju, povjerljivost sudjelovanja može umiriti neke sudionike koji se možda plaše odmazde vlastitih zajednica zbog uključivanja u procese dijaloga/partnerstva. Prethodno jasno objašnjavanje ciljeva koji stoje iza okupljanja svih i predstavljanje tema o kojima će se razgovarati također može osigurati predvidljivost, smanjiti nesporazume i olakšati diskusiju.

Također, oni koji imaju drugačije stavove možda se plaše govoriti pred onima koji podržavaju stavove većine. Manjinski sudionici mogu se osjećati nelagodno raspravljajući o određenim temama u prisutnosti većinskih sudionika ili druge manjine. Žene ili mladi ljudi mogu se osjećati nelagodno razgovarajući o svojim potrebama s muškim vođama vjerskih ili zajednica uvjerenja. Osim toga, neki članovi vjerske ili zajednice uvjerenja su možda kulturno dominantni ili imaju veći pristup i izloženost državnim sudionicima i bolje razumiju kako komunicirati u takvim okruženjima. Razlike su neizbježne i potrebno ih je dobro razumjeti i, gdje je potrebno, imenovati kako bi se spriječilo da negativna dinamika potkopa procese dijaloga. Također ih treba uzeti u obzir pri osmišljavanju i olakšavanju procesa dijaloga. (Vidjeti Poglavlje 6).

Tamo gdje je jezik prepreka, prevoditelji mogu pomoći sudionicima da se osjećaju ugodno tijekom izlaganja. Manjine se možda neće htjeti uključiti u proces ako su prisiljene govoriti „dominantnim“ jezikom. Stoga je važno osigurati dostupnost prevoditelja koji će adekvatno prevesti poruke koje se prenose bez osobnih predrasuda prema manjinskim ili drugim skupinama.

“ U ispovijedanju i prakticiranju vlastite vjere pojedinačno ili u zajednici s drugima, svaka osoba ima pravo koristiti jezik(e) po svom izboru. ”

Preporuke iz Osla u vezi sa jezičnim pravima nacionalnih manjina⁶⁴

“ Da bi promicale integraciju društva, [države članice OEES-a] trebaju priznati raznolikost u svojim društvima i uzdržati se od bilo kakvih pokušaja asimilacije manjina protiv njihove volje. Osim toga, dužni su promicati prava pripadnika manjina da učinkovito sudjeluju u javnom životu i očuvaju svoj identitet, pružajući im odgovarajuće mogućnosti za razvoj svoje kulture, korištenje svog jezika i prakticiranje svoje vjere. ”

Ljubljanske smjernice o integraciji raznolikih društava⁶⁵

Osobama s invaliditetom potrebno je osigurati odgovarajuća sredstva komunikacije i prilagodbe, kako bi mogle konstruktivno sudjelovati. Ako se ne uklone prepreke i ne urade prilagodbe za omogućavanje konstruktivnog sudjelovanja, to može dovesti do daljeg osjećaja isključenosti.

Kako bi osigurali da se ne učini štete tijekom dijaloga ili korisnicima projekata zajedničkog djelovanja, sudionici će možda morati da se odreknu predrasuda, razbiju stereotipe i prevladavaju traumu i/ili značajne povrede koje su možda izravno ili neizravno uzrokovale druge strane u procesu.

Napetosti mogu biti posebno naglašene u područjima sukoba u kojima su sudionici možda bili svjedoci ili preživjeli zločine koje su počinili pripadnici druge vjere ili uvjerenja. Posrednu traumu mogu doživjeti i oni koji slušaju o iskustvima drugih ili redovito prate vijesti o nasilju nad ljudima iz vlastite zajednice, uključujući one koji možda čak žive u drugoj zemlji. Osim toga, migrantske zajednice ili dijaspora mogu imati vrlo različita iskustva od ljudi određene vjere ili uvjerenja iz drugačijih konteksta.

Prilikom procjene situacije iz perspektive načela „ne čini štetu“, važno je uzeti u obzir kontekst traume koja proizlazi iz ranijih sukoba s vjerskim ili komponentama uvjerenja. Trauma može utjecati na način na koji ljudi percipiraju motive drugih za uključivanje u dijalog i partnerstva. Stoga je veoma važno da sudionici civilnog društva koji planiraju voditi takve projekte razmotre niz čimbenika koji mogu izazvati ponovnu traumatizaciju, kao što je razgovor o određenim temama ili smatra li se

mjesto dešavanja sigurnim prostorom. Za vođenje dijaloga potrebno je angažirati sugovornike sa relevantnim profesionalnim znanjem, vještinama i iskustvom.

Voditelji dijaloga u kontekstima u kojima postoje podjele među sudionicima bi u idealnom slučaju trebali ponuditi nove konceptualne okvire umjesto onih koje sudionici koriste. To bi im trebalo pomoći u prevladavanju svojih predrasuda i strahova transformirajući percepcije, stavove i individualne odnose s ljudima koji su drugačiji od njih. Konceptualni okviri koji uključuju elemente kao što su pravo na ForB, transformacija sukoba i uloga vjere ili uvjerenja u transformaciji sukoba mogu biti korisni. Sudionicima može biti od pomoći da znaju prepoznati različite vrste kršenja ljudskih prava, prijetnji ili nasilja sa kojima se oni ili drugi članovi njihove skupine mogu suočiti. U napetim situacijama, organizatori ili voditelji bi u idealnom slučaju trebali uključiti obuku o posredovanju i nenasilnoj komunikaciji. To može pomoći da se stvori osnova za razgovor koja sudionicima omogućuje da bolje pristupe i sagledaju probleme bez osuđivanja. Također može pomoći u otkrivanju čimbenika koji mogu spriječiti iskrenu raspravu i rješavanje sukoba, poput prikrivene kritike ili pretjerane, neiskrene pohvale.

Angažman na pitanjima vjere ili uvjerenja, bilo da uključuje državu ili ne, treba pratiti međusobno poštovanje različitih uvjerenja i spremnost na aktivnu suradnju. To ne znači da dijalog o vjeri ili uvjerenju treba biti nezanimljiv ili bezazlen. Naprotiv, dijalog je često strastven i izaziva snažne emocije. To jednostavno znači da u najmanju ruku trebaju biti uključeni svi sudionici koji sudjeluju pošteno i savjesno, na ravnopravnoj osnovi, i ne žele činiti štetu.

Razumno je pretpostaviti da neće svaki sudionik koji sudjeluje u dijalogu na temu vjere ili uvjerenja u potpunosti razumjeti ili podržati ljudska prava; neki sudionici bi mogli podržati prakse koje se mogu smatrati diskriminatornim. Može biti važno uključiti ih u dijalog. Međutim, okvir projekta općenito bi trebao biti u skladu s načelima ljudskih prava. U određivanju treba li zajedničko djelovanje koje proizlazi iz dijaloga dobiti državno financiranje ili ne, države bi trebale ispitati zasluge svakog projekta u svjetlu pristupa koji se temelji na ljudskim pravima, te poziva li se projekt na PANEL načela.

4.3. NEPRISTRANOST

Država treba donijeti čvrst pravni okvir u oblasti ForB-a koji zadovoljava prava različitih vjerskih ili zajednica uvjerenja. Prema međunarodnom pravu ljudskih prava, država je nepristran jamac što zahtijeva suradnju i prilagodbe za razne vjerske i skupine uvjerenja bez razlike.⁶⁶ Ne treba npr. komentirati valjanost određenih uvjerenja. Stvaranje „hijerarhije religija“ de jure ili de facto dovelo bi do sustavnog kršenja ForB-a.⁶⁷ Mnoge države eksplicitno ili implicitno favoriziraju

jedan sustav uvjerenja u odnosu na drugi - bilo kao „službenu“ religiju, sa povlaštenim ili favoriziranim statusom, ili kao rezultat doktrinarnog sekularizma.

Bez obzira na način na koji je uređen odnos između države i religije/uvjerenja, države bi trebale izbjegavati „favoriziranje“ jedne religije, uvjerenja, tumačenja ili razumijevanja religijske tradicije u odnosu na druge.

“ Prema međunarodnom pravu, države služe kao formalni jamci ljudskih prava, uključujući slobodu vjere ili uvjerenja. Kako bi djelovale kao pouzdani jamci slobode vjere ili uvjerenja za sve, države trebaju osigurati otvoren, inkluzivan okvir u kojem se pluralizam vjera ili uvjerenja može odvijati slobodno i bez diskriminacije. Za to je potrebno prevladati sve moguće ekskluzivističke okvire. Prije svega, mora se prevladati pretpostavka da se država identificira s jednom određenom vjerom ili uvjerenjem nauštrb jednakog i nediskriminirajućeg tretmana sljedbenika drugih uvjerenja. Takvi ekskluzivistički okviri ne postoje samo u državama koje su formalno prihvatile službenu ili državnu religiju. ”

Izvešće Posebnog izvjestitelja za slobodu vjere ili uvjerenja, 2013.⁶⁸

“ U vršenju svojih regulatornih ovlasti u odnosima s različitim vjerama, vjeroispovijestima i uvjerenjima, država je dužna ostati neutralna i nepristrana, suzdržavajući se od zauzimanja strane u sporovima s vjerskim ili konfesionalnim obilježjima [...] Kada su suočene sa sukobima s elementima vjere ili uvjerenja koji bi po prirodi npr. mogli biti etno-nacionalni, teritorijalni, međudržavni, gospodarski ili kulturni, uloga političke vlasti je traženje rješenja u skladu sa zakonom, pozivajući vjerske zajednice na poštivanje zakona i međusobno poštovanje. Rješenje u takvim okolnostima nije diskriminacija ili uskraćivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. ”

Strazburški principi za međureligijski dijalog u okviru Vijeća Europe⁶⁹

Ova nepristranost je važna kada države pružaju potporu, npr. kroz financiranje dijaloga i inicijativa zajedničkog djelovanja koje unapređuju ljudska prava za sve, administrativnu potporu, uključujući mjesta održavanja, potporu putovanjima ili pomoć u priopćavanju rezultata projekata. Potpora bi mogla uključivati i element državnog priznavanja projekata, uključujući nagrade za projekte koji su imali veliki pozitivan utjecaj.

Države trebaju razmisliti o poruci (ili porukama) koju naizgled podržavaju kroz svoju pomoć. Na primjer, postoje rizici od mogućeg narušavanja okruženja u kojem djeluju sudionici iz vjerskih i zajednica uvjerenja. Ako se financiranje ne planira i ne dodjeljuje ravnomjerno, može se smatrati da države daju povlaštenu tretman određenim sudionicima. Države također trebaju izbjegavati financiranje osoba ili skupina koje su učestvovala u govoru mržnje protiv drugih zajednica.

Države mogu stvoriti povoljno okruženje za udruživanje, dijalog i zajedničko djelovanje kroz praktičnu potporu vladinih odjela ili državnih tijela koja su neovisna od države i potpuno usklađena sa Pariškim načelima,⁷⁰ kao što su nacionalne institucije za ljudska prava (NHRI). Svi državni službenici koji se bave vjerskim ili zajednicama uvjerenja trebaju to činiti na nepristran način, jednako tretirajući sve zajednice. Države bi trebale osigurati financiranje obuke za državne dionike koja pokriva ljudska prava, nenasilnu komunikaciju, posredovanje i vjersko opismenjavanje, tako da budu u dobroj poziciji za profesionalni rad sa dionicima iz različitih vjerskih i zajednica uvjerenja. Ako državnim službenicima ili drugim državnim sudionicima nedostaje temeljno znanje o ljudskim pravima i vjerska pismenost, možda će teško razumjeti potrebe zajednica i neće moći učinkovito komunicirati s njima.

Dobar primjer iz prakse: Vijeće religija, Gruzija⁷¹

Godine 2005. javni pravobranitelj Gruzije, nacionalna institucija za ljudska prava, osnovao je neovisno Vijeće religija⁷² kao savjetodavno i konzultativno tijelo za pitanja slobode misli, savjesti, vjere ili uvjerenja. Ciljevi ovog Vijeća su omogućiti veću zaštitu slobode vjere ili uvjerenja i drugih ljudskih prava, te promicati multilateralni dijalog među vjerskim zajednicama radi povećanja tolerancije i uključivanja u društvo. S obzirom na svoj neovisni status, ono provodi i vlastite inicijative i surađuje s drugim dionicima, uključujući civilno društvo i vladu Gruzije. Okupljajući 32 vjerske i skupine uvjerenja, Vijeće je trenutačno najveći forum zajednica vjere i uvjerenja u Gruziji. Uz punu ravnopravnost svih organizacija članica, odluke se donose konsenzusom. Zajednice imenuju svoje predstavnike, osiguravajući široko sudjelovanje žena i mladih vođa.

Kroz angažman Vijeća u zakonodavnim ili regulatornim procesima, omogućeno je da svećenici svih vjerskih zajednica posjećuju zatvorenike svoje vjere, bez iznimke, te da vjerske zajednice biraju između niza mogućnosti pravne osobnosti ili da djeluju bez službene registracije. Osim toga, odbačene su predložene odredbe ustavne reforme koje bi dodale „državnu sigurnost“ kao legitiman kriterij za ograničavanje ForB-a.

Vijeće se oslonilo na brojne i široke sastanke dionika i konzultacije sa civilnim društvom i donositeljima odluka iz parlamenta i vlade. Javni pravobranitelj je u svoje godišnje izvješće parlamentu uključio preporuke Vijeća za parlament, vladu i razne državne agencije. Nadalje, javni pravobranitelj je kroz godišnji izvješće pratio provedbu preporuka.

Rad Vijeća religija i javnog pravobranitelja Gruzije pruža nekoliko dobrih primjera iz prakse koji se odnose na dijalog među zajednicama i zajedničko djelovanje. Prvo, pokazuje da država nije monolitna i da istinski neovisne javne institucije mogu igrati vrijednu ulogu u mobilizaciji suradnje. Drugo, pokazuje koristan utjecaj koji

zajedničko djelovanje temeljeno na ljudskim pravima može imati, pružajući stručni doprinos procesima pravne reforme koji državi omogućuju stvaranje poticajnog okruženja za ForB.

4.4. SUDJELOVANJE I UKLJUČIVANJE

Uključiv i učinkovit dijalog i zajedničko djelovanje među ljudima različitih vjera i uvjerenja moraju ići dalje od onoga što se općenito smatra vodstvom. To bi se trebalo odraziti na način na koji države razumiju sudionike iz vjerskih zajednica ili zajednica uvjerenja s kojima sudjeluju u procesima dijaloga. Definicija “vjerskog vođe” trebala bi prepoznati neformalno vodstvo i stručnost te omogućiti sudjelovanje svim relevantnim akterima (iz različitih rasnih ili etničkih skupina, osobama s invaliditetom, ženama, muškarcima i LGBTI zajednici). Državni službenici koji rade s vjerskim skupinama ili skupinama uvjerenja trebaju biti upoznati s pitanjima predstavljanja zajednice; pojedinci ili organizacije mogu tvrditi da predstavljaju zajednice koje zapravo ne predstavljaju ili ih oni za koje tvrde da predstavljaju mogu smatrati nelegitimnim sudionicima.

U pružanju potpore dijalogu i projektima zajedničkog djelovanja, npr. putem konzultacija sa vjerskim ili zajednicama uvjerenja, država treba nastojati da uključi različite glasove iz čitavog spektra vjera ili uvjerenja. Međutim, ovisno o specifičnom kontekstu i predviđenim ishodom, ne mora svaki sudionik biti uključen u svaku konzultaciju, savjetodavni odbor ili proces dijaloga. Ponekad se pozivanjem manjeg broja sudionika mogu bolje identificirati potrebe ili postići zajednički ciljevi. Možda je za izgradnju povjerenja između sukobljenih strana, kako bi se npr. potaknulo njihovo sudjelovanje u dijalogu, potrebna ograničena skupina sudionika koji mogu razgovarati „neformalno.“ Nemoguće je da svi sudionici unutar zajednice u potpunosti razumiju utjecaj svakog problema o kojem se raspravlja na sve dijelove zajednice. Neki mogu imati institucionalno unaprijed određena stajališta koja isključuju raspravu, zbog čega bi države trebale jasno priopćiti svrhu i ciljeve konzultacija ili zajedničkog odbora te vrste sudionika za koje žele da budu prisutni.

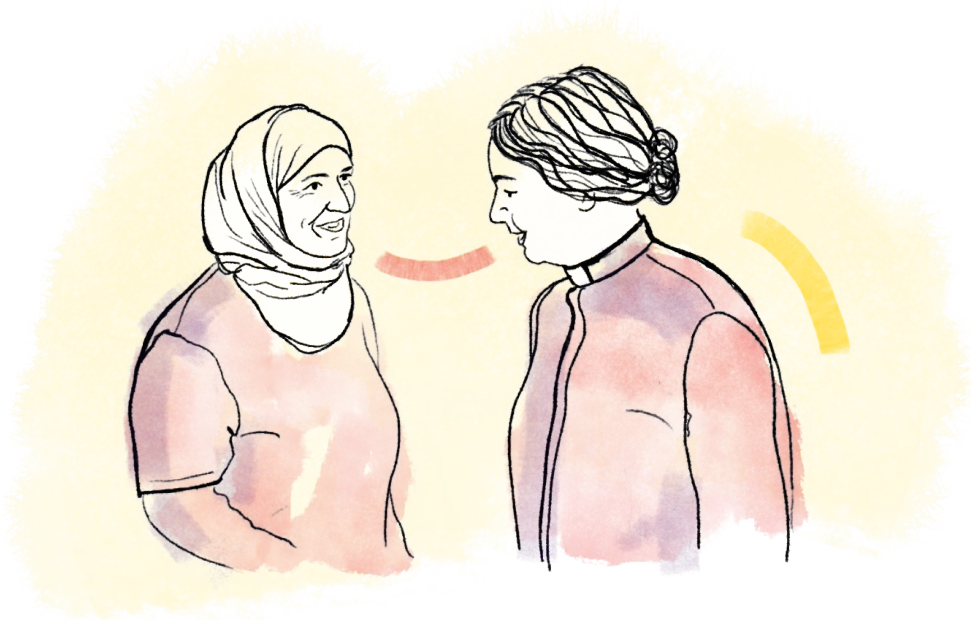
Države i organizatori dijaloga o ForB-u također trebaju imati na umu da neke zajednice, uključujući neteističke i ateističke, možda neće biti zastupljene, ili se možda neće osjećati ugodno i sigurno, ili neće biti zainteresirane za sudjelovanje u konzultacijama, zajedničkim odborima, dijalozima ili zajedničkom djelovanju sa ljudima iz drugih vjerskih ili zajednica uvjerenja i ne treba ih prisiljavati na to. Istovremeno, oni bi trebali biti u mogućnosti da na druge načine doprinesu pitanjima koja se tiču njih ili su od javnog interesa (npr. putem javnih konzultacija). Neki sudionici možda nemaju kapacitet ili resurse za sudjelovanje, čak

i ako bi željeli. Organizatori konzultacija, zajedničkih odbora ili dijaloga trebaju biti svjesni takvih izazova i uložiti napore da se omogući njihovo sudjelovanje. Osim toga, oni koji organiziraju takve procese trebaju se pobrinuti da sastanke ne zakazuju u dane ili vrijeme koje nije pogodno za moguće sudionike, npr. za vjerske blagdane.

Fleksibilan pristup omogućuje razumne prilagodbe kako bi se zadovoljile potrebe sudionika konzultacija ili članova zajedničkog odbora. U određenim trenucima, zajednice ili neki njihovi članovi mogu biti manje spremni ili sposobni za angažiranje. To su npr. određeni praznici ili dani odmora i razdoblja posta kada razine energije sudionika mogu varirati. Međutim, da bi se promoviralo uključivanje, potrebno je u najvećoj mogućoj mjeri uzeti u obzir npr. potrebe žena, mladih, ljudi iz siromašnih zajednica, jezičnih manjina, migranata ili osoba s invaliditetom. U svojoj komunikaciji, organizatori mogu pozivati na zastupljenost najmanje 40% mladih. Načela jednakog sudjelovanja i uključivanja moraju biti u ravnoteži sa načelom autonomije vjerskih i zajednica uvjerenja; konačno, one odlučuju tko će zaista sudjelovati, čak i ako dijalog podupire država.

4.4.1. Žene

Žene mogu biti aktivne članice zajednica vjere ili uvjerenja. Čak i tamo gdje su tradicionalni predstavnici muškarci, mnoge žene rade u nastavi, kao liderice u zajednici ili socijalne radnice. Njihove vještine i društveni

položaj donose različite perspektive dijalogu i zajedničkom djelovanju. U sukobima diljem svijeta, u kojima su muškarci podbacili, žene su pokazale svoju sposobnost da pronađu zajednički jezik i učinkovito unaprijede svoje zajednice.⁷³ Stoga, kada podržavaju konzultacije ili uspostavljanje zajedničkih odbora, države bi trebale:

- Osigurati da vjerske ili zajednice uvjerenja zamole za sudjelovanje žene s iskustvom u temama o kojima se raspravlja;
- Pokušati se pozabaviti problemima s kojima se žene iz određenih zajednica mogu susresti ako žele prisustvovati (putovanje, mjesto održavanja, doba dana, briga o djeci, itd.). Imati na umu da može postojati otpor prema uključivanju žena u konzultacije ili zajedničke odbore, npr. zbog patrijarhalnih pravila ili tradicije u pogledu uloge žene;
- Razmotriti mogu li konzultacije ili povjerenstva u kojima su isključivo žene biti prikladni za teme u kojima bi neke žene mogle pribjeći samocenzuri u skupini u kojoj učestvuju i muškarci (npr. obiteljsko nasilje);
- Kod konzultacija u kojim učestvuju i žene i muškarci, osigurati prostor za žene gdje se žene tretiraju s istim poštovanjem kao muškarci, imaju mjesto za stolom kao i muškarci i nudi im se isto vrijeme za izlaganje kao muškarcima;

- Razmisliti o lokalnim rodnim normama i običajima koji mogu stvoriti neravnotežu moći tijekom konsultacija ili sastanka savjetodavnog odbora;
- Znati da se procesi dijaloga koji uključuju žene mogu smatrati prijetnjom tradicionalnim društvenim/vjerskim strukturama i osigurati okvir temeljen na ljudskim pravima i odgovarajuću potporu;
- Imati na umu da žene koje govore o ženskim pitanjima mogu biti optužene za promicanje „feminističke agende“ kako bi se umanjio značaj pitanja koja ih brinu i osigurati podršku u borbi protiv takvih predrasuda;
- Razmisliti o razlikama u razinama obrazovanja između muškaraca i žena, po potrebi, jer će se dinamika moći koja iz toga proizlazi možda morati ublažiti;
- Osigurati rodnu ravnotežu među državnim predstavnicima;
- Razmisliti o priopćavanju informacija o važnosti i vrijednosti sudjelovanja žena u konzultacijama ili zajedničkom odboru, npr. obrazovanje za premošćivanje razlika u pogledu ravnopravnosti; i
- Uključiti rodnu jednakost u konzultacije i određivanje prioriteta za financiranje/procesa koji podržavaju FoRB, s obzirom na to da žene mogu doživjeti i doživljavaju drugačija kršenja FoRB prava od muškaraca, ili ista kršenja na različite načine.⁷⁴

Intervju: Dr. Jagbir Jhutti Johal

Dr. Jagbir Jhutti-Johal je profesorica na katedri za izučavanje kulture i religije sikha na Univerzitetu u Birminghamu (Ujedinjeno Kraljevstvo) i članica ODIHR-ovog panela stručnjaka za slobodu vjere ili uvjerenja. Zajedno s još pet istaknutih žena iz šest glavnih vjerskih skupina u Velikoj Britaniji, osnovala je Forum ženske vjere. Ova organizacija radi na osnaživanju žena da daju doprinos razvoju politika. Gradi prostor u kojem kreatori politika mogu čuti njihove glasove i gdje svojim iskustvom, znanjem i uvidima mogu doprinijeti odgovoru na suvremena pitanja.

Kako ženski glasovi doprinose dijalogu?

„Zbog rodnih uloga i preuzetih obveza (baka, majka, kćerka, sestra, itd.), žene se često bolje uklapaju u svoje zajednice nego muškarci i vjerojatno bolje razumiju svakodnevne probleme ljudi, a posebno probleme drugih žena. Žene su sklone iznositi različite bojazni, koje ponekad presijecaju crte vjere ili uvjerenja, kao što su „rasa“, kazneno djelo počinjeno iz mržnje, siromaštvo ili rodno utemeljene bojazni koje uglavnom pogađaju žene (npr. seksualno i obiteljsko nasilje).„Prisutnost žena i mladih u dijalogu povećava zastupljenost zajednica, što rasprave, ishode i rješenja unutar dijaloga čini relevantnijim/primjerenijim problemima s kojima se zajednice susreću. U kriznim i konfliktnim situacijama žene i djeca često su najveće žrtve, i to na specifične načine.

Međutim, žene su i ključni dio rješenja. Štoviše, rješenja postignuta uz značajno sudjelovanje žena su trajnija. U Rezoluciji 1325 Vijeća sigurnosti UN-a,⁷⁵ koja je usvojena 2000. godine, potvrđuje se važnost sudjelovanja žena i uključivanja rodnih perspektiva u mirovne pregovore, humanitarno planiranje, mirovne operacije i postkonfliktnu izgradnju mira i upravljanje.“

Kako dijalog između ljudi različitih vjera ili uvjerenja pridonosi društvenoj koheziji?

„Dijalog na lokalnoj razini može se dogoditi prirodno, kada se ljudi organiziraju oko slobodnih ili volonterskih aktivnosti koje su otvorene za ljude svih vjera i uvjerenja. Žene se češće priključuju takvim mrežama nego muškarci. U tim okruženjima ljudi često dijele svakodnevna iskustva, uče jedni od drugih, grade mreže i prijateljstva. Upoznavanje različitih osoba koje pripadaju onim „drugima“, uključujući onih drugih vjera ili uvjerenja, s kojima inače ne bismo komunicirali, vrlo je moćno u borbi protiv neznanja i predrasuda. Ako dođu razdoblja napetosti ili sukoba, oni koji su uključeni u takve mreže lakše mogu dati praktične odgovore, npr. educirati ili upozoriti svoju djecu da ne traže „žrtvenog jarca“ niti da stvaraju podjele. Oni će se oslanjati na zajedničke odnose i odgovornosti kako bi umanjili štetnu retoriku ili ponašanje. Mreže između zajednica koje djeluju na ovaj način – oko praktičnih stvari koje se tiču svih – grade koheziju između ljudi iz različitih vjerskih zajednica ili zajednica uvjerenja i mogu zaštititi članove od polarizacije u vrijeme krize.“

Tko bi trebao sudjelovati u ovakvom dijalogu?

„Mnogima je prioritet uključivanje abrahamskih vjera u dijalog, osobito u razdobljima pojačanih napetosti. Predstavnici dharmičkih vjera mogu se osjećati kao drugorazredni partneri u dijalogu kada su uključeni simbolično, bez odgovarajućeg prepoznavanja i prihvaćanja njihovih specifičnih iskustava i svjetonazora. Dharmičke vjere općenito ne rade na obraćenju i također mogu biti frustrirane kada se moraju osjećati kao „outsajder“ kojeg treba „spasiti“.

„Vrlo je važno da se dijalozzi vode na odgovarajući način i da se sve prisutne vjerske zajednice poštuju i dobiju glas. U kriznim vremenima, glas vjerske zajednice koja nije uključena u sukob može pomoći u smanjenju napetosti ukazujući na slijepu točku ili nudeći treću, inventivnu perspektivu. Ali za to je potrebna hrabrost. Ponekad vaša zajednica može imati određene predrasude o sukobu – čak i kao outsajder. Stoga bi istinski međuvjerski dijalog trebao omogućiti i unutarvjerski i međuvjerski angažman, prepoznajući da, kao vjerske zajednice, svi imamo svoje izazove i da, razmjenjujući svoja iskustva, istražujući praktične odgovore i podupirući jedni druge, stvaramo sigurniji i kohezivniji svijet.“

4.4.2. LGBTI osobe

U izvješću iz 2023. godine⁷⁶ o slobodi vjere ili uvjerenja, Victor Madrigal Borloz, neovisni stručnjak UN-a za zaštitu od nasilja i diskriminacije temeljem seksualne orijentacije i rodnog identiteta, naveo je da su LGBTI osobe „često marginalizirane, stigmatizirane i isključene iz vjerskih zajednica samo zato što su to što jesu.“ Također je naglasio

da se sloboda vjere ili uvjerenja ne treba koristiti za opravdavanje nasilja ili diskriminirajućeg postupanja prema LGBTI osobama. Dijalog i zajedničko djelovanje tada mogu biti alat za razvoj većeg razumijevanja između vjerskih ili zajednica uvjerenja i LGBTI osoba unutar ili izvan njihovih zajednica. Također može pomoći uključivanju sudionika iz vjerskih zajednica i zajednica uvjerenja u borbu za sprječavanje nesigurnosti za LGBTI osobe.

Dobar primjer iz prakse: Akcijski plan Norveške o rodu i seksualnoj različitosti za razdoblje od 2023. do 2026. godine⁷⁷

Norveška vlada je u svom Akcijskom planu o rodu i seksualnoj različitosti za razdoblje od 2023. do 2026. godine postavila ciljeve za poboljšanje kvalitete života LGBTI osoba u vjerskim zajednicama. U svjetlu nekih od izazova s kojima se LGBTI osobe mogu susresti u vjerskim zajednicama, prioritetne oblasti uključuju povećanje znanja i prihvaćanja i stvaranje sigurnih prostora za sastanke i dijalog o rodnom identitetu i seksualnoj orijentaciji. Plan je uključivao financiranje Vijeća za vjerske i zajednice uvjerenja u Norveškoj (STL) za organizaciju projekta dijaloga koji okuplja vjerske zajednice i predstavnike LGBTI organizacija. Nakon napada na Povorku ponosa u Oslu 2022. godine,⁷⁸ STL je ovu temu već odlučio staviti na dnevni red.

U 2023. godini održana je prva, četverodnevna runda dijaloga, koja je okupila čelnike različitih religijskih tradicija i LGBTI osobe iste religije. Za LGBTI sudionike, objašnjavanje terminologije rodnog identiteta i seksualne orijentacije pomoglo je u stvaranju zajedničke osnove za razumijevanje. Izvan glavnih sesija dijaloga, sudionici su kuhali i jeli zajedno, gradeći međusobne veze.

Tijekom druge runde dijaloga, razgovori su se bavili osjetljivijim pitanjima slobode izražavanja i ForB-a. Jedan sudionik je opisao zašto je bilo važno razgovarati o ForB-u: „Često se zaboravlja da je ForB za svakoga. I LGBTI osobe imaju to pravo. Ta nam se sloboda često oduzima i iskrivljuje kako bi se impliciralo da vjerska sloboda daje nekima mogućnost da ne prihvate drugačije rodne identitete i seksualne orijentacije”. Dijalog se nastavio i u 2024. godini sa novim inicijativama na lokalnoj razini.

Proces dijaloga iz 2023. godine doveo je do zajedničke izjave⁷⁹ u kojoj su sudionici izrazili zahvalnost za ono što su naučili, spomenuli neke zajedničke probleme i priznali da će i dalje biti određenih neslaganja. Značajno je da su naglasili spremnost da zajedno sjednu za stol zbog onoga u čemu se slažu – da je važno biti otvoren za učenje jedni od drugih.

„Zajedno smo odlučili staviti veći naglasak na ono oko čega se slažemo i međusobno saslušati proživljena iskustva. To ne znači da će vjerske tradicije iznenada promijeniti svoju teologiju i poglede npr. na brak. Niti to znači da

će *queer* osobe prestati osporavati religijska učenja i prakse koje smatraju problematičnima. Bit će prostora za rasprave i neslaganja, ali nema razloga da te nesuglasice dominiraju do te mjere da onemogućuju druženje i poštovanje^{79,80}

4.4.3. Mladi

Mlade ljude treba poticati da budu sudionici današnjih društava i pomognu oblikovati smjer kojim će se njihova društva kretati. U nekim zemljama mladi ljudi čine značajan postotak stanovništva. Mladi ljudi mogu unijeti dalekosežne virtualne mreže, energiju i inovativne ideje u procese dijaloga i zajedničkog djelovanja.⁸¹

Mnogi mladi ljudi koji su aktivno uključeni u ForB ili aktivnosti vezane uz ForRB na čelu su napora za mir i pravdu i uključeni su u dijalog, radeći na poticanju zajedničkog djelovanja u širokom spektru pitanja. Neki od primjera su omladinski ogranci etabliranih organizacija kao što su Religije za mir, Mreža vjerskih i tradicionalnih mirotvoraca, Međunarodni centar za dijalog (KAICIID) ili Međuvjerski forum G20.

Učinkovit proces dijaloga i zajedničkog djelovanja treba:

- Uključiti mlade kao ravnopravne sudionike, izravno dovodeći u pitanje svaku stigmatizaciju mladih kao manje sposobnih za doprinos;
- Ne pozivati mlade ljude da govore samo o temama vezanim za mlade ili pridonose programima za prevenciju nasilnog ekstremizma i radikalizacije⁸². Mladi se mogu osjećati otuđeno i ignorirati probleme s kojima se možda suočavaju i doprinose koji bi mogli dati. Kada događaji uključuju paralelne sesije za mlade posebno posvećene mladim sudionicima, vrijedi razmotriti isključuje li to mlade ljude iz glavnog dijaloga i smanjuje li međugeneracijsko učenje.
- Konzultirati mlade kako bi identificirali politike i programe koji im se ne sviđaju ili koji će im biti od koristi u pravom trenutku;
- Uzeti u obzir da mladi ljudi mogu biti sramežljivi ili se osjećati nedostatnima kada govore pred iskusnijim ljudima ili velikim skupinama;
- Imati u vidu da stariji ljudi možda neće cijeniti uključenost mladih i pripremiti mjere ublažavanja i odgovarajuće moderiranje dijaloga, tako da mladi ljudi imaju priliku govoriti i da se njihov glas čuje;
- Razmotriti potporu sudjelovanju mladih u aktivnostima koje im omogućuju da dožive kulturnu, vjersku i raznolikost uvjerenja; i
- Razmotriti potporu projektima koji osnažuju mlade ljude da vode vlastite inicijative i projektima koji nude dvosmjerno, međugeneracijsko obrazovanje i nastoje razbiti međugeneracijsko nepovjerenje. To može uključivati jačanje kapaciteta mladih ljudi da

se angažiraju na pitanjima ForB-a i pružanje obuka i resursa starijim vjerskim sudionicima o npr. komunikaciji putem interneta ili kako smisleno uključiti mlade.

Važno je da mladi ljudi imaju pravo sudjelovati u donošenju odluka, uključujući i one mlađe od 18 godina, kao što je navedeno u članku 12. Konvencije UN-a o pravima djeteta.⁸³

Dobar primjer iz prakse: Nogomet za mir (FFP)⁸⁴

Nogomet za mir je globalni projekt športske diplomacije, koji odobravaju i podržavaju različiti državni i privatni dionici u različitim zemljama. Cilj projekta je donijeti korist lokalnim marginaliziranim zajednicama. Kao što je njegov osnivač, Kashif Siddiqi, rekao na Summitu čovječanstva u Vatikanu 2016. godine: „*Šport je naše oruđe, a mir je naš cilj.*“ Pokrenut 2013. godine na Forumu za mir i šport u Dubaiju, FFP je globalno aktivan i koristi ljudske strasti prema nogometu za izgradnju međusobnog razumijevanja i suradnje. Igrači – ujedineni u svojoj različitosti, između ostalog i različitosti vjere i uvjerenja – koriste fudbal kako bi pokazali prednosti pluralizma na djelu. Osim mirovnih utakmica, jedna od njegovih vodećih inicijativa je program Najvrjedniji mladi igrači, koji uključuje mlade ljude da pohađaju radionice o temama kao što su jednakost, različitost i uključenost (između ostalog i različitosti po osnovu vjere ili uvjerenja), vodstvo i djelovanje zajednice usmjereno na dobra djela.

Programi za mlade

Čemu dati prioritet pri angažiranju religiozne mladeži? Dijalogu i zajedničkom djelovanju među ljudima različitih vjera i uvjerenja ili programima borbe protiv ekstremističkih ideologija?

Posljednjih godina, neke države su dale prioritet programima za mlade iz vjerskih zajednica koji se bave rizikom od njihovog pridruživanja nasilnim i ekstremističkim ideologijama. Međutim, istraživanje⁸⁵ Instituta za mir Sjedinjenih Država (USIP) pokazuje da, općenito govoreći, kada se mladi uključuju u ekstremističke skupine, njihov primarni motiv za to obično nije ideološki, već ima veze, na primjer, sa osjećajem ranjivosti ili traženjem osjećaja pripadnosti ili identiteta. Ovo istraživanje također pokazuje da je religija često „zaštitni čimbenik“ i da je manje vjerojatno da će se religiozni mladi ljudi pridružiti skupinama s nasilnim i ekstremističkim ideologijama.⁸⁶ Mladi su općenito na čelu inicijativa za sprečavanje nasilnog ekstremizma, a države bi mogle razmotriti podupiranje programa koji osnažuju mlade da se uključe u dijalog i zajedničko djelovanje među ljudima različitih vjera ili uvjerenja, umjesto programa koji usredotočeni na mlade kao potencijalne nasilne ekstremiste.

Dobar primjer iz prakse: Međureligijsko vijeće Albanije

Međureligijsko vijeće Albanije osnovali su 22. listopada 2007. godine čelnici četiri najveće vjerske zajednice u Albaniji (sunitski muslimani, pravoslavci, katolici i bektašije).⁸⁷ Evandeoska zajednica se pridružila 2018. godine. Vijeće ima dva ključna cilja: razvijati dijalog i zajedničko djelovanje između vjerskih/zajednica uvjerenja u Albaniji; i promicati međuvjersko razumijevanje među mlađim generacijama, boreći se na taj način protiv pogrešnih percepcija i dezinformacija o vjeri u društvu.

Vijeće osigurava ravnopravno sudjelovanje svih zastupljenih vjerskih zajednica. Rukovodstvo Vijeća se svake godine izmjenjuje između poglavara pet vjerskih zajednica, koji ujedno čine i njegovo Predsjedništvo. Izvršni odbor uključuje dva predstavnika iz svake zajednice, a odluke se donose zajednički. Vijeće je usredotočeno na povećanje uključenosti žena i mladih. U vrijeme pisanja ovog teksta, žene su činile trećinu odbora i osnovan je „Odjel za žene i mlade“ kako bi organizirao dijalog i međuvjerska studijska putovanja diljem zemlje. Kako bi se borilo protiv dezinformacija i mogućeg širenja neprijateljstva, Vijeće daje izvještaje prije izbora, tijekom društvenih kriza (kao što je COVID 19) i nakon zapaljivih događaja uključujući terorističke napade ili međunarodne zločine (kao što su genocidna djela ISIS-a⁸⁸). Također daje šire tematske izvještaje o nasilju nad ženama i rodnoj ravnopravnosti, a snimilo je i dokumentarac pod nazivom „30 godina vjerske slobode“⁸⁹ koji pozitivno prikazuje vjersku raznolikost u albanskom društvu.

Vijeće se također bavi humanitarnim radom te je 2019. pružilo humanitarnu pomoć kako bi pomoglo vladi nakon potresa magnitude 6,4. Provodi i višegodišnji projekt potpore žrtvama ISIS-a i albanskim povratnicima iz Sirije u (re)integraciji u albansko društvo. To uključuje pronalazjenje smještaja, škola za djecu i mogućnosti zapošljavanja za majke.

Kao priznanje za njihove napore u promicanju međuvjerskog dijaloga i pomirenja, Međureligijsko vijeće Albanije dobilo je nekoliko prestižnih domaćih i međunarodnih nagrada.

4.4.4. Nevjerske zajednice

Intervju: Tamara Vukičević – kakav može biti doprinos mladog ateiste?

Tamara Vukičević je liječnica koja trenutačno živi u Berlinu (Njemačka) i završava istraživački projekt o tjeskobi od klimatskih promjena. Članica je udruge Zajednička riječ među mladima, Svjetovne zaklade Josip Sruk, Udruge Protagora

i ODIHR-ovog panela stručnjaka za slobodu vjere ili uvjerenja. Tamara je nedavno započela i Međunarodni sekularistički projekat, gdje se zalaže za sekularizam, ForB i prava vjerskih manjina.

Kako biste opisali svoje iskustvo kao mlade ateistice koja se zalaže za sekularizam u međuvjerskom i međureligijskom dijalogu?

„Biti mlada osoba aktivna po pitanjima ForB-a i ateist definitivno je dvostruki izazov. U prostoru ForB-a, sekularizam se rijetko eksplicitno uključuje u dnevni red i ponekad se moram izboriti za svoje mjesto za stolom. Financijski me ne podržava nijedna jaka vjerska organizacija i, kao i mnogi drugi mladi članovi, često se moram oslanjati na male donacije svoje udruge ili plaćati iz vlastitog džepa kako bih sudjelovala u konferencijama, seminarima i sastancima. Ponekad se moje uključivanje čini simboličnim. Ljudi ne očekuju uvijek da ateisti ili sekularisti prisustvuju međureligijskim raspravama i znala sam čuti komentare pune predrasuda o sekularistima i ateistima, praćene šokiranim pogledima kada shvate što sam ja. A tu je i zabuna oko pojmova. Ateizam, humanizam ili sekularizam nisu isto, čak i ako se slažu u određenim stvarima. Ljudi su često iznenađeni što se kao ateistica želim udati i imati obitelj. Oni sekularizam i ateizam vide kao suprotnost „tradicionalnim“ obiteljskim vrijednostima, a neki čak misle da želimo promicati „grieh“, što nije slučaj. Uvijek ću braniti pravo na vjerovanje, a trebam imati pravo i da ne vjerujem. Mislim da bi pomoglo kada bi za stolom ForB-a bilo više ateista i sekularista.“

Zašto biste vi bili za stolom u takvom dijalogu?

„Imam interes u tom dijalogu. ForB me štiti; svjetovne i ateističke perspektive su važne i ja mogu dati svoj doprinos tome. Kao mlada osoba, odrastala sam u digitalnoj/internetskoj eri i svjedočila kako algoritmi, eho komore i online sudionici mogu širiti govor mržnje na internetu. Tu je perspektiva mladih neprocjenjiva jer je dio našeg svakodnevnog života i bolje smo opremljeni za pronalaženje rješenja.“

4.4.5. Fizički i virtualni prostori

Prostori za dijalog među ljudima različitih vjera ili uvjerenja trebaju biti neutralni, a važno je razmišljati o čimbenicima kao što je raspored sjedenja (ne stvarati dojam asimetrije moći i izbjegavati mogućnost da se itko uvrijedi). Kada države omoguće konzultacije ili sastanak zajedničkog odbora, trebale bi razmotriti implikacije povezane s vjerom ili uvjerenjem i zahtjeve, npr. u smislu hrane, simbola i slika u sobi za sastanke ili političkog, povijesnog ili kulturnog značaja određenog mjesta. Države trebaju razmotriti i pristupačnost mjesta za zajednice sa različitim gospodarskim i socijalnim okolnostima, kao i za osobe s invaliditetom.

Kada organiziraju konzultacije putem interneta ili procjenjuju potencijalne inicijative, države trebaju razmotriti sigurnost korisnika, privatnost i pohranu podataka, jezik(e) i uključivu terminologiju, kao i upotrebu simbola i slika (npr. pozadina ne bi trebala uključivati simbole

povezane sa vjerom ili uvjerenjem samo jednog sudionika). Kada se čini da komentari ili sadržaji potiču nasilje, moderator bi trebao odmah ukloniti štetan sadržaj i/ili sudionika prema potrebi. Isto tako, imajući na umu načela privatnosti i zaštite podataka, fotografije i videozapisi u pravilu ne bi smjeli biti dopušteni. Kada to dopuštaju organizatori, potrebno je zatražiti pismeni pristanak prije snimanja ili fotografiranja bilo kojeg sastanka i jasno navesti kako se materijali planiraju koristiti.

Kada organiziraju konzultacije ili druge sastanke, države trebaju imati u vidu različite prepreke sudjelovanju, uključujući one koje se odnose na osobe sa invaliditetom. Te osobe rade u različitim oblastima i imaju različite živote. I one su dio vjerskih i zajednica uvjerenja i imaju isto pravo na ForB kao i svi ostali. Osobe s invaliditetom i dalje se suočavaju sa značajnim razinama diskriminacije i isključenosti na temelju stereotipa i predrasuda; vrlo često se smatra da im je potrebna pomoć, a invaliditet se povezuje s bolešću. U kontekstu dijaloga o vjeri ili uvjerenju i zajedničkog djelovanja, ljudi mogu imati određene predrasude prema invaliditetu zbog kulture, vjere ili uvjerenja, što može utjecati na njihovu interakciju s tim osobama.

Standardi

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom (CRPD),⁹⁰ koja je usvojena 2006. godine, označava prelazak sa medicinskog modela razumijevanja invaliditeta na model koji se temelji na ljudskim pravima i društvenoj uključenosti, gdje je okruženje ono koje se prilagođava potrebama osoba s invaliditetom kako bi se osiguralo njihovo puno sudjelovanje i poštovanje prava, a ne obrnuto. Jedno od načela Konvencije je “poštivanje urođenog dostojanstva, osobne autonomije uključujući slobodu izbora i neovisnost osoba” (članak 3.a). Države potpisnice CRPD-a također su se obvezale na “aktivno promicanje okruženja u kojem osobe s invaliditetom mogu učinkovito i potpuno sudjelovati u vođenju javnih poslova, bez diskriminacije i na ravnopravnoj osnovi s drugima, i poticanje njihovog sudjelovanja u javnom životu.” (...)⁹¹

Države članice OEES-a su se u dokumentu iz Moskve iz 1991. godine obvezale da će „poduzeti korake kako bi se osiguralo da takve osobe imaju jednake mogućnosti za potpuno sudjelovanje u životu svog društva (...), promicati odgovarajuće sudjelovanje takvih osoba u donošenju odluka o pitanjima koja ih se tiču (...) [i] poduprijeti povoljne uvjete za pristup osoba sa invaliditetom javnim zgradama i uslugama, stanovanju, prijevozu i kulturnim i rekreativnim aktivnostima”.⁹²

Organizatori bi trebali osigurati da osobe s invaliditetom mogu prisustvovati tako što će prostore učiniti **fizički dostupnima** (uključujući smještaj za noćenje). Potrebno je pružiti jasne, sveobuhvatne informacije o pristupačnosti prostora, uključujući pojedinosti o parkingu, toaletima i rasporedu sjedenja. Organizatori

bi trebali predvidjeti kada će osobe s invaliditetom možda trebati pratnju druge osobe. Ako je fizička prisutnost nemoguća, pojedincima se može ponuditi online prisutnost, ali sudjelovanje na mreži ne bi trebala biti standardna praksa.

Nova tehnologija je transformirala načine sudjelovanja, informiranja i konzultiranja osoba sa različitim potrebama. Osim online sudjelovanja, organizatori bi trebali osigurati da su sve online platforme i materijali digitalno dostupni. To uključuje web stranice, dokumente i online alate.

Upotreba znakovnog jezika na sastancima pomaže osobama s oštećenjima sluha da sudjeluju, a lako čitljivi formati pisanih materijala olakšavaju sudjelovanje osoba s intelektualnim poteškoćama.⁹³ Za ljude koji ne mogu koristiti govor za komunikaciju, mogu se koristiti metode pojačane i alternativne komunikacije (AAC), uključujući gestikuliranje ili uređaje za generiranje govora.⁹⁴ Osoblje bi trebalo proći obuku o tome kako učinkovito podržati sudjelovanje osoba s različitim vrstama invaliditeta.

Kako se stvara siguran prostor za dijalog?

- **Neutralno mjesto za održavanje dijaloga:** nije povezano ni s jednom posebnom religijom. U nekim kontekstima to znači odabir mjesta koje nije povezano s određenom državnom institucijom, npr. javna knjižnica ili park.
- **Pristupačno:** omogućen pristup osobama s invaliditetom, ili izbor hrane (vjerski zahtjevi), ili plaćanje putovanja ili čuvanja djece.
- **Nema ometanja:** izbjegavanje previše umjetnina ili buke (osobito ako postoji vjerska osjetljivost).
- **Uključuje prostor za molitvu ili meditaciju.**
- **Rad u krugu:** izbjegavati hijerarhijski raspored sjedenja.
- **Izdvojene sobe/prostori:** za manje diskusije izvan glavnog prostora.

Angažirati **moderatore** kojima će skupina vjerovati (s obzirom na njihovu pripadnost) i koji imaju iskustvo u moderiranju (uključujući teške teme) i stručno znanjee.

Još jedna uobičajena prepreka s kojom se suočavaju manje organizacije u pristupu državnoj potpori za organiziranje dijaloga i zajedničkih akcija su složeni i dugotrajni pozivi za financiranje (podnošenje prijava). Pozivi za financiranje koje objavljuje država ne trebaju se odnositi samo na aktivnosti na državnoj ili saveznoj razini; također moraju uzeti u obzir organizacijske i administrativne kapacitete lokalnih ili općinskih organizacija i prilagoditi tehničke zahtjeve u skladu s tim. Države bi ih trebale pojednostaviti i/ili odrediti osobu za kontakt za pitanja manjih organizacija tijekom procesa prijave. Države bi također mogle razmotriti financiranje namjenskih projekata za određene skupine, npr. poticanje projekata za žene ili mlade.

4.4.6. Povezivanje zajednica sa postojećim domaćim i međunarodnim platformama

Države mogu podržati uključivanje zajednica stvaranjem platformi koje povezuju različite vjerske ili zajednice uvjerenja s drugim državnim ili nedržavnim dionicima u pitanjima od zajedničkog interesa i omogućuju im da slijede zajedničke strategije. Ove platforme mogu izgraditi veze sa pojedincima za koje oni iz vjerskih ili zajednica uvjerenja inače ne znaju ili im je teško pristupiti, uključujući npr. organizacije civilnog društva, vladu, parlament, pravosuđe ili agencije za provođenje zakona.

Dobar primjer iz prakse: Koalicija za međunarodni okrugli stol o vjerskim slobodama (IRF)

Koalicija za međunarodni okrugli stol o vjerskim slobodama (IRF)⁹⁵ je inicijativa civilnog društva sa sjedištem u Sjedinjenim Državama,⁹⁶ koja je uspostavljena 2010. godine. Ova koalicija okuplja pojedince, zajednice, nevladine organizacije i vladine dužnosnike različitih vjera ili uvjerenja kako bi razgovarali o pitanjima vezanim za ForB, diskriminaciju i društvena neprijateljstva. Ideja je da ako se zajednice različitih vjera i uvjerenja mogu identificirati i ujediniti oko pitanja od zajedničkog interesa, mogu provoditi eksponencijalno učinkovitije aktivnosti zagovaranja na međunarodnim forumima.

Iako se diskusije zasnivaju na dijalogu i razmjeni iskustava, koalicija je brzo zaključila da se okrugli stolovi trebaju usredotočiti na praktično djelovanje i ishode. Svi su pozvani da se pridruže, doprinesu i organiziraju inicijative. Sudionici sastavljaju zajednička pisma u kojima reagiraju na kršenja FoRB-a diljem svijeta, nastojeći dati informacije za američku unutrašnju i vanjsku politiku.

Američka vlada je pozitivno reagirala na ovu koaliciju, osiguravajući veće prostore za sastanke kako je članstvo raslo i šaljući svoje predstavnike na sastanke kada su bili pozvani. Navodno je sudjelovanje države pomoglo u oblikovanju američke politike, npr. osiguravanjem da jezidi i druge vjerske manjine budu uključene u američko označavanje genocida koji je počinio ISIS. Osim toga, američka vlada je aktivno tražila mišljenje ove koalicije o izmjenama i dopunama Zakona o međunarodnoj vjerskoj slobodi i Zakona o politici ljudskih prava Ujgura. Neki američki diplomati su Koaliciju za međunarodno okrugli stol naveli kao dobar primjer iz prakse u pogledu suradnje između države i vjerskih zajednica, što je potaknulo interes za ovaj model i u drugim zemljama.

Kao što ovaj primjer pokazuje, dijalog i zajedničko djelovanje nisu korisni samo unutar država. Pripadnost vjeri ili uvjerenju preko državnih granica i prekogranične aktivnosti mogu podržati izgradnju mira tamo gdje su granice povezane s podjelama prema vjeri ili uvjerenju, napetostima, graničnim incidentima i/ili širim sukobima. Strane u

sukobu također mogu na pregovore pozvati predstavnike civilnog društva, vođe zajednice ili vjerske skupine ili skupine uvjerenja. Njihove uloge i odgovornosti u tom procesu moraju biti jasne od samoga početka. Vidjeti OESS-ovu publikaciju Medijacija i omogućavanje dijaloga u OESS-u: Referentni vodič.⁹⁷

Općenito, izvozom dobrih praksi i pomaganjem vjerskim i zajednicama uvjerenja da stvore prostor za dijalog u bilateralnim i multilateralnim forumima, države im mogu omogućiti da doprinesu različitim procesima, uključujući bolje pojašnjenje i definiranje međunarodnog prava, širenje primjera uspješnih zajedničkih aktivnosti, izgradnju mira ili rješavanje drugih globalnih problema. Parlament svjetskih religija je jedan primjer istaknutog i dugogodišnjeg međunarodnog tijela koje promiče međureligijski sklad i rad na različitim suvremenim izazovima. Parlament svjetskih religija jedan je primjer istaknutog i uglednog međunarodnog tela koje promoviše međureligijski sklad i rad na različitim savremenim izazovima.

Dobar primjer iz prakse: Međunarodni panel parlamentaraca za slobodu vjere ili uvjerenja (IPPFoRB)

Međunarodni panel parlamentaraca za slobodu vjere ili uvjerenja (IPPFoRB) je globalna mreža parlamentaraca i zakonodavaca posvećenih borbi protiv vjerskog progona i unapređenju slobode vjere ili uvjerenja. Panel se usredotočuje na razvoj raznolike globalne mreže za suradnju, kao i na obuku parlamentaraca za podršku slobodi vjere ili uvjerenja u zemlji i inozemstvu.

Osnovan u studenom 2014. godine u Norveškoj, IPPFoRB zasniva se na Povelji iz Osla o slobodi vjere ili uvjerenja,⁹⁸ koju je u Nobelovom centru za mir potpisalo više od 20 parlamentaraca diljem svijeta. Sa članstvom od preko 350 sadašnjih i bivših parlamentaraca i zakonodavaca iz više od 97 zemalja, IPPFoRB pruža niz usluga, uključujući obuku, organiziranje događaja na visokoj razini, istraživanje, zagovaranje i umrežavanje. IPPFoRB-om upravlja neformalni upravni odbor parlamentaraca i tajništvo političkih savjetnika.

Dobar primjer iz prakse: Međuparlamentarna unija

Međuparlamentarna unija (IPU) je globalna organizacija državnih parlamenata. Osnovana 1889. godine, danas broji 180 članova i 15 pridruženih članova - parlamenata. IPU olakšava parlamentarni dijalog i suradnju te osnažuje parlamente i parlamentarce za promicanje mira, demokracije i održivog razvoja diljem svijeta. Prepoznajući da vjera i uvjerenja igraju značajnu ulogu u državama i društvima, IPU je 2023. godine pokrenula Parlamentarno izvješće o vjeri i uvjerenju.⁹⁹ U izvješću se razmatra kako se parlamenti i parlamentarci bave pitanjima vjere i uvjerenja u svom radu na izgradnji mirnih i uključivih društava. On služi, između ostalog, kao obrazovno sredstvo, poziv parlamentima da ispituju vlastito zakonodavstvo (i da ga

usklađene sa međunarodnim okvirima ljudskih prava) i poziv na međuparlamentarni i međuvjerski dijalog, posebno radi promicanja i zaštite vladavine prava, mira i uključenosti.

Postoje i druge organizacije koje su osnovale države „istomišljenice“, kao što je Savez za članak 18,¹⁰⁰ (bivši Međunarodni savez za slobodu vjere ili uvjerenja), koji okuplja predstavnike država članica, uz potporu stručnjaka iz civilnog društva i međuvladinih organizacija, kako bi zaštitili, promovirali i poduprli slobodu vjere ili uvjerenja. U sklopu svojih aktivnosti, ovaj Savez ima radnu skupinu koja utvrđuje najbolje primjere iz prakse u pogledu dijaloga o vjeri ili uvjerenju i zajedničkog djelovanja na lokalnom razini na promicanju ForB-a.

Iako države možda ostaju primarni sudionici u međunarodnom sustavu, mnoge vjerske ili organizacije zasnovane na uvjerenju aktivno doprinose međunarodnim procesima, uključujući npr. Međuagencijsku radnu skupinu UN-a za rad sa vjerskim dionicima na održivom razvoju ili Istanbulski proces.

Istanbulski proces

Rezolucija Vijeća za ljudska prava 16/18¹⁰¹ predviđa pet mjera za rješavanje pitanja netolerancije i diskriminacije temeljem vjere ili uvjerenja. Nakon njezinog usvajanja 2011. godine, države su uspostavile „Istanbulski proces“, forum u okviru kojeg države i drugi akteri razmjenjuju iskustava i dobre primjere iz prakse u pogledu implementacije tih mjera. Iako kasnije rezolucije ne pozivaju izričito na uključivanje civilnog društva, najuspješniji i najproduktivniji sastanci u okviru Istanbulskog procesa stavili su snažan naglasak na sudjelovanje civilnog društva, uključujući vjerske dionike.

Dobar primjer iz prakse: Religije za mir

Religije za mir¹⁰² (RfP) je najveća multireligijska koalicija na svijetu. Osnovana 1970. godine, okuplja predstavnike vjerskih institucija posvećenih postizanju mira.

Ova organizacija je prisutna u skoro 100 zemalja i pet regija putem svojih međureligijskih vijeća (IRC). RfP nastoji ponuditi međuvjerske, inovativne i uključive odgovore na globalne izazove, te u tu svrhu surađuje s vladama, civilnim društvom i vjerskim organizacijama, stvarajući partnerstva. Iako se mnoge lokalne mreže formiraju u vrijeme krize, RfP nastoji izgraditi održive strukture koje nastavljaju postojati i nakon krize.

Posvećen transformaciji nasilnih sukoba, unapređenju ljudskog razvoja, njegovanju pravednih i skladnih društava i zaštiti okoliša, RfP stvara prostor za ljude različitih vjera koji žive jedni pored drugih kako bi radili prema tim ciljevima. Njegova Globalna mreža žena od vjere¹⁰³ nastoji unaprijediti i uključivanje i liderstvo žena. Njegova Međuvjerska mreža mladih¹⁰⁴ koristi energiju, predanost i kreativnost mladih vjerskih vođa, unoseći moralnu hitnost i inovativne ideje u rad organizacije.

RfP se zalaže za uključivanje vjerskih vođa i njihovih institucija u promicanje vjerske pismenosti, razumijevanja i angažmana na ForB-u kao sredstva za unapređenje općeg dobra, temeljeno na poštivanju ljudskog dostojanstva i prava. U odnosu na ForRB, RfP prati i provodi programe za rješavanje slučajeva vjerski motiviranih zlostavljanja, uznemiravanja i diskriminacije. Na lokalnom razini, programi uključuju osnaživanje lokalnih vjerskih vođa za borbu protiv diskriminacije i kršenja ForRB-a. RfP je čak osigurao početne potpore međuvjerskim inicijativama koje pomažu ljudima raseljenima zbog sukoba. Na međunarodnoj razini, RfP mobilizira velike mreže različitih ForB sudionika za vođenje globalnih kampanja.

Intervju: Sharon Rosen

Sharon Rosen je globalna direktorica za vjerski angažman u organizaciji Potruga za zajedničkim jezikom (Search for Common Ground)¹⁰⁵, najvećoj svjetskoj nevladinoj organizaciji posvećenoj izgradnji mira. Sharon ima ogromno iskustvo u radu na ForB-u kao i u izradi i provedbi programa koji grade suradnju među religijama radi unapređenja mira. Predstavljala je ovu organizaciju u suosnivanju i vođenju inicijative za Univerzalni kodeks ponašanja na svetim mjestima,¹⁰⁶ koju su podržale mnoge vjerske i međuvjerske organizacije i institucije diljem svijeta. Pokrenut 2011. godine, zajedno sa Centrom za mir i ljudska prava iz Osla i organizacijama Jedan svijet u dijalogu i Religije za mir (RfP), Univerzalni kodeks predstavlja višesektorski pristup, u čijoj je srži međureligijski rad na zaštiti svetih mjesta i omogućavanju pristupa njihovim sljedbenicima.

Zašto radite na zaštiti vjerskih/svetih mjesta?

„Često me pitaju zašto sam usmjerena na sveta mjesta, umjesto na ljude. To dvoje je neraskidivo isprepleteno, jer ova mjesta simboliziraju najdublje vjerske identitete ljudi i često su mete napada kako bi se povrijedili oni kojima su dragocjena. Nikad neću zaboraviti tugu jednog stanovnika Alepa kada je 2013. godine u Siriji vidio kako pada minaret Velike džamije u Damasku iz 11. stoljeća. „Sada sam prvi put zaplakao“, [rekao je] „Moj je identitet uništen.“ Ljudi su toliko duboko vezani za svoja sveta mjesta da im napadi na ta mjesta stvaraju golemu traumu. Istovremeno, budući da zajednice imaju zajednički interes u zaštiti svojih svetih mjesta, ta potreba može pomoći ljudima da se udruže i premoste linije podjele, kako bi pronašli rješenja i smanjili nasilje.“

Kako se vjerska/sveta mjesta mogu bolje zaštititi?

„Važno je primijeniti višesektorski pristup kad god je moguće u zaštiti svetih mjesta — sa državnim i lokalnim vlastima, agencijama za provođenje zakona, pravosuđem, medijima i vjerskim dionicima. Različiti konteksti nude različite načine suradnje s formalnim i neformalnim vjerskim vođama, uključujući žene i mlade, kako bi se zaštitili sveti prostori.“

Možete li navesti konkretne primjere tog rada u regiji OESS-a?

„Godine 2010., počeli smo raditi u Bosni i Hercegovini primjenjujući višesektorski pristup. Tamošnje Međureligijsko vijeće je s oduševljenjem pozdravilo našu inicijativu za zaštitu vjerskih objekata i odmah usvojilo Univerzalni kodeks. Vijeće je izradilo strategiju prema kojoj bi, u slučaju napada na vjerski objekt, lideri različitih religija zajedno posjetili to mjesto, osudili napad i pozvali novinare. Mediji bi izvještavali o napadu, ali i o zajedničkoj solidarnosti vjerskih poglavara. Na mjesto događaja pozvana je i policija koja je zahvaljujući iskazanoj solidarnosti među zajednicama bila motivirana da se više potruži uhvatiti počinitelje. Uključen je i pravosudni sustav, a s obzirom na medijsku pozornost, postao je učinkovitiji u rješavanju sudskih predmeta. Općina je sanirala oštećenu zgradu, a u jednom slučaju je župnik vandalizirane crkve zatražio sastanak s počiniteljima, nakon čega je došlo do pomirenja, a vandali su sami sanirali štetu.¹⁰⁷ Došlo je do značajnog smanjenja broja incidenata.“

4.5. TRANSPARENTNOST I ODGOVORNOST

Države bi trebale osigurati transparentnost svih procesa koji se odnose na konzultacije, zajedničke savjetodavne odbore ili mogućnosti financiranja dijaloga i projekata zajedničkog djelovanja. Transparentnost doprinosi odgovornosti. Kada komuniciraju o konzultacijama, zajedničkim savjetodavnim odborima ili mogućnostima financiranja, države bi trebale poštivati obveze transparentnosti, uz otvoreno dijeljenje i dostupnost informacija onima koji su uključeni u inicijativu, kao i onima izvan nje. Transparentnost može značajno utjecati na učinkovitost i legitimnost angažmana i suradnje. Informiranjem o konzultacijama, istraživanju ili nalazima zajedničkog savjetodavnog odbora i financiranju, oni se mogu boriti protiv percepcije da ih je preuzela mala skupina samoživih pojedinaca ili određene zajednice. U tom smislu, transparentnost može promovirati uključenost i potaknuti angažman.

Države trebaju olakšati stalnu suradnju između vjerskih ili zajednica uvjerenja i državnih službenika na svim razinama i osigurati da kanali komunikacije uvijek budu otvoreni. Ovaj se proces može dodatno otvoriti imenovanjem službene osobe za kontakt, navodeći kako se ta osoba može kontaktirati i kako će odgovoriti. Isto tako, kada država sazove konzultacije ili zajednički savjetodavni odbor ili podupire dijalog, korištenje višestrukih kanala komunikacije i širenja informacija uspostavljenim i cijenjenim viševjerskim organizacijama može pomoći

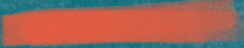
manjim ili manje poznatim sudionicima da se uključe. Ovo opet gradi transparentnost i odgovornost jer više organizacija zna o procesima i može ponuditi povratne informacije.

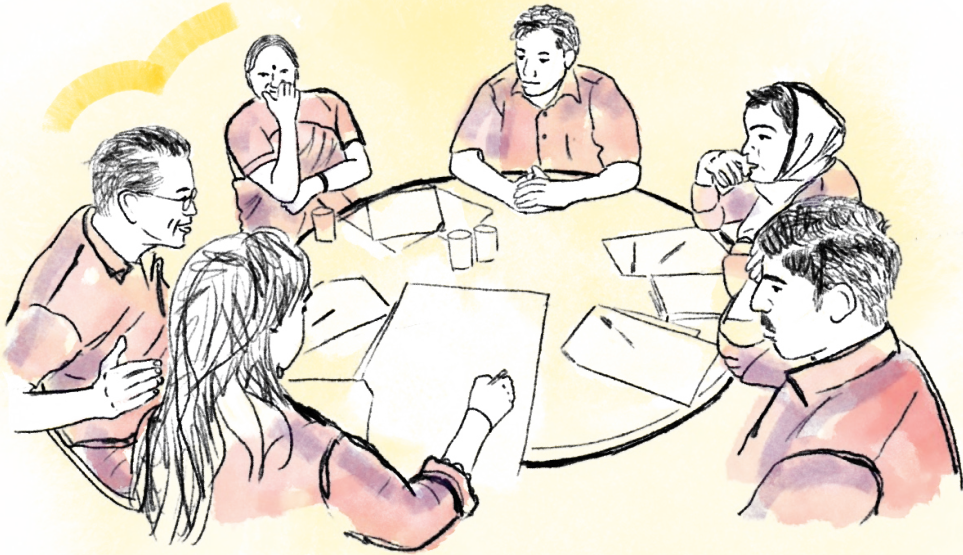
POGLAVLJE 5

PROJEKTI I POZIVI ZA FINANCIRANJE

“ Prave konzultacije uključuju stvaranje prilika za sve zainteresirane strane da ih se čuje i sasluša, dok se svima dopušta da kažu svoje mišljenje. ”

POGLAVLJE 5

PROJEKTI I POZIVI ZA FINANCIRANJE

Pri donošenju odluka o podržavanju dijaloga i procesa zajedničkog djelovanja u pitanjima povezanim s ForB-om, države moraju identificirati probleme kojima se žele pozabaviti i svoje ciljeve prije nego što odaberu odgovarajuće pristupe. Države bi tada trebale razmotriti strukture, procese i okvire za interakciju koje bi možda trebalo promijeniti kako bi se na odgovarajući način riješio problem. Zatim mogu utvrditi uklapaju li se dijalog i zajednički akcijski projekti u predloženo rješenje unutar šireg strateškog plana. Dijalog i procesi zajedničkog djelovanja vjerojatno neće brzo riješiti veća pitanja (npr. napetosti u zajednici); tim projektima treba vremena da se izgradi povjerenje i odnosi između zajednica.

Države bi trebale razmotriti svoje stajalište o identificiranom problemu i očekivani ishod dijaloga i projekata zajedničkog djelovanja, iznos potrebnih državnih ulaganja, kao i održivost svog angažmana.

Osim toga, svaka bi država trebala razmisliti o izradi vlastitih pokazatelja ljudskih prava za ForB: strukturni pokazatelji (tijela/institucije, običaji, zakoni, tradicija itd.), pokazatelji internih procesa (politike, procedure, prakse, proračuni i kapaciteti, uključujući vjersku pismenost državnih službenika itd.) i pokazatelji ishoda/učinkovitosti (konkretni podaci o tome koliko dobro država radi kako bi osigurala da se ForB poštuje u odnosu na sve ljude u određenom društvu). Praćenje napretka na ovaj način može istaknuti područja u kojima je potrebno unapređenje. Države bi također trebale razmotriti tko bi mogao biti u najboljoj poziciji da im pomogne u procesu mjerenja učinka, koje dionike treba konzultirati i koji bi bio najprikladniji format za povratne informacije.

Prilikom imenovanja predstavnika za konzultacije, zajedničke savjetodavne odbore i procese dijaloga sa sudionicima ForB-a, države bi trebale birati pojedince koji dobro razumiju ljudska prava, uključujući ForB, i koji imaju dobru razinu vjerske pismenosti. Također bi trebale izdvojiti sredstva za obuku osoblja koje radi na ForB-u. Predstavnici država trebali bi se potruditi razumjeti specifične vjerske i kulturne karakteristike zajednica uključenih u dijalog, kao i dinamiku unutar i između njih. Učinkovit angažman s vjerskim zajednicama ili zajednicama uvjerenja također zahtijeva da državni predstavnici razumiju koncept prema kojem ljudi „žive religiju“, tj. kako ljudi prakticiraju i doživljavaju vjeru u svakodnevnom životu i da cijene različitost i složenost nekih vjerskih zajednica.

Ako su slobodno i dobrovoljno pozvani, dužnosnici mogu posjetiti bogomolje, prisustvovati događajima u zajednici ili se upoznati s njenim običajima i tako steći bolji uvid u život zajednice, ali je važno da ostanu nepristrani i ne favoriziraju nijednu od njih.

Sljedeći odjeljak ističe niz točaka koje treba uzeti u obzir pri razvoju projekata (ili poziva za financiranje) za potporu dijalogu i zajedničkom djelovanju između ljudi različitih vjera i uvjerenja. Važno je napomenuti da ova pitanja trebaju poslužiti kao smjernice. U nekim slučajevima, manje sveobuhvatni pristupi manjih organizacija mogu imati veći potencijal za postizanje pozitivnih promjena i ne bi ih trebalo odmah odbaciti. U takvim slučajevima, države bi trebale koristiti ove alate za procjenu kako bi vidjele gdje je manjim organizacijama potrebna dodatna podrška i pokrenuti rasprave s njima kako bi potaknuli i olakšali njihov napredak.

5.1. PROCES OSMIŠLJAVANJA POZIVA ZA FINANCIRANJE

5.1.1. Konzultacije i zajednički savjetodavni odbori

Prije donošenja odluka o temama, projektnim zadacima, raspoloživim sredstvima ili drugoj praktičnoj podršci za inicijative, države bi trebale organizirati konzultacije koje uključuju sudionike iz vjerskih i zajednica uvjerenja kako bi razumjele bojazni vezane za FoRB, moguće napetosti čijem smanjenju ove inicijative mogu doprinijeti i kapacitete sudionika za provedbu projekata. Možda žele i formalizirati proces konzultacija uspostavljanjem ključivih savjetodavnih odbora koji će dati savjete o procesima, međusektorskim bojaznima ili jeziku.

Istinske konzultacije uključuju stvaranje prilika za sve zainteresirane strane da ih se čuje i sasluša, dopuštajući svima da kažu svoje mišljenje. Država ne bi trebala ograničavati svoj angažman na skupine koje se slažu sa stavom vlasti ili se suzdržavaju od kritike. Konzultacije bi trebale omogućiti iskustvo učenja za sve sudionike. Nadalje, kada se države redovito uključuju u dijalog sa svim sudionicima iz zajednica vjere i uvjerenja na nepristran način, bit će u boljem položaju razumjeti koja se pitanja mogu poboljšati ili riješiti dijalogom i poticati takav dijalog s potencijalom za zajedničko pozitivno djelovanje.

Pored konzultacija prije objavljivanja poziva, države bi trebale objaviti nacrt poziva za financiranje i zatražiti povratne informacije. Što je proces transparentniji i otvoreniji, veća je vjerojatnost da će uključiti širok spektar sudionika. U pravilu, kada se dodjeljuje javno financiranje, primjenjuju se redoviti procesi transparentnosti i odgovornosti.

Iznimka od potpune transparentnosti može se napraviti nakon procjene „ne čini štetu“, ako ona pokaže da su napetosti među zajednicama vrlo visoke. Države će tada možda trebati ograničiti količinu komunikacije u ranoj fazi ako bi to moglo negativno utjecati na sudjelovanje sudionika i potkopati proces dijaloga.

Osim toga, iako države trebaju biti osjetljive na postkonfliktni dijalog s međuvjerskim i međureligijskim komponentama koji može potaknuti pomirenje, ne bi trebale podržavati projekte koji uključuju pojedince koji su osobno sudjelovali u poticanju neprijateljstva ili otvorenoj diskriminaciji drugih sudionika.

5.1.2. Sadržaj poziva za financiranje

Poziv za financiranje treba sadržavati popis specifičnih stavki koje će se financirati — obično tematski — te potencijalne prihvatljive prijavitelje i uvjete za sudjelovanje. Na primjer, u pozivu za financiranje može se navesti da su sredstva dostupna za organiziranje dijaloga za ljude različitih vjera i uvjerenja, kako bi se razvili zdravi odnosi među zajednicama, puni povjerenja i poštovanja. Međutim, inicijative mogu imati druge prioritete ili ciljeve, uključujući unapređenje ForB-a ili promicanje ljudskih prava općenito, izgradnju kohezivnih zajednica, izgradnju mira ili druge aktivnosti osmišljene da doprinesu poboljšanju društva.

5.1.3. Ključna pitanja za tematski pristup

- Na kojim tematskim ishodima rade drugi odjeli ili timovi u povezanim institucijama u okviru svojih projekata (na primjer, kohezivne zajednice, izgradnja mira ili promicanje ljudskih prava)? Ima li preklapanja ili naučenih lekcija?
- Koji su rizici datog tematskog pristupa, ili pristupa koji je usklađen ili se ukršta sa drugim političkim prioritetima? Na primjer, bi li vjerske ili zajednice uvjerenja pozdravile prioritete i okvire državnog financiranja? Bi li se prijavili “najbolji” sudionici i mogli dati značajan doprinos?

5.2. OCJENJIVANJE PRIJAVA

Ciljevi i ishodi svakog projekta se obično ocjenjuju prema unaprijed utvrđenim kriterijima, kao što su opći ciljevi, originalnost, kvaliteta, prikladnost, održivost, dosljednost, izvodljivost, jasnoća, potpunost, motivacija ili raznolikost. Prijave za financiranje kojima je cilj uključiti zajednice i dionike u dijalog i zajedničko djelovanje za promicanje ForB-a i drugih prava treba ocjenjivati prema takvim kriterijima. Države bi trebale biti jasne u vezi s dokaznom osnovom za prijedlog (uključuje li prijava sveobuhvatno mapiranje) i kako će se podnijeti. Također je ključno razmotriti rizike projekta i potencijal za činjenje štete.

5.2.1. Mapiranje

Prijave bi trebale sadržavati detaljno mapiranje sudionika i trenutnih ili prošlih projekata koji se odnose na pitanja koja se obrađuju u prijedlogu. Ovo treba procijeniti u odnosu na mape koje je napravila sama država.

5.2.2. Ključna pitanja kako bi se osiguralo da su prijedlozi utemeljeni na dokazima:

- Koliko je podnositelj upoznat s procesom vođenja učinkovitog dijaloga i zajedničkih akcija? Koja je njegova uloga u projektu?
- Je li prijavitelj proveo konzultacije ili formirao zajedničke savjetodavne odbore kako bi razumio kako sudionici vide problem kojim se projekt želi pozabaviti?
- Koliko dobro podnositelj prijave razumije kontekst kako ga doživljavaju vjerske zajednice ili zajednice uvjerenja? Da li su pri formuliranju prijedloga uzete u obzir razlike unutar zajednice na temelju npr. spola, starosti, itd.? Postoje li potencijalne prepreke (npr. diskriminacija ili kršenje prava) koje bi mogle spriječiti prijavitelja da učestvuje?
- Koliko podnositelj prijave poznaje sudionike koji rade na dijalogu i zajedničkom djelovanju među ljudima različitih vjera ili uvjerenja ili ForB-u i njihov utjecaj (na primjer, parlamentarne skupine, multinacionalni ForB/forumi za dijalog ili međunarodni sukobi/događaji s vjerskom komponentom koji utječu na lokalne zajednice, organizacije civilnog društva, vjerske skupine ili lokalni aktivisti)?

5.2.3. Provedba projekata

Aktivnosti formalnog i neformalnog dijaloga treba promatrati kao komplementarne i uzeti ih u obzir pri razvoju strategija u ovom području. Opći cilj inicijative trebao bi biti uključivanje čitavog spektra vjerskih ili zajednica uvjerenja u društvo. Dijalog i zajedničko djelovanje trebaju na smislen način uzeti u obzir jedinstvena proživljena iskustva ljudi koji su pogođeni problemom koji inicijativa nastoji riješiti. Podaci popisa stanovništva mogu biti od pomoći, ako su dostupni. Potom je bitno razmotriti dolazi li prijava od samo jedne vjerske ili zajednice uvjerenja ili od široke koalicije ili mreže skupina; uključuje li abrahamske i/ili neabrahamske, ili teističke i/ili neteističke/ateističke skupine.

Iako bi države trebale transparentno i objektivno utvrditi kriterije za ocjenjivanje prijava, one ne bi trebale koristiti svoja financijska sredstva za kontrolu razvoja procesa dijaloga; podnositelji prijave — zajednice, organizacije i pojedinci — trebaju zadržati krajnju kontrolu nad svojim inicijativama, uključujući provedbu, sudionike i ciljeve.

Postoje neki stvarni izazovi s kojima se prijavitelji trebaju pozabaviti rano u razvoju svakog projekta. Jedna od njih je da dijalog i zajedničko djelovanje privlače ljude koji su već sudjelovali u sličnim projektima. Možda bi vrijedilo uključiti sudionike koji nisu redovito povezani sa takvim inicijativama, ali imaju uvid u temu, kao što su akademici ili praktičari koji rade na ForB-u.

U isto vrijeme, aktivnosti dijaloga često privlače ljude koji imaju obrazovanje i vještine da izraze svoje ideje; to su obično iskusniji stručnjaci. Važno je da države to prepoznaju u svom radu i da prijavitelji pokažu da su prepoznali ovu dinamiku i razmotrili mogu li različiti oblici dijaloga poboljšati dostupnost i povećati raznolikost skupine.

To može uključivati oblike olakšavanja dijaloga s proaktivnim nastojanjem da se svi uključe, npr. pružanjem mogućnosti onima koji ne mogu prisustvovati da daju svoj doprinos u pisanom obliku ili osiguravanjem prijevoda, znakovnog jezika itd.

5.2.4. Ključna pitanja vezana uz provedbu projekata

- Projekti se često oslanjaju na to da sudionici mogu sudjelovati u strukturiranim razgovorima o određenim pitanjima. Koliko je to dostupno onima koji sudjeluju na nekom drugom (ili trećem) jeziku ili osobama sa invaliditetom? Kako bi to moglo utjecati na proces? Kako je podnositelj prijave pokušao prevladati takve prepreke?
- Je li podnositelj prijave razmotrio moguću negativnu reakciju (npr. svjetovnijih) organizacija na ideju o partnerstvu s sudionicima iz različitih vjerskih ili zajednica uvjerenja i obrnuto, i koje su strategije ublažavanja?
- Potencijalni sudionici ponekad mogu pogrešno pretpostaviti da im je za sudjelovanje potrebna visoka razina naučnog znanja o vjeri i uvjerenju. To je rijetko slučaj. Kako će se prijedlog osmisliti i promicati kako bi se osiguralo da potencijalni sudionici sami sebe ne isključe?
- Ako je projekt usmjeren na mlađu publiku, kako je osmišljen da prevlada sve probleme percepcije vezane uz dijalog i zajedničko djelovanje među ljudima različitih vjera ili uvjerenja?
- Dijalog i zajedničke akcije vrlo često dovode do razmjene znanja i novih ideja. Postoje li kreativna rješenja koja su prikladnija za vođenje, evidentiranje i širenje rezultata od suhoparnih izvješća i pisanih publikacija? (To može uključivati informacije na različitim jezicima manjina, lako čitljive formate i digitalnu dostupnost).
- Razmatrajući primjenu kreativnijih rješenja, je li podnositelj prijave razmišljao o tome kako će ih prihvatiti ciljna publika? Postoje li rješenja koja će vjerojatno odvratiti potencijalne korisnike od

sudjelovanja (npr. okruženja i programi konferencijskog tipa u odnosu na veoma interaktivna okruženja gdje su svi ravnopravni, a ishod se zajednički kreira), uz razumijevanje da različiti pristupi mogu odgovarati različitim sudionicima?

- Koje su mjere predložene kako bi se osiguralo da su korišteni prostori sigurni ili neutralni za sudionike?
- Je li razumna prilagodba integrirana kako bi se uzele u obzir specifičnosti skupina koje sudjeluju i kako bi se postavili temelji za zajedničko djelovanje?

5.3. MJERENJE UTJECAJA I USPJEŠNOSTI

Prije donošenja odluke o dodjeli financijskih sredstava, mora se utvrditi je li projekt usmjeren na uvođenje promjena kroz dijalog i zajedničko djelovanje među ljudima različitih vjera i uvjerenja, poticanje veće tolerancije, poštovanja i razumijevanja. Države moraju osigurati da projekti koje financiraju imaju ugrađenu odgovarajuću evaluaciju i da mogu mjeriti uspjehe i izazove. To omogućuje modificiranje projekata tijekom provedbe i izravno utječe na njihovu održivost.

Iako je sasvim legitimno da države žele isplativost kada se bave prijavama za financiranje, rezultati, vrijednost i dugoročni utjecaj procesa dijaloga možda neće biti odmah vidljiv niti lako mjerljiv. Neke inicijative mogu riješiti trenutačne praktične probleme od zajedničkog interesa, dok druge mogu donijeti vidljivu korist samo tijekom vremena. Također može biti teško uspostaviti izravne uzročno-posljedične veze između aktivnosti koje proizlaze iz dijaloga i ishoda projekta na društvenoj razini. Međutim, to ne znači da ništa ne treba mjeriti; Države bi trebale moći procijeniti je li novac dobro potrošen. Projektni prijedlozi za dijalog i zajedničko djelovanje trebali bi uključivati zamjenska mjerenja za procjenu napretka, npr. koristeći složene pokazatelje i ankete o vještinama ili percepcijama.

5.3.1. Ključna pitanja vezana uz mjerenje utjecaja i uspješnosti

- Je li podnositelj prijave primijenio logički model ili ponudio konkretno razumijevanje željenih ishoda procesa i kako bi se napredak ili njegova odsutnost mogli procijeniti?
- Sadrži li projekat jasno razumijevanje problema koji treba riješiti?
- Da li je u okviru projekta razrađena jasna izjava o tome koji su mu sveobuhvatni ciljevi? Ovo je relevantno bez obzira na svrhu, npr. jesu li ciljevi usmjereni na pojedinačne sudionike, šire zajednice ili široku društvenu promjenu kao što je zakonska reforma.
- Ima li projekt jasan okvir ishoda koji će doprinijeti ovim ciljevima?
- Navodi li se u projektu na koji način treba ostvariti svoje ciljeve?

- Koje su ključne pretpostavke na kojima se ovaj projekt temelji?
- Koji su rizici identificirani koji mogu ograničiti uspjeh projekta i postoji li „Plan B“? Da li je provedena temeljita SWOT¹⁰⁸ ili PESTLE¹⁰⁹ analiza? Na primjer, podnositelji zahtjeva mogu uzeti u obzir čimbenike kao što su sukobi u drugim zemljama s komponentama identiteta temeljenim na vjeri ili uvjerenju, što bi moglo ugroziti lokalne inicijative u kojima se zajednice neizravno identificiraju s „braćom u vjeri“ u inozemstvu.
- Kako je podnositelj prijave integrirao praćenje i evaluaciju u svoj projekt?
- Koji su kvalitativni i kvantitativni pokazatelji odabrani?
- Je li to tekući proces evaluacije koji omogućuje prilagodbu projekta ili jednokratna aktivnost?
- Mogu li se kriteriji ocjenjivanja primijeniti kroz cijeli projekt i poslužiti kao mjerila za buduće inicijative? (Ovi pokazatelji pokazuju gdje su projekti bili uspješni, a podnositelji čak mogu predložiti kako bi se mogli poboljšati. Neki primjeri su: broj dijaloga, raznolikost sudionika, broj zajedničkih izjava danih u određenom razdoblju, procjene percepcija sudionika putem intervjua ili broj intervencija zagovaranja vezanih uz FoRB s državnim sudionikom. Malo je vjerojatno da će bilo koji pojedinačni pokazatelj biti dovoljan za ispravno razumijevanje utjecaja projekta, ali nekoliko pokazatelja zajedno može pomoći u stvaranju cjelovite slike).
- Ima li podnositelj prijave dobre argumente u prilog održivosti ovog projekta i koje dodatne aktivnosti planira?

POGLAVLJE 6

KONTROLNI POPIS ZA DRŽAVE

“ Jeste li razmotrili skup vještina, kapacitet i iskustvo vašeg tima za postizanje uspješnih ishoda? ”

POGLAVLJE 6

KONTROLNI POPIS ZA DRŽAVE

Dijalog i zajedničko djelovanje između ljudi različitih vjera i uvjerenja mogu se odvijati na različitim razinama. Ovaj kontrolni popis nudi savjete zemljama koje žele stvoriti poticajno okruženje za potporu takvim inicijativama, uključujući, između ostalog, sljedeće:

PROCJENA POTREBE

01

Problem koji treba riješiti i željeni ishod

Imajući u vidu problem kojim se želite pozabaviti, je li izvršena situaciona analiza kako bi se razumio širi kontekst?

- Koju potrebu nastojite riješiti?
- Zašto ste se odlučili fokusirati upravo na ovaj problem?
- Koji su glavni uzroci ovog problema?
- Koji je željeni ishod/cilj u rješavanju ovog konkretnog problema?
- Je li taj ishod/cilj spojiv sa promicanjem ForB-a i drugih ljudskih prava?
- Zašto/kako mislite da će dijalog ili inicijative zajedničkog djelovanja doprinijeti rješavanju ovog problema?
- Konkretno, šta bi u budućnosti trebalo biti drugačije nego što je danas?
- Koje su osnovne pretpostavke za ovu potencijalnu inicijativu za dijalog?

02

Prioriteti i zakonske obaveze

Imajući u vidu problem kojim se želite pozabaviti, jesu li razmotrene pravne implikacije rješenja?

- Je li država zakonski obvezna reagirati na problem?
- Ako ne postoji zakonska obveza reagiranja, koja je dodana vrijednost djelovanja države u ovoj oblasti?
- Postoje li drugi pravni okviri koji reguliraju suradnju države sa sudionicima iz zajednica vjere ili uvjerenja koji će utjecati na vaše potencijalne inicijative?
- Postoje li rizici od angažmana države u ovoj oblasti?
- Da li bi neki drugi, nedržavni sudionik bio u boljem položaju da odgovori na problem?
- Nakon izvršene procjene „ne čini štetu“ za namjeravanu akciju države za rješavanje identificiranog problema, je li angažman države bolje rješenje?

- Je li rješavanje ovog problema/ulaganje u ovoj oblasti dugoročni prioritet ili će se prioriteti vjerojatno promijeniti (ako da, šta to znači u pogledu mogućih ishoda?)

03

Strateško uklapanje

S obzirom na problem kojim se želite pozabaviti, jeste li razmislili kako se on odnosi na šire aktivnosti, ciljeve i ishode države?

- Kako se ovaj cilj uklapa u širu državnu strategiju?
- Postoje li radnje koje poduzimaju druge kolege/državni organi koje bi podržale/potkopale ovaj cilj?
- Je li državna agencija za koju radite najbolje pozicionirana za postizanje ovog cilja?
- Kako ćete komunicirati s kolegama o aktivnostima na ovom području?
- Koje ćete konkretne korake poduzeti da postignete cilj?
- Koje ćete druge korake poduzeti i koji su predloženi rokovi?
- Uklapaju li se svi ovi koraci zajedno u širi strateški okvir?
- Koje su moguće neželjene posljedice takve inicijative?
- Tko će imati korist a tko biti na gubitku od takvih inicijativa?

PROCJENA KONTEKSTA

04

Percepcija o državi

Je li prilikom razmatranja plana inicijative uzeto u obzir kako potencijalni sudionici iz različitih zajednica vjere i uvjerenja vide vašu državu?

- Percipiraju li oni koje država želi uključiti državu kao pouzdanog i pravičnog (ili nepristranog) sudionika?
- Postoji li preferirana državna religija/uvjerenje?
- Kako je država općenito djelovala i reagirala u prošlosti kako bi zaštitila ljudska prava pojedinaca iz vjerskih ili zajednica uvjerenja?
- Kakvi su rezultati države u poštivanju ljudskih prava za sve?
- Postoji li pravna država i mogu li svi očekivati pošten i jednak tretman države bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi?
- Na koje biste prepreke/prilike mogli naići s obzirom na percepcije o državi?
- Suprotstavljaju li se državni akteri stereotipima/predrasudama o vjerskim ili zajednicama uvjerenja u izjavama za javnost i drugoj komunikaciji, posebno kada se radi o temama koje izazivaju polarizaciju ili društveni nemir; da li šute ili ih održavaju?
- Kada komuniciraju i odgovaraju na važne međunarodne ili geopolitičke događaje, osiguravaju li države da njihovi diplomatski, humanitarni ili pravni odgovori budu uključivi i da se ne percipiraju kao diskriminirajući?

05

Inicijativa i mapiranje sudionika

Kada razmatrate strukturu inicijative, koliko ste upoznati sa sličnim aktivnostima i sudionicima u vašoj državi?

- Postoje li već drugi vjerski i/ili svjetovni sudionici i/ili procesi za rješavanje ovog problema?
- Postoje li druge inicijative za dijalog ili zajedničko djelovanje među ljudima različitih vjera ili uvjerenja i koje se bave ovom ili drugim potrebama u vašem ili sličnim kontekstima?
- Imate li dostupne podatke popisa stanovništva s pregledom vjerskog sastava stanovništva u zemlji?
- Poznajete li sastav manjinskih vjerskih zajednica ili zajednica uvjerenja u vašoj zemlji?

06

Lokalni sporovi i napetosti

Kada razmatrate plan inicijative, kako uzimate u obzir iskustva različitih zajednica vjere i uvjerenja u odnosu na vašu državu?

- Jeste li razmotrili šire izazove sa kojima se zajednice mogu suočiti?
- Jeste li razmatrali opću neravnotežu moći među relevantnim dionicima iz zajednica vjere ili uvjerenja koji bi mogli biti uključeni u dijalog?
- Postoji li stalni sukob ili društvene napetosti koje utječu na sudionike?
- Kako su ove napetosti definirane i koje su moguće posljedice strukturalne diskriminacije i nasilja za određene zajednice?
- Imaju li mediji u vašoj zemlji ulogu u podizanju napetosti/ održavanju mira?
- Bi li se sve zajednice vjere i uvjerenja složile?
- Je li država (shvaćena kao) pristrana prema jednoj ili drugoj skupini ili je nepristrani jamac ljudskih prava i temeljnih sloboda za sve?

UNUTARNJA SPREMNOST

07

Unutarnja dijagnoza i spremnost na djelovanje

U okviru priprema za poticanje većeg dijaloga ili zajedničkog djelovanja, jeste li razmotrili skup vještina, kapacitet i iskustvo vašeg tima za postizanje uspješnih ishoda?

- Bave li se vaš tim i/ili kolege koji rade u vladinim strukturama općenito vjerskim i zajednicama uvjerenja?
- Imate li vi ili druge kolege iskustvo i uvedene procese za suradnju sa raznim segmentima različitih vjerskih ili zajednica uvjerenja?
- Ako imate, koliko su ti procesi učinkoviti?
- Hoće li postojati unutarnji otpor prema ideji rada u ovom području ili sa određenim dionicima/zajednicama?
- Trebate li vi ili vaš tim dodatni proračun, kapacitet, sustave ili obuku o npr. temama ljudskih prava, nenasilne komunikacije, medijacije i vjerskog opismenjanja za rad na ovom polju? Postoje li praznine u znanju ili područja koja zahtijevaju dalje istraživanje?
- Koliko je vaš tim raznolik i može li vam ta raznolikost koristiti u radu?

- Koji čimbenici mogu poboljšati vašu sposobnost da nadgledate rad s vjerskim zajednicama i zajednicama uvjerenja (ne samo na „vjerskim“ pitanjima) i da osigurate pristup koji se temelji na ljudskim pravima?

08

Akcijski plan

U pripremama za potporu projektima dijaloga ili zajedničkog djelovanja, jeste li razvili kvalitetne dokumente koji jasno opisuju svrhu i buduću smjer potpore i definiraju šta čini uspjeh?

- Jeste li odredili aktivnosti koje su potrebne za postizanje cilja?
- Znate li kakvu potporu ste spremni ponuditi i kako ćete doprijeti do vjerskih i zajednica uvjerenja i drugih dionika civilnog društva?
- Jeste li razmotrili rizike povezane sa vašim predloženim aktivnostima?
- Jeste li utvrdili realan proračun? Kako/kada ćete mjeriti svoju uspješnost?
- Kako ćete pratiti i procjenjivati napredak na ostvarenju vaših strateških ciljeva kroz potporu inicijativama dijaloga i zajedničkog djelovanja među ljudima različitih vjera i uvjerenja?
- Imate li sveobuhvatan skup pokazatelja?
- Hoćete li uključiti povratne informacije od drugih dionika?
- Kako ćete uključiti primjedbe i komentare kako biste prilagodili svoj pristup, učili iz svojih iskustava i kontinuirano se poboljšavali?
- Koliko je vaš plan održiv?

09

Priprema jasnih kanala komunikacije

U pripremama za suradnju sa sudionicima radi poticanja većeg dijaloga ili zajedničkog djelovanja, jeste li uspostavili proces prenošenja informacija o inicijativi različitim zainteresiranim stranama?

- Postoje li već središnje točke ili kontakt osobe koje se bave vjerskim zajednicama ili zajednicama uvjerenja koje mogu transparentno koordinirati komunikaciju od države te primati i odgovarati na pitanja vjerskih zajednica ili zajednica uvjerenja i/ili aktera civilnog društva uključenih u dijalog i zajedničko djelovanje između ljudi različitih vjera ili uvjerenja?
- Jesu kontakt osobe nepristrane i tretiraju li sve zajednice jednako?
- Postoje li jezične i komunikacijske prepreke koje treba prevladati ili određene vrste jezika koje treba izbjegavati? Je li jezik rodno osjetljiv?
- Koji će vam kanali povratnih informacija pomoći u procjeni pristupačnosti i nepristranosti (percipirane i stvarne) osoba za kontakt?

10

Priprema odgovarajućeg prostora

U pripremama za održavanje konsultacija, sastanaka zajedničkih savjetodavnih odbora ili za potporu dijalogu ili zajedničkom djelovanju, jeste li razmotrili praktičnu logistiku za sudionike?

- Jeste li razmislili možete li osigurati neutralne fizičke i/ili online prostore?
- Jeste li uzeli u obzir čimbenike kao što su raspored sjedenja i korištenje titula kako biste spriječili dojam asimetrije moći ili vrijeđanje, kao i pristupačnost i smještaj za osobe s invaliditetom i druge skupine s posebnim potrebama?
- Jeste li razmišljali o utjecaju organizacije događaja u virtualnim prostorima?
- Bi li to omogućilo drugačije sudjelovanje?
- Jeste li razmišljali o privatnosti i zaštiti podataka i kako stvoriti sigurne prostore u kojima svi prisutni mogu govoriti slobodno, bez straha od odmazde/uznemiravanja?

SURADNJA S VJERSKIM ILI ZAJEDNICAMA UVJERENJA

11

Aktivnosti prema vjerskim ili zajednicama uvjerenja i drugim dionicima civilnog društva

Kada razmišljate o dionicima s kojima se trebate konzultirati ili koje biste željeli potaknuti da se uključe u dijalog ili zajedničko djelovanje koje financira/ podržava država kako biste postigli uspjeh, imate li potpuno razvijen pristup komunikaciji i suradnji s tim sudionicima?

- Tko bi mogao biti zainteresiran/osjetiti utjecaj državne potpore?
  - Jesu li oni imali/hoće li dobiti priliku podijeliti svoje stajalište i kako ćete osigurati da se njihov glas čuje?
  - Ograničavate li svoj angažman na one koje se slažu s vladinim stajalištem ili se suzdržavaju od kritike?
  - Jesu li zajednice mogle izabrati svoje sudionike/predstavnike za sastanke koje podržava država i jesu imale vremena pronaći odgovarajuće sugovornike?
  - Jeste li razmotrili jezik koji se koristi u komunikaciji i implikacije na one koji bi mogli odgovoriti (formalni vođe/neformalni sudionici, žene, mladi, većinske zajednice, manjine, itd.)? Jeste li pokušali osigurati da se vjerski blagdani uzmu u obzir prilikom postavljanja rokova i da vaše poruke budu lako razumljive kako bi proces bio što transparentniji i postigao maksimalan učinak?
  - Jeste li također dijelili informacije putem postojećih mreža koje rade na izgradnji mira, ljudskim pravima i slobodi vjere ili uvjerenja, kao i viševjerskih mreža i mreža civilnog društva u kojima mogu biti zastupljene i zajednice vjere ili uvjerenja i strukture vjere ili uvjerenja?
  - Razmišljate li o različitim načinima na koje različiti segmenti stanovništva primaju informacije kako bi osigurali da dopru do njih, uključujući prilagodbu komunikacije ili ulaganje dodatnih resursa u aktivnosti na terenu?
-

12

Uključivo i ravnopravno sudjelovanje u procesima koje podržava država

Razmišljajući o tome kako su prakse uključivanja (osobito one koje se odnose na vjeru, dob i spol) općenito uključene u rad vaše države, koji bi se izazovi mogli pojaviti u interakciji s lokalnim vođama i zajednicama vjere i uvjerenja?

- Pozivate li redovito vjerske i zajednice uvjerenja da, zajedno s drugim društvenim dionicima, pridonesu raspravama i procesima koje vodi država o različitim pitanjima koja ih se tiču (ne samo vjerskim) i potičete li ih da daju doprinos hitnim pitanjima za društvo kao cjelina (prije početka procesa)?
  - Koje mjere poduzimate kako bi procesi bili uključivi, npr. osiguravanjem međugeneracijske i rodno uravnotežene zastupljenosti i mogućnosti davanja doprinosa diskusijama i utjecaja na ishod?
  - Kako možete olakšati uključivanje glasova iz zajednica koje nemaju formalne strukture?
  - Kako osigurati da se svi osjećaju sigurno/udobno izražavajući svoja stajališta uživo na događajima pod pokroviteljstvom države, bilo da predstavljaju tradicionalne ili novoosnovane, velike ili male, teističke, neteističke ili ateističke zajednice, ili se identificiraju na drugim osnovama, kao što je “rasa” “/etnička pripadnost, spol ili presjek višestrukih karakteristika identiteta?
  - Održavaju li se konzultacije, sastanci zajedničkih savjetodavnih odbora ili događaji uživo na odgovarajuće datume/u pogodno vrijeme za maksimalan broj zainteresiranih strana?
  - Jesu li voditelji/moderatori dijaloga dobro obučeni i upoznati s kontekstom/ForB pitanjima i dinamikom moći u specifičnom okruženju u kojem će raditi?
  - Uzimate li u obzir potrebe manjih, manje strukturiranih skupina kako bi se i one mogle prijaviti i upravljati prijavama/procesima za financiranje ili su vaši zahtjevi preopterećujući?
  - Jeste li razmatrali učinak dostupnosti potpore određenim ciljnim skupina, npr. za poticanje ženskih ili omladinskih/projekata za žene ili mlade i bi li to bilo korisno?
-

13

Integriranje pristupa temeljenog na ljudskim pravima u sve interakcije sa zajednicama vjere ili uvjerenja

Razmišljajući o tome kako su pristupi ljudskih prava ugrađeni u posao koji obavljate u vašoj državi, koji bi se izazovi mogli pojaviti u interakciji s lokalnim vođama i zajednicama vjere i uvjerenja?

- Poštujete li prava pojedinaca iz svake vjerske ili zajednice uvjerenja bez diskriminacije?
- Jeste li u potpunosti integrirali pristup temeljen na ljudskim pravima u kriterije koji se koriste u odlučivanju o potpori projektu ili inicijativi za dijalog i zajedničko djelovanje?
- Suradujete li sa vjerskim ili zajednicama uvjerenja na način koji dopušta punu raznolikost vjerskih, teističkih, neteističkih i ateističkih sudionika?
- Provjeravate li jesu li oni koji tvrde da predstavljaju neku zajednicu zapravo njezini legitimni predstavnici?
- Provjeravate li jesu li u postkonfliktnim situacijama oni koji su dobili potporu npr. za prisustvovanje konzultacijama, zajedničkim savjetodavnim odborima ili oni koji primaju financijska sredstva i nagrade/priznanja osobno sudjelovali u poticanju neprijateljstva ili otvorenoj diskriminaciji drugih dionika?

14

Platforme za širenje dobrih primjera iz prakse i poticanje rasta

Razmatrate li o tome kako pružiti mogućnosti za stvaranje novih partnerstava između zajednica vjere i uvjerenja u vašoj državi kroz dijalog ili zajedničko djelovanje?

- Nudite li prilike za umrežavanje pojedincima i organizacijama istomišljenika koji rade na dijalogu i zajedničkom djelovanju?

STVARANJE POVOLJNOG OKRUŽENJA

15

Osiguravanje da obrazovne politike aktivno promiču ljudska prava, uključujući poštovanje ForB-a i uvažavanje pluralizma i različitosti vjera/uvjerenja

U kojoj mjeri su razmatranja o tome kako javno obrazovanje u vašoj državi doprinosi sposobnosti zajednica vjera i uvjerenja da pozitivno doprinesu dijalogu ili procesima zajedničkog djelovanja uključena u osmišljavanje bilo koje planirane inicijative?

- Provodite li učinkovite obrazovne politike usmjerene na jačanje poštovanja, promicanja i zaštite ljudskih prava i učinkovitu borbu protiv pretpostavki i koncepata temeljenih na predrasudama koji su nespojivi ForB-om?
- Osiguravate li da vaši obrazovni sustavi i nastavni planovi i programi promiču veće razumijevanje i poštovanje različitih vjera ili uvjerenja, uvažavanje pluralizma i raznolikosti vjera/uvjerenja, te važnost očuvanja urođenog ljudskog dostojanstva svake osobe?

16

Govor protiv mržnje i sprečavanje kaznenih djela počinjenih iz mržnje

Kako su razmatranja o utjecajima politika prevencije kaznenih djela počinjenih iz mržnje u vašoj državi uključena u osmišljavanje planiranih inicijativa? Konkretno, kako bi te politike mogle doprinijeti sposobnosti zajednica vjera i uvjerenja da pozitivno pridonose dijalogu ili zajedničkim akcijama?

- Suprotstavljate li se odmah i otvoreno bilo kakvom zagovaranju mržnje koje predstavlja poticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje na temelju vjera ili uvjerenja ili na više osnova?
- Priznajte li javno štetu koju su pretrpjele vjerske zajednice ili zajednice uvjerenja zbog određenih oblika izražavanja koji možda ne dosežu prag kaznene/pravne odgovornosti, ali ipak šalju poruku isključenja?
- Obuhvata li pravni okvir na odgovarajući način kaznena djela počinjena iz mržnje?
- Reagirate li snažno na kaznena djela počinjena iz mržnje?
- Prikupljate li raščlanjene podatke o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje i koristite li te podatke za daljnje odgovore i politike?
- Pružate li odgovarajuću potporu žrtvama mržnje (izvan kaznenih postupaka za kaznena djela počinjena iz mržnje ili poticanje na nasilje), uključujući psihosocijalnu potporu ili povećano financiranje akcija potpore žrtvama na lokalnoj razini ili u zajednici?

17

Osiguravanje nepristranosti, transparentnosti i odgovornosti u podržavanju inicijativa za dijalog

Kako su razmatranja o pristupu vaše države prema lokalnim natječajnim procesima, posebno u odnosu na iskustva zajednica vjere i uvjerenja, integrirana u osmišljavanje planirane inicijative?

- Postupate li u svakom procesu financiranja kao nepristran jamac?
- Prolaze li državni službenici koji rade sa vjerskim ili zajednicama uvjerenja adekvatnu obuku i surađuju li učinkovito i nepristrano sa dionicima iz vjerskih ili zajednica uvjerenja?
- Mogu li vjerske zajednice/zajednice uvjerenja i druge zainteresirane strane postavljati pitanja i dobiti relevantne odgovore o svim procesima potpore/financiranja u razumnom roku?
- Jeste li osigurali potpunu transparentnost i odgovornost u određivanju uvjeta financiranja, administraciji, evaluaciji, izvještavanju o utjecaju i praćenju?
- Jeste li uključili procjenu programa potpore/financiranja koji ćete implementirati, a koju provode zainteresirane strane?

18

Podizanje svijesti o pozitivnim inicijativama na različitim razinama (uključujući i u inozemstvu)

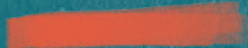
Koje su prilike i prednosti za promicanje (suradnje vaše države s lokalnom razinom) dijaloga i zajedničkog djelovanja unutar različitih foruma (uključujući međunarodne)?

- Dijelite li pozitivne primjere dijaloga i zajedničkog djelovanja između ljudi iz različitih vjerskih i zajednica uvjerenja i dajete li izjave potpore naglašavajući inicijative u kojima skupine rade zajedno na rješavanju specifičnih pitanja, u okviru ljudskih prava?
- Ako ne, je li to nešto što biste mogli razmotriti i na kojim forumima?
- Jeste li razmišljali o dodjeli priznanja ljudima ili organizacijama uključenim u vođenje uspješnih projekata zajedničkog djelovanja?

POGLAVLJE 7

ZAKLJUČAK

“ Procesi dijaloga i zajedničkog djelovanja nisu brzo rješenje i trebali bi biti dio dugoročnije strategije. ”

POGLAVLJE 7

ZAKLJUČAK

Ovaj vodič pokazuje da države ne bi trebale voditi procese dijaloga i zajedničkog djelovanja među ljudima iz različitih zajednica vjere i uvjerenja, ali da postoji nekoliko dobrih razloga zašto bi trebale razmotriti podržavanje takvih procesa kao važnih elemenata miroljubivih, pluralističkih društava. Države članice OESS-a opetovano su potvrdile važnost dijaloga. Standardi ljudskih prava i obveze OESS-a ne dolaze s detaljnim planom provedbe; takav univerzalni pristup ne bi uzeo u obzir specifičnosti različitih konteksta, potreba i osjetljivosti. Međutim, ovaj vodič nudi niz preporuka o tome kako države mogu igrati važnu ulogu u podržavanje procesa dijaloga i zajedničkog djelovanja među ljudima različitih vjera ili uvjerenja. U njemu je također navedeno nekoliko čimbenika koje bi država trebala uzeti u obzir kada odlučuje što i kako poduprijeti.

Procesi dijaloga i zajedničkog djelovanja nisu brzo rješenje i trebali bi biti dio dugoročnije strategije. Vodič naglašava važnost toga da države unutar svojih struktura prepoznaju i budu spremne poduprijeti takve inicijative na strateški i smislen način. Opisuju se i ključni čimbenici koji pomažu u stvaranju poticajnog okruženja za dijalog i zajedničko djelovanje: zaštita, promicanje i omogućavanje ForB-a (zajedno s drugim ljudskim pravima), pristup „ne čini štetu“, nepristranost, pristupačnost i uključenost, te transparentnost i odgovornost. Konačno, vodič pruža praktične savjete o tome kako zemlje mogu podržati konzultacije, zajedničke savjetodavne odbore i financiranje projekata za postizanje optimalnih rezultata. Poglavlje 6 pruža neiscrpan, praktični kontrolni popis za zemlje, temeljen na informacijama predstavljenim u ovom vodiču. Prilozi daju sažetak informacija primljenih od država članica u kontekstu ankete koju je proveo ODIHR za potrebe ove publikacije, kao i smjernice za voditelje dijaloga.

Ovaj je vodič dio rada ODIHR-a na pružanju pomoći državama sudionicama OESS-a u promicanju, zaštiti i ispunjavanju ljudskih prava putem ojačanih demokratskih institucija koje vode većoj sigurnosti. Uz ovaj vodič, ODIHR poziva zainteresirane strane, uključujući dužnosnike iz država članica OESS-a, da pogledaju dodatne izvore na web stranici ODIHR-a.

PRILOZI

PRILOG 1

SMJERNICE ZA VODITELJE DIJALOGA

Dijalog uvijek treba voditi neutralni voditelj koji može pomoći u teškim raspravama i potaknuti sudionike da prihvate određeni skup ponašanja/ načela dijaloga. Dijalozi bi trebali izgraditi povjerenje ili poboljšati suradnju. Ponekad se određena pitanja za raspravu predstavljaju kao ključna, ali kako se rasprava razvija, postaje jasno da postoje značajnija pitanja, tabui ili izazovi kojima se treba pozabaviti. Ljudi mogu raspravljati o stavovima bez otkrivanja svojih interesa ili potreba. Oni koji vode dijalog moraju biti spremni razmotriti tijekom procesa dijaloga trebaju li promijeniti kurs ili uključiti druge sudionike.

Produktivni dijalozi često su strukturirani oko skupa ponašanja koje obučeni voditelji mogu poticati.

- U okruženju dijaloga pojedinac nikada ne može istinski predstavljati cijelu zajednicu; stoga voditelj treba poticati upotrebu izjava u prvom licu, npr.: „Vjerujem...“, „Prema mom iskustvu...“, itd..
- Dijalog bi trebao poticati iskrenu razmjenu ali i podsjetiti sudionike da govore samo o stvarima o kojima mogu bez nelagode otvoreno razgovarati.
- Dijalog treba podstaknuti slušanje među sudionicima, istovremeno dopuštajući sudionicima da obrate pozornost kada im je možda teško slušati. Prepreke dobrom slušanju uključuju: osjećaj pristranosti ili predrasude; jezične razlike ili naglasci; buka; zabrinutost, strah ili ljutnja; nedostatak pozornosti; i vanjske smetnje. Učinkovit voditelj nadzirat će sudionike i razviti mehanizme i intervencije kako bi se osiguralo ublažavanje i prevladavanje prepreka kada je to moguće.
- Pojava muških gerontokratskih društvenih normi, stereotipa i jezika u procesima dijaloga (npr. pozivi na poštovanje starijih kada se iznese drugačije mišljenje ili odbacivanje ženskog angažmana zato što nije u skladu s njihovom „ulogom“) može udaljiti mlade i žene. Voditelj treba upozoriti na njih.
- Voditelji bi trebali poticati sudionike da pristupe dijalogu s otvorenim umom. Dijalog se ne bi trebao usredotočiti na debatu kao igru u kojoj je pobjeda jednog sudionika istovremeno gubitak za drugog (na to tko je više „u pravu“), već na omogućavanje međusobnog učenja i

razumijevanja. (Sudionici se mogu suočiti s optužbama/sumnjama vlastite zajednice da će „usvojiti tuđe običaje“ ili izgubiti svoj vjerski identitet, što može spriječiti širi/dublji angažman).

- Vjerojatnije je da će dijalog biti produktivan ako sudionici poštuju međusobne osjećaje. Iako se sudionici nekad međusobno ne slažu, voditelj ih treba ohrabriti i podsjetiti da poštuju svaku osobu i njezine osjećaje. Kada su nečiji osjećaji povrijeđeni, voditelji trebaju dopustiti toj osobi da objasni zašto ju je određena situacija povrijedila. Na taj način se pružaju mogućnosti za učenje.

Voditelji bi trebali poticati sudionike da razviju zajednički jezik ili „radni sporazum“ koji detaljno opisuje kako žele raditi. Ovo predstavlja priliku za utvrđivanje zajedničkih definicija ključnih pojmova i raspravu o ciljevima dijaloga, kako bi se osigurao ravnopravan angažman svih sudionika.

PRILOG 2

PITANJA ZA ANKETU

- 1.** Iz koje države članice OEES-a dolazite?
- 2.** Navedite ime, položaj, instituciju i adresu e-pošte kontakt osobe za ovu anketu.
- 3.** Možete li navesti u kojim su od sljedećih oblasti nedržavni sudionici uključeni u međuvjerski i međureligijski dijalog i partnerske aktivnosti:
  - Promicanje slobode vjere ili uvjerenja (npr. rad na sigurnosti bogomolja, zagovaranje zakonskih promjena u ovoj oblasti, povjerljivost povlaštenih informacija koje se dijele s vođama zajednice);
  - Unapređenje drugih ljudskih prava, osim slobode vjere ili uvjerenja;
  - Podizanje svijesti o pogrešnom predstavljanju vjerskih ili zajednica uvjerenja u medijima i/ili javnom životu;
  - Promicanje tolerancije i nediskriminacije;
  - Promicanje kulturnog života i/ili kulturne raznolikosti;
  - Pružanje socijalnih usluga;
  - Edukacija o toleranciji;
  - Zagovaranje izmjena u zakonodavstvu i/ili politici.
- 4.** Navedite neke primjere konkretnih inicijativa u ovim područjima?
- 5.** Možete li dati informacije o aktivnostima za promicanje slobode vjere ili uvjerenja kroz međuvjerske i međureligijske aktivnosti?
  - Koji sudionici, institucije ili organizacije omogućuju ove inicijative?
  - Koji sudionici, institucije ili organizacije sudjeluju u tim inicijativama (vjerski i/ili svjetovni sudionici)?
  - Kakav je njihov utjecaj?
- 6.** Kako je pandemija COVID-19 utjecala na međuvjerske i međureligijske inicijative u vašoj zemlji?

- 7.** Jesu li se pojavile nove međuvjerske i međureligijske inicijative kao rezultat pandemije COVID 19?
- 8.** Koje aktivnosti država poduzima kako bi podržala međuvjerski i međureligijski dijalog?
  - Financiranje inicijativa za međuvjerski i međureligijski dijalog;
  - Sazivanje ili osiguravanje dijaloga za takve aktivnosti;
  - Izgradnja kapaciteta zajednica vjere i uvjerenja;
  - Drugo;
  - Država ne sudjeluje u ovim aktivnostima
- 9.** Ako država podržava međuvjerski i međureligijski dijalog na svom teritoriju, kako to čini? (npr. koji su nacionalni akteri uključeni? Postoji li odjel ili tim određen da se bavi takvim aktivnostima? Je li fokus na domaćim pitanjima ili na radu na prekograničnim/međunarodnim aktivnostima?)
- 10.** Koji su izazovi i mogućnosti prepoznate u vašoj zemlji koje podupiru aktivnosti međuvjerskog i međureligijskog dijaloga? (npr. Imate li partnere koji predstavljaju tu demografiju? Imate li povjerenja u partnere? Vidite li širok spektar sudionika uključenih u takve aktivnosti, na primjer, žene, mladež, vjerske manjine, svjetovni sudionici, etablirani i novi sudionici)? Jesu li takve aktivnosti raširene u cijeloj zemlji ili se prvenstveno provode u određenim područjima? Kako pratite ili ocjenjujete učinak takvih inicijativa?)
- 11.** U državno sponzoriranim procesima koji se odnose na međuvjerski i međureligijski dijalog, kako osigurati široku zastupljenost i ravnopravno sudjelovanje različitih dionika?
- 12.** Imate li dodatne informacije koje biste željeli podijeliti sa ODIHR-om?

PRILOG 3

SAŽETAK ODGOVORA IZ ANKETE

Vrste državne potpore

- U regiji OESS-a, države na različite načine podupiru međuvjerski i međureligijski dijalog.
- Neke osiguravaju financijska sredstva ili druge vrste potpore (npr. sobe za sastanke ili platformu za zajedničko djelovanje koalicija), a da nisu uključene u sadržaj i ishod dijaloga. Druge su više angažirane na pitanjima, ponekad u okviru posebnih državnih politika ili kroz uspostavljene državne strukture na lokalnoj i/ili nacionalnoj razini.
- Kada države uspostave strukture koje okupljaju različite (obično) vjerske skupine, one uglavnom služe kao forum za državu da konzultira predstavnike vjerskih skupina o pitanjima vjerskog života.
- U nekoliko zemalja postoje (obično) vladine strukture/službenici s mandatom za razmatranje pitanja vezanih uz vjerski život/zajednice. Također mogu sazivati redovite sastanke predstavnika vjerskih zajednica.
- Ovisno o tome kako su uređeni odnosi između država i religija, neke države ne osiguravaju nikakvu vrstu financiranja ili materijalne potpore za dijalog, nego radije surađuju sa sudionicima iz zajednica vjere i uvjerenja na nizu pitanja i koriste te informacije za rad na jačanju povoljnog okruženja.
- Neke države usmjeravaju svoj angažman, potporu i financiranje na glavne vjerske skupine (sa ili bez međuvjerske i međureligijske komponente), dok je samo nekoliko navelo da uključuju sve.
- Neki međureligijski ili međuvjerski dijalozi također uključuju sudionike civilnog društva, ovisno o kontekstu i temi.
- Neke zemlje sudjeluju u međuvjerskoj i međureligijskoj razmjeni ili podržavaju ForB u okviru svojih međukulturalnih aktivnosti.
- Druge države su navele kako podučavaju o različitim religijskim tradicijama u okviru obrazovnog plana i programa ili održavaju konzultacije unutar obrazovnih okvira.

Razina angažmana

- Osobito kada je formaliziran, državni angažman s dionicima vjere i uvjerenja uglavnom se odvija na nacionalnoj razini, gdje država proaktivno surađuje s tradicionalnim vodstvom.
- Neke države također se angažiraju na općinskoj razini.

Područja angažmana u dijalogu i zajedničkom djelovanju između zajednica

- U nekim područjima OESS-a odvijaju se međuvjerski dijalog i suradnja o pitanjima od zajedničkog interesa, kao što je povrat imovine ili pristup zatvorenicima radi obavljanja vjerske službe.
- Suradnja s državom, bilo da je inicira država ili same zajednice, također se vrti oko sigurnosnih pitanja, kaznenih djela počinjenih iz mržnje i obuke za policijske agencije. Aktivnosti izgradnje državnih kapaciteta u ovom području mogu uključivati sudjelovanje nekoliko vjerskih skupina.
- U nekim državama članicama, vjerske organizacije i strukture su intenzivno uključene u pružanje socijalnih usluga, dok su u drugim kontekstima vjerske organizacije ili strukture uključene u međuvjerski i međureligijski dijalog, ali ne nužno i u pružanje socijalnih usluga, što je uglavnom odgovornost države.
- Neke su države također izjavile da su aktivne u međunarodnoj izgradnji mira kroz međureligijski dijalog.
- Nekoliko država navelo je da su vjerske strukture bile aktivne tijekom pandemije COVID-19, nudeći pomoć i usluge svim segmentima stanovništva, bez obzira na vjersku ili sličnu pripadnost.
- Nekoliko zemalja poduprlo je međureligijske i/ili međuvjerske inicijative tijekom pandemije; neke su svjedočile povećanom sudjelovanju u vjerskim službama, zahvaljujući mogućnosti online sudjelovanja.
- Sudjelovanje u vjerskom životu kao takvom i mogućnost potpunog korištenja ForB-a, također je postala tema razgovora tijekom pandemije.
- Nove međuvjerske inicijative formirane su u nekoliko zemalja tijekom pandemije. Na primjer, jedna je zemlja navela inicijativu koja je imala za cilj podržati cijepjenje dijeljenjem zdravstvenih informacija i povećanjem jednakog pristupa, bez obzira na vjersku ili sličnu pripadnost.

Svim poveznicama pristupljeno 23. kolovoza 2024. godine.

1. Obveze OEES-a u okviru ljudske dimenzije: Tom 1, Tematska zbirka (4. izdanje), OEES/ODIHR, 27. travnja 2023.
2. Mediation and Dialogue Facilitation in the OEES: Reference Guide, OEES, 13. studeni 2014, s. 10.
3. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Ujedinjeni narodi, rezolucija Generalne skupštine 217A, usvojena 10. prosinca 1948, članak 18.
4. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Ujedinjeni narodi, rezolucija Generalne skupštine 2200A (XXI), usvojena 16. prosinca 1966, članak 18., stavak 1.
5. Sekularizam – je li dobar ili loš za slobodu vjere ili uvjerenja?, OEES/ODIHR, 1. travanj 2022.
6. Bertrand Jayles, Siew Ann Cheong, Hans J. Jermann, Interactions between communities improve the resilience of multicultural societies in *Physica A: Statistical mechanism and its Applications*, Vol 607, 1. prosinac 2022, 128164.
7. Odluka Ministarskog vijeća OEES-a br. 4/03, „Tolerance and Non-discrimination“ (MC.DEC/4/03), Maastricht, 2. prosinac 2003.
8. Odluka Ministarskog vijeća OEES-a br. 3/13, „Freedom of Thought, Conscience, Religion or Belief“ (MC.DEC/3/13), Kijev, 6. prosinac 2013.
9. Završni dokument sa Konferencije o sigurnosti i suradnji u Europi (Završni dokument iz Helsinkija), CSCE, 1. kolovoz 1975, poglavlje VII.
10. Sloboda vjere ili uvjerenja i sigurnost: Smjernice za izradu politika, OEES/ODIHR, 9. rujan 2013.
11. Fabio Petito, Stephanie Berry & Maria Mancinelli, „Interreligious engagement strategies: a policy tool to advance freedom of religion or belief“, Univerzitet Sussex, 2018.
12. Dopunski sastanak Ljudske dimenzije (SHDM) I 2017 o slobodi vjere ili uvjerenja: pitanja, mogućnosti i specifični izazovi borbe protiv antisemitizma i netolerancije i diskriminacije Kršćana, muslimana i pripadnika drugih religija, austrijsko predsjedništvo OEES-a i ODIHR, Beč, 22.-23. lipanj 2017; i, dopunski sastanak Ljudske dimenzije (SHDM III) 2023. o ulozi civilnog društva u promicanju i zaštiti tolerancije i nediskriminacije, predsjedništvo OEES-a iz Sjeverne Makedonije i ODIHR, Beč, 26.-27. lipnja 2023.
13. U odnosu na podučavanje, to uključuje i slobodu roditelja ili zakonskih staratelja da osiguraju vjersko i moralno obrazovanje svoje djece u skladu sa vlastitim uvjerenjima i razvojnim kapacitetima djeteta. Pogledati i, ICCPR, čl. 18. stav. 4, i Konvencija o pravima djeteta, Ujedinjeni narodi, rezolucija Generalne skupštine 44/25, usvojena 20. studenog 1989, čl. 14., stavak 2.
14. Pogledati, na primjer, članak 6. (b) i (f) Deklaracije o ukidanju svih oblika netolerancije i diskriminacije na osnovu vjere ili uvjerenja iz 1981, Opća skupština UN-a (UNGA); Komisija za ljudska prava UN-a, Rezolucija 2005/40, stavak 4(e) i Rezolucija Odbora za ljudska prava UN-a 6/37, stav. 12. (h).
15. Upotreba pojma „rasa“ u ovom vodiču ne podrazumijeva da OEES/ODIHR podržava bilo koju teoriju zasnovanu na postojanju različitih rasa. To je pojam koji se široko koristi u međunarodnim standardima ljudskih prava, kao i zakonodavstvu država.
16. ICCPR čl. 2, 4, 18. i 26; Deklaracija o ukidanju svih oblika netolerancije i diskriminacije na temelju vjere ili uvjerenja, Ujedinjeni narodi, rezolucija Opće skupštine 36/55, usvojena 25. studenog 1981; Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR), Ujedinjeni narodi, rezolucija Opće skupštine 2200A (XXI), Art. 2(2); Konvencija o ukidanju svih vidova diskriminacije žena (CEDAW), čl. 2, 3.
17. Heiner Bielefeldt, Nazila Ghanea i Michael Wiener, *Freedom of Religion or Belief: An International Law Commentary*, (Oxford: Oxford University Press, 2016.), s. 553-557.
18. Za više informacija o ovom pravu, uključujući njegovo krizanje sa drugim pravima, pogledajte video serijal: Šticanje (prava na) slobodu vjere ili uvjerenja, OEES/ODIHR, 2022.
19. Opći komentar br. 22. (48) (čl. 18.), Ujedinjeni narodi, Odbor za ljudska prava, 1247. sastanak (48. sjednica), 20. srpanj 1993.
20. Izvješće Posebnog izjavitelja za slobodu vjere ili uvjerenja, Ujedinjeni narodi (A/HRC/34/50), Opća skupština, Vijeće za ljudska prava (34. sjednica), 17. siječanj 2017, stavak 30.
21. Na primjer, u talijanskom jeziku se koristi pojam „interkonfesionalne“ („confessionale“ je termin koji se u talijanskom ustavu odnosi na vjerske zajednice općenito), dok u ruskom jeziku postoje najmanje dva pojma koja se koriste skoro naizmjenično: межконфессиональный диалог/межкуконфесиональный диалог/межкуконфесионални дијалог.
22. Pogledati, na primjer, *Scriptural Reasoning*, web stranicu Međuvjerskog programa Cambridge, Univerzitet Cambridge.

23. Na međunarodnoj razini je prepoznato da zajedničke ljudske vrijednosti izražene u čitavom spektru vjera i uvjerenja mogu biti snažna sila u održavanju dostojanstva, prava i jednake vrijednosti svih ljudskih bića (pogledati npr. Bejrutsku deklaraciju „Vjera za prava“, Ured Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za ljudska prava (OHCHR), 28. lipanj 2018; kao i Akcijski plan za vjerske vođe i sudionike za sprečavanje poticanja na nasilje koje bi moglo dovesti do zločina (Akcijski plan iz Fesa), Ured Ujedinjenih naroda za prevenciju genocida i odgovornost za zaštitu, 2017.
24. *Ibid.*, Bejrutska deklaracija „Vjera za prava“.
25. OHCHR, Bejrutska deklaracija.
26. #Faith for Rights Toolkit, Ured Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za ljudska prava (OHCHR), 1. siječanj 2020.
27. Vjere, uvjerenja i ljudska prava: Pristup „Vjera za prava“ — tečaj obuke online, Američki institut za mir, Globalna akademija Gandhi-King.
28. Faith for Rights Facilitator Guide Training Course, Međunarodni centar prava i religijskih studija (ICLRS).
29. Faith for Rights Training Package, Faith for Rights and Faith for Rights Academy, 2022.
30. Türk poziva na provedbu mjera protiv vjerske mržnje, govor Volкера Türka, Visokog povjerenika UN-a za ljudska prava, održan na 55. sjednici Vijeća za ljudska prava — panel diskusija o borbi protiv vjerske mržnje koja predstavlja poticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje, 8. ožujak 2024.
31. Liliya Sazonova, The role of interfaith dialogue in the process of protection and implementation of Human Rights in Journal for the Study of Religions and Ideologies 3 (7):170-181 (2004).
32. Pristup zasnovan na ljudskim pravima, web stranica Europske mreže nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI).
33. Ilustrativni pokazatelji FoRB-a, A/75/385: Privremeno izvješće Posebnog izvjestitelja za slobodu vjere ili uvjerenja, Ahmeda Shaheeda: Uklanjanje svih oblika vjerske netrpeljivosti, OHCHR, 12. listopada 2020
34. Projekt „Atlas prava manjinskih vjera ili uvjerenja“ utvrđuje ključne oblasti politike i daje pokazatelje za mjerenje napretka i podatke koji mogu pomoći državama da procijene svoj napredak u stvaranju povoljnog okruženja za manjinske zajednice vjere ili uvjerenja koje žele ostvarivati svoja prava u određenim državama članicama EU
35. Smjernice za revidiranje zakonodavstva koje se odnosi na vjeru ili uvjerenje, OESS/ODIHR, 28. rujn 2004.
36. Godine 2022., Američka vlada je procijenila broj stanovništva ostrva na 1,3 miliona. Prema popisu iz 2021. godine, u oblasti pod kontrolom vlade živi 918.100 stanovnika. Podaci popisa iz 2011. godine u oblasti pod kontrolom vlade pokazuju da 89,1% stanovništva čine pravoslavci, 2,9% rimokatolici (Latini), 2% protestanti, 1,8% muslimani, 1% budisti, 0,5% maronitski katolici i 0,3% armenski pravoslavci, sa malom populacijom Židova, Jehovinih svjedoka i Bahajja. Pogledati američki izvješće o međunarodnim vjerskim slobodama, Poglavlje 1.: Vjerska demografija, Cipar, 2022., Ministarstvo vanjskih poslova Sjedinjenih Država.
37. Zajedničke izjave, Ured inicijative Religious Track Ciparskog mirovnog procesa (pod pokroviteljstvom Veleposlanstva Švedske).
38. Pogledati Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva [ECtHR, 1976.], stavak 49; ICCPR čl. 20. (2); ostali kriteriji iz čl. 19.(3) i 20.(1); Lord Singh od Wimbledona, Interfaith talks need to go beyond tea and samosas, thetimes.co.uk, 22. srpanj 2017.
39. A/HRC/55/47: Mržnja na osnovu vjere ili uvjerenja - Specijalni izvjestitelj za slobodu vjere ili uvjerenja, OHCHR, dostavljeno Vijeću za ljudska prava UN-a na 55. sjednici, 8. siječanj 2024, Dio II, stavak 7.
40. *Ibid.*, Dio IIIB, stavak 13.
41. *Ibid.*, Dio VB, stavak 4.
42. Akcijski plan iz Rabata, OHCHR, 5. listopada 2012.
43. Borba protiv govora mržnje, Preporuka CM/Rec(2022)16, Vijeće Europe, 20. svibanj 2022.
44. Rješavanje problema govora mržnje kroz obrazovanje: vodič za kreatore politike, UNESCO i Ured UN-a za prevenciju genocida i odgovornost za zaštitu, 2023.
45. Kodeks ponašanja za borbu protiv nezakonitog govora mržnje na internetu, Europska komisija, 2016.
46. Akt o digitalnim uslugama, Europska komisija, stupanje na snagu 17. veljače 2024.
47. Spotlight on Artificial Intelligence and Freedom of Expression, OESS-ov predstavnik za slobodu medija, 20. siječanj 2022.
48. Kimlya i drugi protiv Rusije, Europski sud za ljudska prava, (predstavke br. 76836/01 i 32782/03, presuda od 1. oktobra 2009.), stavak 84.; Jehovini svjedoci Moskve i drugi v. Rusije, Europski sud za ljudska prava, (predstavka br. 302/02, presuda od 10. juna 2010.), stavak 101.; Gorzelik i drugi v. Poljske, Europski sud za ljudska prava, (predstavka br. 44158/98), presuda od 17. veljača 2004, stavak 52; Sidiropoulos i drugi v. Grčke, Europski sud za ljudska prava, (predstavka br. 26695/95, presuda od 10. srpnja 1998), stavak 31.
49. Smjernice o pravnom subjektivitetu vjerskih ili zajednice uvjerenja, OESS/ODIHR, 4. veljača 2015.
50. Smjernice o slobodi udruživanja, OESS/ODIHR, Venecijanska komisija, 1. siječanj 2015., Princip 7. i stavovi 200-223.
51. *Ibid.*, Princip 7.; Izvješće Specijalnog izvjestitelja o pravima na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja, Maina Kiai, A/HRC/23/39, Ujedinjeni narodi, Opća skupština, Vijeće za ljudska prava, 23. sjednica, 24. april 2013, st. 18-42.; pogledati i Eksperti za prava UN-a pozivaju Indiju da ukine zakon kojim se ograničava pristup NVO ključnim sredstvima iz inostranstva, OHCHR, 16. lipanj 2016.
52. Pogledati, na primjer, rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a u kojima se poziva na „Borbu protiv financiranja terorizma“, npr. rezolucije 1373 (2001), 2133 (2014), 2178 (2014.), 2199 (2015), a posebno Rezoluciju 2462 (2019).

53. Pogledati, na primjer: Gruzija: Bilješka Zakonodavnih inicijativa o transparentnosti i reguliranju udruga koje se financiraju iz inozemstva o tzv. „zakonima o inozemnim agentima“ i sličnim propisima i njihovoj usklađenosti sa međunarodnim standardima ljudskih prava, OEES/ODIHR, 20. listopada 2023; Bosna i Hercegovina: Zajedničko mišljenje o nacrtu Zakona Republike Srpske o posebnom registru i javnosti rada neprofitnih organizacija, OEES/ODIHR i Venecijanska komisija, 12. lipanj 2023; Hitno privremeno mišljenje o nacrtu Zakona o „neprofitnim nevladinim organizacijama“ i nacrtu izmjena i dopuna o „inozemnim predstavnicima“: Kirgistan, OEES/ODIHR, 12. prosinac 2022.
54. Smjernice o slobodi mirnog okupljanja: Drugo izdanje, OEES/ODIHR, Venecijanska komisija, 25. listopada 2010.
55. Odluka Ministarskog vijeća OEES-a br. 9/09 „Borba protiv kaznenih djela počinjenih iz mržnje“, Atina, 2. prosinac 2009.
56. Razumijevanje kaznenih djela počinjenih iz mržnje prema muslimanima – rješavanje sigurnosnih potreba muslimanskih zajednica: Praktični vodič, OEES/ODIHR, 15. svibanj 2020.
57. ESTAR: Jačanje potpore žrtvama kaznenih djela počinjenih iz mržnje, web stranica projekta OEES/ODIHR-a.
58. Antisemitska kaznena djela počinjena iz mržnje, OEES/ODIHR, 18. rujan 2019.
59. Državne prakse i uloga civilnog društva u vezi s incidentima sknavljenja vjerskih tekstova, uključujući spaljivanje Kur'ana, OEES/ODIHR, (izlazi 2024).
60. Vodeća načela iz Toleda za podučavanje o vjerama i uvjerenjima u javnim školama, OEES/ODIHR, 27. studeni 2007.
61. Borba protiv antisemitizma kroz obrazovanje: Nastavna pomagala, Nastavno pomagalo 1.: Povećavanje znanja o Židovima i Judaizmu, OEES/ODIHR, 4. prosinac 2019., s. 1.
62. *Ibid.*
63. Pogledati npr.: Do No Harm, web stranica projekta zajedničkog učenja CDA ili Do No Harm: Međunarodna potpora za izgradnju države, OECD, 24. prosinac 2009.
64. Preporuke iz Osla u vezi sa jezičnim pravima nacionalnih manjina, OEES/HCNM, 1. veljača 1998.
65. Ljubljanske smjernice o integraciji raznolikih društava, OEES/HCNM, 7. studeni 2012.
66. Pogledati, na primjer, CCPR Opći komentar br. 22.: Članak 18. (Sloboda misli, savjesti ili vjere), Ujedinjeni narodi, Odbor za ljudska prava, 1247. sastanak (48. sjednica), 30. srpanj 1993.
67. A/HRC/37/49 Izveštaj specijalnog izvišćioca za slobodu veroispovesti i uverenja, Ujedinjene nacije, Generalna skupština, Savet za ljudska prava, (37. sednica), 28. februar 2018. godine, st. 78 i 81.
68. Izveštaj specijalnog izvišćioca za slobodu veroispovesti ili uverenja, (A/HRC/25/58), Ujedinjene nacije, Generalna skupština, Savet za ljudska prava, 25. sednica, 26. decembar 2013. godine, st. 37.
69. Strazburški principi za međureligijski dijalog u okviru Vijeća Europe, Vijeće Europe.
70. Načela koja se odnose na status institucija za ljudska prava (Pariški principi), Ujedinjeni narodi, Rezolucija Opće skupštine 48/134, 20. prosinac 1993.
71. U 2021. godini, Gruzijaska nacionalna služba za statistiku je procijenila broj stanovništva na 3,7 miliona. Prema popisu stanovništva iz 2014. godine, pripadnici Gruzijanske pravoslavne crkve čine 83,4% stanovništva, muslimani 10,7%, a pripadnici Armenske apostolske crkve 2,9%. Preostalih 3% su činili katolici, jezidi, grčki pravoslavci, Židovi, rastući broj vjerskih skupina koje su zakonom definirane kao „netradicionalne“ kao što su baptisti, Jehovini svjedoci, pentekostalci, episkopali i Međunarodno društvo za svjesnost Kršćne, te osobe bez vjerske pripadnosti (Izvor: Izvješće iz 2022. o međunarodnim vjerskim slobodama: Gruzija, Ministarstvo vanjskih poslova SAD).
72. Pogledati web stranicu Tolerantoba.ge.
73. Pogledati: Katherine Marshall i Susan Hayward, sa Claudia Zambra, Esther Breger i Sarah Jackson, Women in Religious Peacebuilding, Američki institut za mir, World Faiths Development Dialogue, Berkley Centar za religiju Univerziteta Georgetown, Peace and World Affairs (Washington DC: USIP, 2011).
74. Za više informacija o ovom pitanju, pogledajte: Dalia Goodhardt i Sharon Rosen, Common Ground Approach to Religious Engagement: Facilitator's Guide, Search for Common Ground, 2020.
75. Rezolucija Vijeća sigurnosti o ženama, miru i sigurnosti, Ujedinjeni narodi, S/RES/1325, usvojena na 4213. sjednici VS, 31. listopada 2000.
76. Sloboda vjere ili uvjerenja i sloboda od nasilja i diskriminacije na temelju seksualne orijentacije i rodno identiteta, Izvješće neovisnog stručnjaka o zaštiti od nasilja i diskriminacije na temelju seksualne orijentacije i rodno identiteta, Vijeće za ljudska prava, 53. sjednica, 19. lipanj–14. srpanj 2023.
77. Akcijski plan Norveške vlade o rodu i seksualnoj različitosti (2023.–2026), Norveško ministarstvo kulture i jednakosti, Oslo, 27. siječanj 2023.
78. Ovo se odnosi na masovnu pucnjavu na lokacijama povezanim s LGBTI zajednicom u kojoj su ubijene dvije osobe, a devet je teško ranjeno noć uoči Povorke ponosa u Oslu u lipnju 2022. godine, a počinitelj je čovjek koji se, prema tvrdnjama tužiteljstva, zakleo na vjernost Islamskoj državi. Suđenje je počelo u ožujku 2024. godine. Pogledati: Paul Kirby, Snimak oružanog napada na gej bar u Norveškoj prikazan na početku suđenja, web stranica bbc.com, 12. ožujak 2024.
79. Zajednička izjava vjerskih vođa u okviru Vijeća za vjerske i zajednice uverenja u Norveškoj (STL) i lidera iz LGBTI organizacija i LGBTI People of Faith. Sundvollen, 24. kolovoz 2023.
80. *Ibid.*
81. Goodhardt i Rosen, Facilitator's Guide.
82. *Ibid.*

- 83.** [Working with and for YOUTH: Guidelines for youth mainstreaming](#), Misija OESS-a u Srbiji, 2021; i Rachel Forster, [Issue Brief: Towards youth leadership on freedom of religion or belief](#), Search for Common Ground, ožujak 2023.
- 84.** [Our History](#), web stranica Football for Peace.
- 85.** [Faith and Fragile States First Panel: Religious Engagement in Countering Violent Extremism \(CVE\)](#), Američki institut za mir, video snimak 38:00-39:38, 27. srpanj 2018.
- 86.** *Ibid.*
- 87.** Prema podacima iz [Baze podataka o svjetskim religijama](#) Univerziteta u Bostonu, muslimani čine oko 59% stanovništva, kršćani 38%, ateisti ili agnostici 2,5%, a Bahaije 0,6%. Godine 2017, Svjetski židovski kongres je procijenio da je bilo 40-50 Židova ([Izvešće iz 2022.](#) o međunarodnim vjerskim slobodama: Albanija, Ministarstvo vanjskih poslova SAD-a)..
- 88.** Pogledati [Hawre Ahmed Mohammed, The Last Genocide against the Yazidi People](#), [Review of Middle East Studies](#), Vol. 56., Izdanje 1., lipanj 2022., Cambridge University Press, s. 108-122..
- 89.** Dokumentarni film o [30 godina slobode vjere](#), Međureligijsko vijeće Albanije, 21. prosinac 2020.
- 90.** [Konvencija o pravima osoba s invaliditetom \(CRPD\)](#), Ujedinjeni narodi, rezolucija Opće skupštine A/ RES/61/106 (61. sjednica), usvojena 12. prosinca 2006.
- 91.** *Ibid.*, čl. 29.b.
- 92.** Dokument sa moskovskog sastanka [Konferencije o ljudskoj dimenziji OESS-a](#), OESS, 3. listopada 1991, stav. 41.2, 41.3 i 41.5.
- 93.** [Easy-to-read](#), web stranica Inclusion Europe.
- 94.** [Augmentative and Alternative Communication \(AAC\)](#), web stranica američkog Udruženja [Speech-Language-Hearing \(Govor-Jezik-Sluh\)](#).
- 95.** Web stranica [International Religious Freedom Roundtable](#).
- 96.** Prema podacima [Javnog instituta za istraživanje religije za 2022. godinu](#), 26,8% Amerikanaca je navelo da nemaju nikakvu pripadnost, 13,9% su bijeli protestanti, 13,6% bijeli evanđeoski protestanti, bijeli katolici čine 12,6%, hispanokatolici 8,6%, crni protestanti 7,7%, hispanoprotestanti 3,5%, drugi nebijeli protestanti 2,5%, Židovi 1,9%, New Age 1,6%, Mormoni 1,5%, Jehovini svjedoci 1,1%, Budisti 0,7%, Hindusi 0,7%, muslimani 0,6%, unitarijanci 0,5%, pravoslavci 0,5%.
- 97.** [OESS, Mediation and Dialogue Facilitation in the OSCE](#).
- 98.** [Povelja iz Osla](#), Međunarodni panel parlamentaraca za slobodu vjere ili uvjerenja (IPPFoB), studeni 2014.
- 99.** [Parlamentarno izvješće o vjeri i uvjerenju: Rad ka mirnijim i uključivim društvima](#), Međuparlamentarna unija, 2023.
- 100.** Web stranica [Article 18 Alliance](#).
- 101.** [Rezolucija 16/18 o suzbijanju netolerancije, negativnih stereotipa i stigmatizacije i diskriminacije, poticanja na nasilje i nasilja nad osobama na temelju vjere ili uvjerenja \(A/HRC/RES/16/18\)](#), Ujedinjeni narodi, Opća skupština, Vijeće za ljudska prava, 12. travanj 2011.
- 102.** Web stranica [Religions for Peace](#).
- 103.** [Global Women of Faith Network](#), web stranica Religions for Peace.
- 104.** [Interfaith Youth Network](#), web stranica Religions for Peace.
- 105.** Web stranica [Search for Common Ground](#).
- 106.** O Univerzalnom kodeksu na svetim mjestima, web stranica [Search for Common Ground](#).
- 107.** Za više informacija o Univerzalnom kodeksu i angažmanu SFCG u Bosni i Hercegovini pogledajte drugi modul ovog online tečaja koji su razvili SFCG i USIP na temu [Religijskog angažmana u izgradnji mira – Pristup Common Ground](#).
- 108.** Utvrditi snage, slabosti, prilike i prijetnje.
- 109.** Uzeti u obzir potencijalni politički, gospodarski, socijalni, tehnološki, pravni, okolišni rizik.

